sim între noi un **modus vivendi** ? Starea în care-i ţineţi pe românii din Ungaria este de nesuferit, de ce n-o schimbaţi ?

Banfy începu o serie de explicaţii, unele mai false decît altele, pentru a stabili că nu existau persecuţiuni. Drept încheiere mă întrebă de ce românii din Ungaria nu voiau să ia parte la alegeri, ca să-şi poată lămuri măsurile lor în parlamentul de la Budapesta. Trebuie să spun că la epoca aceea românii din Ungaria adoptaseră politica de rezistenţă pasivă, prin urmare de abţinere de la farsa aceea care se numea în Ungaria alegeri.

Privii pe baronul Banfy drept în ochi. Simţisem că aveam de-a face cu un vanitos, de la care puteai smulge orice dacă-i lăudai vanitatea.

— Ce adică, baroane, ii spusei, nu ştiu eu ce înseamnă alegerile in ţările noastre ? Ai putea să-mi spui cu toată buna credinţă pe care o ai, că dacă românii s-ar prezenta la alegeri şi dacă n-ai vrea d-ta să fie aleşi, ar putea ieşi măcar unul împotriva voinţei d-tale ?

Banfy îmi răspunse :

— Nici unul, dacă nu vreau eu.

L-am făcut deci să dea la o parte din convorbirea noastră gluma participării la alegeri care nu puteau să aibă în realitate vreo raţiune decît dacă românii se înţelegeau cu maghiarii. Am revenit la ideea găsirii unui **modus vivendi** şi i-am spus :

— N-am nici un mandat din partea românilor din Ungaria, nu vorbesc în numele lor ; dar n-aţi putea oare să faceţi cu ei o învoială, de pildă, una ca aceea pe care aţi făcut-o cu saşii din Ardeal, şi să le puneţi astfel la adăpost bisericile, şcolile şi cîteva circumscripţii electorale ?

Banfy mi-a răspuns cu cea mai brutală sinceritate :

— Asta niciodată !

Saşii, din Ardeal, stărui el, nu sunt decît 230 de mii şi se găsesc la o depărtare de mai bine de 1 000 kilometri de germanii din Germania. Românii din Ungaria sînt 3 milioane şi jumătate şi se găsesc în continuitate geografică cu românii din regat. Asta, niciodată!

Continuarăm să cercetăm chestiunea. L-am întrebat dacă nu putea da Ardealului censul electoral al Ungariei (în Ardeal censul era mai restrîns) şi votul secret.

— Niciodată ! mi-a răspuns din nou Banfy.

Sună să mi se aducă harta electorală a regatului Ungariei.

— Vezi harta asta, mi-a zis el ; părţile curat maghiare ale regatului ne trimit deputaţi kosuthişti, adică partizani ai rupturii cu Austria, ruptură care ar fi sfîrşitul stăpînirii maghiare. Guvernul meu, ca şi cele care m-au precedat sau mă vor urma, nu trăieşte decît din circumscripţiile naţionalităţilor.

Cu votul secret noi am pierde circumscripţiile acelea şi n-am mai putea guverna.

După un ceas de zadarnică discuţie, Banfy mă întrebă dacă era vreun punct asupra căruia noi să fi căzut de acord.

— Da, i-am răspuns, suntem de acord că nu vom putea ajunge niciodată la un acord.

. . . .

Convorbirea mea cu baronul Banfy a apărut deja în cea mai mare parte în memoriile lui Sir Grant Duff, căruia i-o istorisisem la Londra cîţiva ani mai tîrziu şi care a introdus-o în memoriile lui publicate de multă vreme. Cu nici un om de stat, maghiar, n-am avut o explicaţie atît de clară şi de categorică asupra antagonismului ireductibil al celor două puncte de vedere ale noastre.

(Din volumul : Take Ionescu, „Amintiri", Buc. 1923 — traducere din franceză şi prefaţă de N. Baboeanu).

Volumul „Amintiri" cuprinde articolele scrise şi publicate de Take Ionescu între 1914—1917 mai ales în ziarul „La Roumanie" **din Bucureşti.**

Balade din Maramureş

Pintea

Frunză verde de secară
Coale cătă primăvară,
Cînd să-mbracă codru' iară
O ieşit Pintea afară
Ş-o lăsat cetăţi şi sate
Că sînt pline de păcate
Şi s-o tras în codru verde
Unde traiu' lin se pierde.
Colo-n jos de codru verde
Ce cumplit foc să mai vede,
Unde el, Pintea, şedea
Şi cu soţii lui vorbea,
Vorbea şi se sfătuia.
Ei frigeau vreo tri berbeci ;
Nu-i frigeau pă cum să frige
Ii întorceau în cîrlige,
În cîrlige şi-n tăciună
Ca să fie carnea bună.
Cînd berbecii se frigea,
Pintea la soţi cuvînta
Şi aşé le cuvînta :
— „Fraţilor, fîrtaţilor
Amu să mor aşe mi-i dor.
Mergeţi cîţiva-n Baia Mare
Şi aduceţi de mîncare
Şi-apoi cîţiva-n Baia Mică
S-aduceţi vin şi pălincă
Şi să facem cină bună
Dă petrecem împreună ;
Dar un soţ mai mititel,
Dintre toţi mai frumuşel,
Tăt o sta şi să uita
Şi acesta cuvînta :
— „Ascultă, Pinte, voinic :
Noi la Baie-apoi ne-m duce
Dar de-o hi să şi pornim
Cei mai bravi să ne-nsoţim.
Dar atuncea apoi vom plèca
Dacă din tine-m afla
Moartea ta din ce va sta ?"

Monumentul de la Moisei închinat victimelor prigoanei hothyste – operă a sculptorului Vida Geza

– „Dintre tri fire de grîu sfînt,
S-on plumbuţ micuţ de-argint
Bine-n armă îndesat
Şi la pieptu-mi (îndreptat)".
Atunci soţii auziră
Şi pă cai că să suiră,
Cătă Baie să porniră,
Cătă Baie s-arătară,
După d'in, pîine şi sare,
Ca s-aducă de mîncare ;
Dar în Baie cînd intra
Pandurii înţelegea.
– „Fraţilor,
– Zisă Pintea soţilor –
Reintors-au soţii iară ?
Rău mă tem ca să nu piară".
Ceilalţi atunci grăiră :
– „Cine ştie ce păţiră"
– „Iară miezul nopţii vine
Şi mie nu-ntoarnă nime".
Pintea armele-ş găti
Şi pă cal că s-o sui
Şi cătă Baie porni.
Dar în Baie cînd intra,
Şuiera şi asculta,
Doar de soţi el va mai da.
Dar cînd deodată se-arătară
Pandurii în faţa lui :
– „Stai, Pinte, (tu) ce mai spui ?
Dă-te acuma, Pinte, legat
Că de nu vei fi puşcat
Cu tri fire de grîu sfînt
S-on plumbuţ micuţ de-argint"
– „Ba, zău, legat nu m-oi da,
Să ştiu chiar că n-oi scăpa,
Că să ştiu că de prunc mic
Pîn' la moarte-am fost voinic".
Atunci plumbuţu de arjint
Şi tri fire de grîu sfînt,
L-au aruncat la pămînt ;
Pieptul lui bucăţi să frînge
Cît şi calul lui înfrînge
Şi rintează, azvîrleşte
Căci pe domnul lui jeleşte.
– „Fraţilor, firtaţilor
– Zice Pintea soţilor –
Moartea eu vi-u-am spus
(Nu v-am spus) ca să mă vîndă
Sau pandurii să mă prindă ;
De au spus ca să mă vîndă
Şi să mă prindă
Doamne-atuncea tu să-i baţi
Că nu-s fraţi adevăraţi".
Atunci tri fraţi s-o arătat
Unu-i Gheorghe Moldovanu,
Altru-i Mitru Ardeleanu,
Unu-i Ioan Munteanu.
Ieştia păru i-o tăiat
Şi-n poartă l-o aşezat,
Ca el să să pominească
În ce ţară ungurească ;
De români fie horit
Şi de unguri pominit.

Cîntecul lui Pătru Roman

Nime-n lume nu-i pe deal
Numai Pătru lui Roman
Cu puşcă şi cu băltag,
I să şade de pribeag
Stind la umbra unui fag.
Cînd aude frunzulind :
– Uită-te, c-amu mă prind !
Codrule răcătănat,
Către mine te-ai jurat
Că mi-i fi leagăn şi pat ;
Şapte ani am pribegit
Pat şi leagăn n-am găsit.
Vai, săracu pribeagu,
Aşternut îi pămîntu
Şi-nvălitoare-i ceru,
Puşca-i căpătîiu.
Cînd aude frunzuliţa :
– Iată, c-aicea-i morţiţa !
Măi jăndare, măi jăndare,
Nu mă strînge aşa tare
Că-s tinerel şi mă doare
Şi nimică n-am furat
Numai ce-am văzut am luat
De la tîrg din Baia Mare
Cînd dormeau domnii mai tare.

Blajul la începutul secolului al XIX-lea

In memoriam Petöfi Sandor

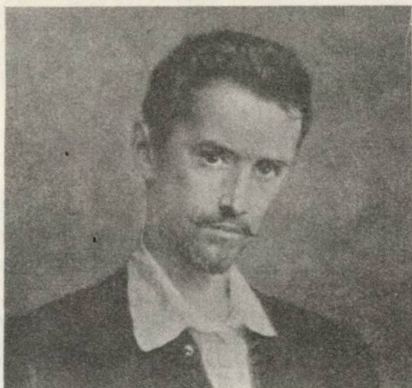
PREȚIOASA RELICVĂ

Înainte, dar mai cu seamă după împlinirea a cinci decenii de la moartea lui Petöfi în lupta de la Albești-Sighișoara, dată la 31 iulie 1849, unde se găsea în calitate de înfocat revoluționar și adjutant al generalului Bem, societatea „Petöfi Sándor" (1876—1944) a fost preocupată să strîngă cît mai multe relicve în legătură cu viața celui care a fost sufletul revoluției maghiare din anii 1848—1849, bardul eliberării poporului său de sub dominația austriacă.

Investigațiile au fost deosebit de fructuoase și li s-a făcut mare publicitate. Printre altele, într-un număr al săptămînalului „Vasárnapi Ujság" din noiembrie 1901, Kery Gyula, delegatul societății „Petöfi Sándor" cu achiziționarea și clasificarea relicvelor, a dat publicității mai multe scrisori ale marelui dispărut, însoțite de un articol-apel. Printre alții, articolul în cauză a fost citit și de Carol Fischer, funcționar la procuratura din Sibiu, care a anunțat că e în măsură să dea importante informații cu privire la craniul lui Petöfi.

Oferta a produs senzație și a fost amplu comentată în presă iar conducerea societății „Petöfi Sándor" a intrat imediat în legătură cu funcționarul de la Sibiu. Carol Fischer era nepotul medicului Reichenberger care, din 1860, a îndeplinit la Blaj funcțiunea de medic arhidiecezan. Toți profesorii și intelectualii din orășelul de la confluența Tîrnavelor știau că Reichenberger poseda un craniu pe care-l considera o relicvă de mare preț. Ori de cîte ori i se cereau lămuriri asupra lui, medicul răspundea că a aparținut unui ofițer maghiar din revoluția anilor 1848—1849. Cînd acțiunea pentru strîngerea de relicve în legătură cu Petöfi a luat proporții temîndu-se de urmări a căutat să scape de acel craniu și l-a donat muzeului de științe naturale al liceului de băieți din Blaj.

Medicul Reichenberger a fost pensionat în 1889 și a decedat în 1895. Pe patul de moarte, el a mărturisit unui alt nepot al său, Augustin Fischer care în 1902 funcționa ca notar în comuna Valhid, o mare taină : craniul pe care l-a donat muzeului metropolitan din Blaj a fost al lui Petöfi Sándor. A mai dat următoarele amănunte : la izbucnirea revoluției din 1848, proaspăt absolvent al facultății de medicină din Viena, a fost repartizat pe lîngă o unitate militară austriacă. Aceasta alăturîndu-se armatei rusești a lui Paskievici a contribuit la înfrîngerea lui Bem, la Albești-Sighișoara. După bătălie, împreună cu mai multe unități sanitare a fost repartizat la divizia generalului Heydte și însărcinat cu supraveghe-

PETŐFI SÁNDOR
În suflet simt o teamă cum s-aşterne

Traducere de Octavian Goga

În suflet simt o teamă cum s-aşterne :
Să mor în pat cu capul între perne !
Să mă usuc ca floarea din grădină,
De-un tainic vierme roasă-n rădăcină ;
Să scad încet, ca luminarea mută,
În chilioara-ngustă şi tăcută...
Mărite Dumnezeu din cer,
Eu ţie altă moarte-ţi cer !
Un brad să fiu şi fulger să mă-ncingă,
Turbatul vifor mijlocul să-mi frîngă,
Să mă preval, o uriaşă stîncă,
Să înfior prăpastia adîncă...
Cînd neamurile lumii toate,
Cu braţele descătuşate,
Sub steagul roş porni-se-vor, ca vîntul,
Pe flamuri pecetluind cuvîntul :
Libertate —
Şi vor străbate
Din răsărit spre-apus, răzbunătorii
Şi-n calea lor vor sta asupritorii,
Acolo să cad eu,
Pe cîmp de bătaie,
Să-mi curgă din vine
Tot sîngele tînăr ce-mi arde-n văpaie...
Strigarea din urmă a buzelor mele
Să moară-n vuitul păgîn de oţele,
Si glasul de tulnic, in huiet de arme,
Şi trupul să-mi sfarme
Copitele aspre de roibi furtunatici,
Ce-or trece pe cîmpuri în goană,
sălbatici
Vestind biruinţa cea sfîntă şi mare !
De-acolo să-mi strîngă şi moaştele
frînte,
În ziua măreaţă de-obştească-ngropare.
Cînd surle duioase domol au să cînte
Şi steaguri cernite veni-vor sub soare,
Jelind, libertate, pe morţii tăi vii ;
Închişi sub zăvorul aceleiaşi glii.

rea strîngerii şi înhumării cadavrelor de pe cîmpul de luptă. Pe marginea unui drum lăturalnic a găsit cadravrul unui ofiţer maghiar străpuns de o lancie. A recunoscut cu uşurinţă că în faţa lui se găsea cadavrul lui Petőfi pe care l-a auzit de nenumărate ori înflăcărînd mulţimile cu versurile lui revoluţionare. Din consideraţii umanitare, nu s-a îndurat să arunce în groapa comună cadavrul întreg. L-a decapitat, iar preţioasa relicvă a dus-o cu sine la Blaj.

Pe baza acestor informaţii, un mandatar al societăţii „Petőfi Sándor" s-a deplasat la Sibiu, a luat imediat contact cu fraţii Fischer şi, după ce a obţinut de la ei alte amănunte scrise, a însărcinat pe unul dintre fraţi să îndeplinească formalităţile necesare ridicării craniului de la muzeul din Blaj. Custodele blăjan a refuzat să onoreze solicitarea. Delegatul a raportat telegrafic totul la Budapesta şi a întărit, sub prestare de jurămînt, că ceea ce i s-a arătat corespunde întru totul cu craniul descris de unchiul său, medicul Reichenberger.

În urma intervenţiei societăţii „Petőfi Sándor" pe lîngă guvern, ministrul şcolilor, Vlassics, a luat legătura cu Victor Mihaly, mitropolitul Blajului.

Pînă la noi dispoziţii, preţioasa relicvă a fost încuiată într-o casă de fier care a fost sigilată şi pusă „sub severă pază".

În ziua de 11 ianuarie 1902, a sosit la Blaj însuşi Kery Gyula, însoţit de unul din fraţii Fischer, ca să ridice craniul, dar Blajul a refuzat să i-l dea. Custodeului i s-a îngăduit totuşi să examineze craniul în toată libertatea. Ziarele din capitala Ungariei au relatat că „Kery Gyula a fost surprins de faptul că toate particularităţile se potriveau cu cele ale poetului, în deosebi pometţii obrajilor şi craniul din stînga. mult ieşit în afară".

Custodele societăţii „Petőfi Sándor" s-a întreţinut zile de-a rîndul cu fruntaşii Blajului, adunînd declaraţii scrise cu privire la medicul Reichenberger şi la craniu. Nimeni dintre cei solicitaţi nu s-au îndoit de onestitatea fostului medic arhidiecezan. Kery Gyula a raportat totul la Budapesta şi a cerut noi instrucţiuni. Directorul societăţii „Petőfi Sándor", Bartok Lajoş, a intervenit personal cerînd să se predea craniul spre a fi cercetat, la Budapesta, de antropologi. Blajul a refuzat din nou, cerînd garanţii. I-a îngăduit, în schimb, lui Kery Gyula ca un specialist să deseneze craniul din mai multe poziţii, iar imaginile le-a expediat prin curier special la Budapesta. Curînd a fost informat că desenele trimise corespund cu descrierea pe care romancierul Jokay Mor a făcut-o poetului pe cînd era preşedinte al societăţii „Petőfi Sándor".

Între timp a sosit la Blaj o adresă a guvernului maghiar care solicita craniul, cu respectarea tuturor prevederilor legale. Şi astfel, consistoriul arhidiecezan, convocat în şedinţă extraordinară, a aprobat cererea însă cu condiţia ca preţioasa relicvă să fie dusă la Budapesta de doi profesori blăjeni, desігnaţi în persoana lui Octavian Bonfiniu şi Ambrosie Chețean.

Imediat după sosirea delegaţiei blăjene la Budapesta, profesorul universitar Török Aurel

a examinat craniul timp de două ore. În după masa aceleiaşi zile s-a făcut apel la serviciile stomatologului dr. Koszma iar a doua zi la cele ale doctorului Szemáyr Vilibald, antropolog, director al muzeului etnografic. Cercetările acestui expert au durat de la orele 10 dimineaţă pînă la orele 15. În ziua de joi 23 ianuarie 1902, dr. Strobel a executat un mulaj după care s-a făcut apel la serviciile frenologului Markosovski. În ziua următoare, craniul a mai fost examinat de stomatologul prof. univ. dr. Iszlai Szárá după care blăjenii au plecat cu relicva acasă.

In ziua de 16 februarie 1902, societatea „PETÖFI SÁNDOR" a ţinut şedinţă plenară. Dezbaterile au fost astfel relatate de „Unirea" din Blaj : Dr. Szemáyr a constatat că acel craniu nu a fost niciodată înhumat. El este încredinţat că a văzut craniul lui Petöfi. Forma capului, fruntea, oasele jugale, nasul, toate corespund cu chipul poetului rămas în pozele de pe atunci. La rîndul său, profesorul dr. Iszlai a precizat că „alveola caninului stîng este neregulată faţă de alveola din partea dreaptă, ceea ce corespunde cu realitatea". În aceeaşi şedinţă extraordinară, preşedintele a dat citire unei scrisori primită de la o nepoată a medicului Reichenberger, căreia mama ei i-a relatat că relicva craniană în cauză este a poetului Petöfi. Autoarea scrisorii declara că este gata să depună jurămînt, oriunde şi în faţa oricui, că spune adevărul. A mai precizat că în 1849, mama ei era o fetiţă de 14 ani şi a văzut cum tatăl ei, venit noaptea din luptă, s-a strecurat în casă, ducînd cu grijă un săculeţ pe care l-a depus într-o încăpere dosnică. Din curiozitate a doua zi s-a dus să vadă ce conţinea sacul. Dînd peste un cap de om, s-a speriat atît de tare încît tatăl ei a scos-o de acolo leşinată.

Tot în şedinţa plenară din 16 februarie 1902, societatea „Petöfi" a hotărît să aducă mulţumiri mitropolitului şi corpului didactic din Blaj.

Craniul lui Petöfi, expus pe un înalt pedestal negru în sala cea mare a muzeului de ştiinţe naturale a liceului din Blaj, era privit de vizitatori cu veneraţie. Între anii 1934—1940 l-am văzut de mai multe ori. Am adastat întotdeauna vreme îndelungată în preajma lui şi-am meditat asupra fierbintei dorinţi a marelui dispărut, exprimată cu ostentaţie în poezii „Egy gondolat bánt engemet" (În suflet simt o teamă cum s-aşterne), în care se cutremura la gîndul că ar putea avea o moarte banală cu capul între perne. Petöfi şi-a dorit o moarte în iureşul unui atac împotriva duşmanilor libertăţii poporului său ceea ce s-a realizat întocmai.

Epilog la toate acestea. În toiul ofensivei armatelor româno-sovietice, în toamna anului 1944 pe valea Mureşului, liceul de băieţi din Blaj a găzduit un spital militar de urgenţă. La mutarea spitalului în zone mai vestice s-a constatat că numeroase obiecte ale muzeului blăjan au fost deteriorate sau au dispărut, printre acestea din urmă numărîndu-se şi preţioasa relicvă fără ca cineva să-i mai poată da de urmă.

Corneliu Albu

IPOTEZE UITATE

INSCRIPŢII ENIGMATICE

TRANSMISII EGIPTENE?

Cercetarea istorică obişnuită merge pe izvoare narative clare, pe date incontestabile şi se aventurează mai rar în folosirea unora care nu se integrează firesc într-o imagine constituită. Dar multe relicve istorice de diverse feluri ridică probleme prin înseşi existenţa lor şi contrazic sau ridică semne de întrebare asupra conturului mărginit numai la izvoare sigure al istoriei de manual.

O incursiune pasionantă în lectura unor texte criptate privitoare, după el, la istoria românească, a propus cititorilor români Em. C. Grigoraş în Adevărul literar din anii 1922 şi 1924. El a pus cap la cap mai multe inscripţii enigmatice cusute pe odoare religioase, incizate în pietre tombale, înscrise în fresce bisericeşti, încastrate în textele unor manuscrise care au ajuns pînă la noi. Numărul lor este destul de mare şi efortul lui Em. C. Grigoraş de a dinamiza acest sector al cercetării merită atenţie chiar dacă unele concluzii ni se par duse prea departe de punctul de plecare. Specialiştii nu fac referinţă la lucrările lui Em. C. Grigoraş, dar ei nu fac uneori nici la Haşdeu, ceea ce poate fi o dovadă că anume specializări şi perspective de lucru sînt ocolite. Cum ştim că este mai bună o ipoteză incitantă decît o acumulare pasivă de date să vedem ce ne propune Em. C. Grigoraş identificînd inscripţii cu sertar secret, descifrîndu-le, restituindu-ne o configuraţie geografică foarte interesantă a răspîndirii lor. În cartea lui Criptografia şi istoria românească (1924), Em. C. Grigoraş autorizează în Prefaţă de la cîteva tratate privitoare la criptografie ca Libri paleographiae de Tritheme, Openheim 1518, De furtivis literarum de J. B. Porta, 1560, Napoli, Cryptomeniticis et criptographiae libri de Selenus (duce de Brunscwig), Lunebourg 1624, etc., atrăgîndu-ne atenţia asupra răspîndirii criptografiei la diverse popoare şi în anume epoci. Cheia cu care lucrează în descifrările sale autorul este cheia cea mai obişnuită a evului mediu, cheie folosită şi de Haşdeu în

Cunoscuta inscripţie din „Tezaurul de la Pietroasa" — descifrarea confirmă apartenenţa gotică

Criptograma aflată în corpul „Psaltirei Scheiene", la pag. 483

lucrările lui. Conform regulilor ei prin lecturi inversate și dirijate cifric se poate obține textul ascuns în dosul celui aparent.

Inscripțiile decriptate de Em. C. Grigoraș oferă informații de natură istorică și religioasă care conjugate dau sugestii asupra istoriei românilor în evul mediu. Iată criptul din Psaltirea Scheiană. Rezultatul : În sfiată (...) mitohi Mereuță,i Dorohoi, i Humere, a metahorixit psaltikia Teologio : 323; în traducere dacă se poate zice astfel : în sfintele mănăstiri Mearăoță,i Dorohoi,i Humoru, au etaforisit psatikia Teologu la 823, unde etaforisit înseamnă tradus. 823 este interpretat ca an al traducerii și nu al manuscrisului propriu zis al Psaltirii Scheiene, copiată vizibil după anul 1000. Criptul descifrat indică existența a trei mănăstiri, care au nume cunoscute și azi, și au dat numele a trei localități : Mirăuți, Dorohoi și Humor, dintre carele primele două sînt foarte vechi ca orașe. Acceptat astfel criptul vorbește despre o puternică viață culturală în sec. X moldovenesc.

Emil C. Grigoraș mai descoperă texte pictate în mai multe biserici de la Nordul și Sudul Dunării. Aceste texte au un conținut aproximativ identic. Ele se referă cam la aceeași perioadă istorică, vorbesc despre personalități istorice înrudite, iar tipul de criptare este identic. Ceea ce rămîne extrem de interesant este că bisericile în cauză sînt identice ca aspect, arhitectură, iconografie și

Văl de mătase de la Catholicon Athos. Inscripția în care e incifrată expresia „Igiptia Iglesia".

că uneori textele criptate sînt plasate în locuri identice.

Este vorba de biserica din actuala Iugoslavie de la Studenița, de bisericile din sudul Dunării, Boian și Berinde, de biserica Sf. Dumitru din Craiova și de biserica de la Curtea de Argeș. Inscripția de la Studenița este scrisă pe veșmintul Profetului Zaharia. Ea vorbește despre o Valahika Ekl (Eklesia) adică o biserică valahă. (Ceea ce nu e de mirare. Cine a vizitat Dubrovnicul, vechea Raguză, a văzut biserica întemeietorului localității care este Sf. Vlah). Celelalte rînduri descifrate dau : Egipsiio-Ephiz, Jeglisie, adică Biserica egipteană de Ephes. Data este Ianuaree, în această formă pur românească, 873. Pe Marii Profeți sînt descifrate următoarele nume : Ibisinie, Aheieia, altfel scris: Abisinia, Grecia. Interpretarea : această biserică valahă după cum spune textul ar ține de o ramificație religioasă egipteană care poate fi regăsită în Abisinia și Grecia.

Em. C. Grigoraș începe să ne înfățișeze unul după altul mai multe cripte care conțin indicația existenței bisericii valahe de filieră egipteană, nu fără detalii noi. Un văl de mătase de la Catholicon, Muntele Athos, conține un desen heraldic și o legendă. Textul decriptat în versiunea lui Em. C. Grigoraș : Cosnilă-Asan (probabilul donator), din nou Igiptia Iglesia i Ultia, 1111. Ce e Ultia ? Autorul o consideră metateza Alutei adică Oltenia, încurajat și de semnul heraldic al leilor, care sînt conform tradițiilor heraldice semnul Olteniei. Localizarea se face și prin întoarcerea la legenda după care Craiova a fost întemeiată de Asănești, ca și biserica Sf. Dumitru din Craiova. Concluzia este că acest văl vine dintr-o Oltenie independentă (cozile leilor sînt verticale) la 1111, Cosnilă Asan fiind probabil străbunicul lui Petru și Ioan. Cum vălul conține și vulturul bicefal semn împărătesc bizantin, relația cu Bizanțul, împărătească zice autorul, se impune la temelia viitorilor împărați ai Balcanilor.

Între faptele necoroborate suficient, Em. C. Grigoraș amintește și de prezența la biserica domnească din Argeș a portretului lui Ioniță Asan, care are criptat pe cingătoare numele împăratului român pe care-l reprezintă imaginea. Autorul înclină către o origine nordunăreană a Asăneștilor și către supoziția că această biserică valahă, de rit egiptean, este la origina unor mari frămîntări politice și militare la extremitatea de nord-vest a Imperiului bizantin. Se știe că din punct de vedere marxist războaiele religioase sînt în evul mediu haina obișnuită a conflictelor politice. Supoziția lui Em. C. Grigoraș nu-și propune să contrazică această regulă necunoscută lui, nici nu o contrazice.

Și mai spectaculoasă este decriptarea următoare, mai ales prin istoria obiectului pe care e imprimat textul ; ne referim la leul sculptat în piatră din fața Arsenalului dogilor din Veneția, adus însă aici de la Pireu în 1678. Textul se referă desigur la locul de origine al sculpturii. Părțile decriptate : 1 128, egipsia iglisia i Vlakia, n-are nevoie de traducere. E vorba de aceeași biserică egipteană și valahă. O altă dată 1113 și un nume Nikolai Basarab ot Vidi ot Bălgăria, îl obligă pe descifrator să tragă concluzia existenței unor Basarabi în sud, contrar tradiției. Alte fragmente dau nume de țări : Traco-Iliria, Agram, Siria, Calavria, Iviria, Valaka ceea ce ar desena o hartă a bisericii de formulă egipteană ortodoxă. Întinderea ei geografică trebuie să observăm că nu e fantezistă ci coincide cu a unui vechi ortodoxism, cel originar, după chiar ierarhia scaunelor patriarhale tradiționale. Asta ar explica și existența inscripției pe leul de la Pireu, dar autorul ne mai amintește ce vinzoleală a provocat înainte de anul 1000 anume mișcări ale valahilor în Peninsula Balcanică și ce plîngeri a provocat la Athos din partea călugărilor ca și la curtea Bizanțului. Tensiunea este pusă, în

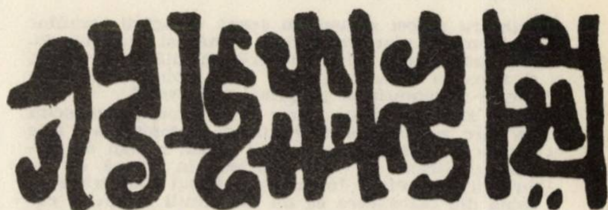
această viziune, tot pe seama caracterului de filieră veche a bisericii valahe, adversară a celei oficiale bizantine. După logica noastră materialist dialectică, conflictului religios îi corespunde unul politic.

O criptogramă interesantă se află pe inelul-pecete din colecția lui Adrian Maniu. Exemplarul este identic, ni se spune, cu cel al lui Radu Basarab de la Argeș. Avem de-a face cu un inel domnesc. El conține din nou cifra 4, dar și cifra 31, care este cifra pitagoreicilor. Textul : Io Radu Nigra W. prstină 1128. Autorul consideră această dată ca data veritabilă a întemeierii Munteniei, datorită identității inelului amintit cu cel al lui Radu Basarab. Ea se fundează, deci, după Oltenia, unde conform supozițiilor autorului, fondatorii erau Asăneștii, dincoace fiind Basarabii. Totul se petrece cam cu 100 de ani înaintea marilor evenimente provocate de întemeierea Imperiului româno-bulgar.

După această incursiune autorul criptografiei ne duce la Tîrnovo, capitala lui Ioniță Asan II, în biserica 40 de mucenici, clădită în același stil ca cea de la Studenița și cea de la Curtea de Argeș. Iconografia este identică în toate trei. Criptul în chestiune este strecurat la sfîrșitul unei invocații, scris răsturnat într-un chenar pe zidul interior. Închenăruirea este semn imperial, după tradiția Romei, a Bizanțului și Egiptului, ca și a țarilor bulgari. Descoperit de arheologul rus Uspenski el n-a putut fi descifrat. Semnătura este spectaculoasă și studiată. Nu poate conține deci nimic întîmplător. Ea se citește în lectura propusă nouă așa : Io Iuanniza sau Io Ion (plus) Nika. Să reținem că nici autorul nu deconspiră în întregime semnele. IO ar fi venind din formule criptate și are o semnificație inițiatică și nu politică. Em. C. Grigoraș se referă la Ordinul Templierilor, foarte activ pe vremea aceea și este evident că-l consideră pe Ioniță Asan II membru al acestui ordin. Ordin de colonizatori și de financiari ei aveau comptuare sigure peste tot diferențiate prin forma lor : turnuri pătrate cu turnulețe sus (castelul de la Iași), ori cu trei rînduri (biserica lui Negru Vodă din Cîmpulung), ori cu trei rînduri ,trei ferestri, trei uși, trei deschizături (Sân Nicoară Argeș), ori cu ziduri înconjurătoare în trei sau cinci colțuri (Cetatea Poenari, Cetatea lui Țepeș), ori curți pentagonale și săli cu 5 pilaștri. Aici se instalau depozitele financiare, sediile bancare, etc. Formele amintite vorbesc de încorporarea cifrelor caracteristice în construcția arhitectonică. În această apartenență, care cere evident inițiere, participare, etc., a lui Ioniță Asan II, vede autorul explicația anver-

Inelul pecete din colecția scriitorului Adrian Maniu — după toate probabilitățile inel voevodal

Semnătura împăratului român Ioniță Asan II de la Tîrnovo.

gurii evenimentelor valahe din Balcani în vremea primelor cruciate, conflictele împăratului românilor cu Cruciații care plecați să elibereze Sfîntul Mormînt se îndreaptă însă împotriva Bizanțului, etc. Apariția Imperiului vlaho-bulgar al Asăneștilor este în această viziune, replica politică a ordinului Templierilor la tentativa Papei de a crea un stat cruciat în Panonia cu ajutorul statului înființat acolo de unguri pe pămîntul unei Romanii orientale. Ipoteza este atrăgătoare și ar explica multe fapte inexplicabile și multe tensiuni politice ulterioare, atît la Nordul cît și la Sudul Dunării și mai ales poziția românilor la această răscruce de contacte și apetențe politice.

De la Tîrnovo, Em. C. Grigoraș ne plimbă în Balcani la Mănăstirea Berinde care ține de grupul de ctitorii asănești, fără a i se cunoaște întemeietorul. Data la Berinde este 1259, iar inscripția vorbește de Iklisia Igipsa, din noua filieră egipteană. De la Berinde mergem la biserica Boiana de lîngă Sofia pentru a citi, tot pe haina proorocului Zaharia ca la Argeș, din icoana intrării în biserică ca la Studenița : Eglisia Eghipzeia 1213, 5 aprilie. Acest traiect urmărește să contureze existența unei unități teritoriale, prin difuziunea aceleiași biserici, legată evident de filiera egipteană și de Asănești, ca și de înființarea primelor state românești.

În legătură cu rețeaua de biserici și cu Asăneștii, pune Em. C. Grigoraș și criptul din Codicele Voronețean, citit bizar de înaintași. El ar fi sunat așa în vechea descifrare : „Această carte a fost scrisă pe rumânie și nu-i bună de nimic. Aice am scris eu Constantin ot Dorna meșita Maiu". Cîteva cuvinte ca luna mai, n-au nici o legătură cu criptul. Dezlegarea Grigoraș : „Această episti (...) au fost'o scris pe rumâniești Iuanizi Asienii, ot Ternava. Scrii eu Constantin ot Afon monestir".

Textul ar fi servit în lupta religioasă dusă de Asănești contra Bizanțului. Criptul din Psaltirea Hurmuzaki, mai nou, dar cu criptare de tip vechi valah, îi întărește în această idee : „Meta ori în rumîniesti Bugomilii... Ionița... la... Doamne... csi... d... i Terniva mânastir... Dimitrie.

Prezența Bogomililor, cuvînt este necriptat, datează traducerea tot pe vremea Asăneștilor. Un alt cript din textele Măhăcene care cuprinde texte bogomile este trecut și el printre argumentele datării asănești. Em. C. Grigoraș știe și de criptul Radului Grămăticul, manuscris aflat la Londra, dar destinat lui Petru Cercel. E vorba de cele patru evanghelii care se termină cu alfabetul cirilic. Urmează apoi prescurtat și criptat, numele lui Constantin Vatatzes. Împăratul de la Nicea, Vatatzes, era cuscrul lui Ioniță Asan. Iată-ne învîrtindu-ne în același cerc.

Din sudul Dunării, din Balcani și Arhipelag venim la Curtea de Argeș, la Biserica domnească. Cîteva decriptări de aici : „(Dum)inika 14 noembrie 1770, Io Dumitru și mai încolo Isprăvesce Voisalv. De unde concluzia că la anul 1261 în Duminica de 14 noiembrie s-a terminat lăcașul sau zugrăvirea lui de către zugravul Dumitru, voevod fiind un Voislav. Autorul susține că acest zugrav

Dumitru a fost român. În scena alungării zarafilor din templu apar un bărbat tînăr şi unul bătrîn. Cel tînăr poartă barba neagră, căciulă dintr-o oaie şi apare în toate figuraţiile. Este probabil zugravul, care s-a nemurit în propria-i zugrăveală.

Mai sînt decriptate nume de voevozi necunoscuţi pe care nu le mai reproducem. Interesantă este Icoana Sf. Mina, care — deşi soldat roman de origină egipteană —, este îmbrăcat în icoană ca locuitorii din Pind. În icoană sfîntul mai trage şi sabia din teacă ceea ce nu fac sfinţii icoanelor canonice. Supoziţia autorului este că nu Sf. Mina e zugrăvit acolo, deoarece icoana este necanonică, iar criptul ei, descifrat, dă numele lui Io Ionitza Asan. Prezenţa ei aici este interpretată ca prinos adus unui mare înaintaş fondator, deci legătură conştientă de natură istoric-politică. Alte icoane ale unor aşa-zişi „sfinţi militari", care au toţi aureolă imperială, sînt bănuite a fi tot ale unor Asăneşti, fie de la Craiova, fie de la Tîrnovo. Tot în această biserică pe profetul Zaharia ca la biserica din Boian, lîngă Sofia, stă scris Ugorska Elki, adică Biserica Valahă, ca şi numele Karo Asan ot Grokovo (Asan Caloian) şi alte nume. Criptul de pe Marii profeţi nu permite decît descifrarea Igipta iglisii, Misir el Kairo. Em. C. Grigoraş aduce şi alte exemple, dar cu ele n-am cîştiga foarte mult în prezentarea noastră.

Interesante sînt identificările aceleiaşi Iglesii cu aceleaşi semne la Normanzi şi o parte din popoarele migratoare cu care am venit în contact. Să aibă aceste relicte din Danemarca, de exemplu, legătură cu numele pe care uneori acest pămînt şi-l dădea : Dakia ?

Atenţia pe care o acordă Em. C. Grigoraş limbajului semnelor merită oricum, principial vorbind, mai multă atenţie decît i s-a acordat pînă acum. Evul mediu a avut o predilecţie pentru ocultare de la care nu credem că pot fi exceptate teritoriile de la Carpaţi. A imagina aici un deşert uman şi cultural, înseamnă a adopta o viziune complet nerealistă şi nedialectică asupra fenomenelor. Este epoca în care Valahiile, toate, de la nord sau de la sud, aflate între vechiul centru imperial Roma, şi noul centru al Imperiului mai fastuos şi mai faimos decît primul, şi mai aproape de aceasta din urmă, se află geograficeşte în centrul evenimentelor. Iar urmele rămase, chiar dacă nu aparţin istoriei narative, al cărei important rol este supradimensionat de multe ori, sînt cel puţin sugestive, dacă nu decisive. Ele obligă la ipoteze istorice, mai preţioase decît golul aşa-zisului deşert de documente, de oameni, de civilizaţie, etc.

Inscripţiile ascunse de pe fresca de la Studeniţa

Em. C. Grigoraş de pildă ne atrage atenţia că există o corespondenţă între anume semne cu rol criptic şi planul arhitectonic al bisericilor şi edificiilor medievale. El distinge între voevozii care ridică construcţii bisericeşti cu planul trilobat şi cei care clădesc edificii cu plan pătrat, pentagonal, etc. Tismana, Cozia, Cotmeana sînt bisericile familiei din care a apărut Mircea cel Bătrîn. Din documente constatăm că aceeaşi familie, Mircea şi fiul său, semnau cu 3 puncte.

Expunerea lui Em. C. Grigoraş are interesul pe care-l are orice istorisire armonioasă. Autorul nu ştie să spună, e mai curînd rezervat şi şters decît expresiv, dar datele se conjugă de la sine. Ipoteza pe care o avansează el are, e drept, pe alocuri un caracter fantast. Învăţătura de tip pitagoreic cu rădăcinile în Egipt ar fi fost adusă de Zamolxis în Dacia. Ea devine suportul religios al conflictelor cu romanii. Există elemente, adăugăm noi, care desemnează războiul daco-roman drept un război religios. (Singurele capitale distruse de romani prin răşluire sînt Cartagina şi Sarmisegetuza.) După părăsirea Daciei de către armatele lui Aurelian şi a administraţiei sale, ideea supravieţuind va provoca tensiuni religioase Imperiului roman de răsărit, implicînd în aceste conflicte şi pe noii veniţi de pe alte meleaguri. Relaţia cu Goţii i se pare autorului a fi cea mai profundă din acest punct de vedere. Arianism, nestorianism, bogomilism, erezii care au produs serioase tulburări şi lupte religioase şi politice în imperiu au în bună măsură, dacă nu la origine, cel puţin în rolurile principale pe valahii filierei egiptene. Odată creată posibilitatea, ei trec la fundări de state cu misiuni scoase din catehismul acestei idei.

Identificările şi decriptările propuse de Em. C. Grigoraş sînt interesante şi îndeamnă la reflecţie. Autorul încercării criptografice pe care am prezentat-o aici semnalează şi împrejurarea asupra căreia nu insistă că unele relicve istorice au aceste semne, altele nu. Ceea ce rămîne extrem de interesant pentru noi este că aceste semne sînt legate, de obicei, de cele mai proeminente figuri ale istoriei româneşti. Toate au trăsături politice comune în plan intern şi extern, şi dovedesc o ştiinţă a conducerii care nu se deprinde peste noapte. Factorul întîmplare îşi diminuează importanţa cînd este vorba de aceşti voevozi, de aspect indiscutabil particular. Tipul lor de reuşită pe toate planurile se profilează ca efect al deliberării, al elaborării acţiunilor întreprinse, cel puţin politica lor externă impune din acest punct de vedere. Scriitorii pot construi mai departe de pagina plină de sugestii şi surprize a lui Em. C. Grigoraş. Evident, ipotezei i se poate dovedi netemeinicia, dar, ca orice ipoteză incitantă, are meritul de a dinamiza interesul pentru faptele istorice şi a fecunda chiar şi prin contradicţia pe care o produce eroarea. Este şi motivul pentru care i-am acordat, în numele cititorilor noştri, atenţie.

Aceeaşi temă a mai fost dezbătută de Em. C. Grigoraş într-o serie de articole din Adevărul literar (nr. 91/1922, nr. 132, 142, 159, 164, 166, 171, 175, 180, 182, 188, 208, 210, 216, 219, toate din 1924).

Florian Miroslava

ACEASTĂ IUBIRE

Ne-am născut într-o matcă bătută de furtunile istoriei și numai pentru că ne-am ținut strîns de mînă am putut rămîne în picioare.

De la Decebal am învățat că peste oamenii vii nu se poate trece și tot de atunci ne-am deprins să întingem în sare dar să ne uităm drept la soare.

Vînturile năpraznice, trecînd prin pădurea de oameni, au făcut să vibreze această orgă uriașă a neamului meu și să dea glas cîntecelor aspre de luptă, cîntecelor dulci de leagăn și dor.

Aici fiecare fibră vibrează, e încărcată de sentimentul iubirii, de dragoste pentru țară, dragoste pentru om, căruia pe la noi i se mai spune și Măria Sa Omul.

Această iubire a noastră se revarsă în toate și i-au dat glas păstorii mioritici și Eminescu, poeții de la Academie și adolescenții.

Iar în dimineața de azi, însorită, a Patriei mele, pădurea tînără a poporului, marea orgă cu rădăcini de piatră și antene de mătase în azur, cîntă simfonia victoriei.

Ochii văd, inima bate și poeții dau glas frumuseții venite de la oameni pentru oameni.

Nu este numai o comandă a conștiinței artistice, este rațiunea de a aparține acestui popor.

Nicolae Labiș a rostit acest adevăr întreg în numai trei versuri :

Eu cînt
Eu nu mai sînt —
E-un cîntec tot ce sînt !

Tiberiu Utan

ROMÂNIA — PĂMÎNT AL SPERANŢEI

La inceputul istoriei românilor stă „bazna" lui Simeon Dascălul din letopisețul lui Ureche și combaterea ei de către Miron Costin. Istoricii și oamenii de cultură români au avut întotdeauna de luptat cu tot felul de „bazne" la adresa românilor. Unul dintre ei făcea interesanta constatare că ori de cîte ori valahii au devenit în cursul istoriei factor politic decisiv ei sînt tratați de analele vecinilor cu vorbe de ocară. Înregistrarea lor neutră coincide cu existența lineară fără mari evenimente a românilor de pe ambele versante ale Carpaților sau maluri ale Dunării. Ecuația care ni se prezintă este și o foarte bună cheie de lucru : de cîte ori poporul băștinaș al vechilor Romanii orientale, valahii sînt discreditați în scris, înseamnă că trebuie să echivalăm diatriba cu acțiuni politice românești de natură să strice echilibre politice stabilite în dauna lor. Coincidența ascensiunii lor politice cu vorba de hulă se poate urmări de altfel pe tot întinsul istoriei românești. Cronicarii români de astăzi, istorici moderni, au răspuns multor basne vechi sau noi, dar multe vorbe de ocară dinafară au rămas fără răspuns. Ele vin de la optica mai inexpertă istoric și de altă proveniență și formulă a popoarelor din jur, mai recente și cu altă mentalitate istorică. Realitatea este că românii mai sînt încă pentru vecinii lor, datorită vechimii lor băștinașe, un fenomen fără termen, de raportare, deci singular, curios, greu asimilabil, enigmatic. Teoria caracterului nivelator al civilizației, care internaționalizează anulînd diferențele, rămîne în acest caz o simplă teorie. Datoria actualilor „cronicari" este de a riposta tuturor „baznelor" ivite din această nedumerire, ca și a celor născute de interese vizibile cu răspunsuri care să vizeze cauzele apariției lor. O cale este aceea a înfățișării caracterului unic și irepetabil în geografia din jur a poporului român prin cîteva din marile sale dimensiuni istorice. Una dintre ele este ospitalitatea politică. Șirul de indivizi și de grupuri omenești care și-au găsit azilul necesar pe teritoriul românesc este impresionant. Cazuri expresive se găsesc în primele izvoare scrise, în știrile fragmentare despre populația de la Carpați și Dunăre, ca și mai tîrziu în tot evul mediu, ca și în timpurile moderne. Cine va scrie întreaga istorie a României ca teritoriu ideal de refugiu va scoate la lumină o față aproape necunoscută a lucrurilor. Cine n-a găsit loc de refugiu sau de azil politic pe pămînt românesc ? Prezentăm mai jos episodul tranzitării prin România a aurului polonez în 1939 cînd nimeni n-a ajutat, practic, nefericita Polonie în afară de România.

TRENUL

IOAN GRIGORESCU

La litera „K" din cartea de telefon a Varșoviei, pe anul 1980, la paginile 293—294, nu mai puțin de 66 de abonați purtau numele celui căutat de mine : Karpinski. Dacă aș fi știut și pronumele omului pe care vroiam să-l găsesc lucrurile s-ar fi simplificat mult. Nu erau decît patru Andrzej, un Apolinary, doi Boleslaw, cinci Henryk. Doar Karpinski Jan și Karpinski Stanislaw erau cîte șapte.

Telefonul din camera hotelului „Ewropejski", unde trăsesem, mă îmbia să-mi încerc norocul. Avea legătură directă cu orașul, deci nu eram nevoit să-i cer centralistei să-mi dea pe rînd toți Karpinski din cartea de telefon. Și nici să ies în frigul de ianuarie, la un telefon public din stradă, cu un buzunar plin de fise, nu aveam chef. M-am așezat comod în fotoliu, mi-am pus telefonul pe genunchi și am început sondajul metodic, bifînd numerele care îmi răspundeau. Șansa era una la șaizeci și șase. Deci merita efortul. Bineînțeles, dacă nu se adevereau spusele din ajun ale prietenilor mei, cineaștii de la „Kadr", care încercaseră să mă convingă că omul căutat de mine ba era mort de mult, ba plecat din Polonia, și chiar dacă îl găseam, la ce mă puteam aștepta din partea unui nonagenar pus să-mi relateze o întîmplare petrecută cu mai bine de patruzeci de ani în urmă ?

Memoria bătrînilor mi-a oferit însă adeseori surprize. Multora dintre cei cruțați de scleroză, anii senectuții în loc să le diminueze bagajul de amintiri li-l amplifică, făcîndu-i capabili să relateze amănunte neașteptate, pe care chiar ei le considerau uitate. Așa se întîmplă uneori cu miopii ; la bătrînețe încep să le scadă dioptriile. Ba chiar s-a înregistrat cazul unui nona-

DE AUR

genar căruia i-ar fi crescut al treilea rînd de dinţi. Aşa că îmi făceam curaj. Era duminică, şi pînă a doua zi tot nu puteam încerca o altă cale de investigaţii.

Karpinski Abdon... Ce nume ! 31.96.86. Ocupat. Am început bine ! Trag în dreptul lui o linie, să nu uit, să revin... Karpinski Alojzy : 36.85.26. Apel lung. Nu răspunde nimeni. Altă linie. Observ că unii dintre abonaţi au înscrisă, înaintea adresei, profesia. Deci lista se reduce. Evident, printre ei, nici unul de profesie... pensionar ! Karpinski Apolinary, strada Przasnyska 16. În sfîrşit, un receptor ridicat. Se aude un „alo" rostit de o voce de femeie. Îmi cer scuzele de rigoare şi întreb dacă telefonul respectiv nu aparţine „Pana Karpinskiego, bylego dyrektora Banku Polskiego" ? (domnului Karpinski, fostul director al Băncii Polone") ? Mi se spune să aştept o clipă. Aştept. Poate am noroc încă din primele focuri. Apolinary... Nu sună rău pentru un fost director de bancă. La celălalt capăt al firului receptorul este trecut dintr-o mînă în alta. O voce răstită de bărbat mă întreabă ce vreau ? Repet. „Ascultă, Pane, ştii unde-i strada Przasnyska ?" Spun că nu ştiu. „Asta e, că dacă ai şti, n-ai mai întreba. Pe o stradă ca asta nu locuiesc directorii de bancă !". La următoarele şapte telefoane acelaşi răspuns: „Pomylka" (greşeală)... Karpinski Eugeniusz : 25. 97. 91. Auzindu-mi întrebarea, un copil începe să strige bucuros : „Mamusia, mamusia, l-au făcut pe tatusiu director de bancă !". E clar... Karpinski Henryk : 26.80.82. Un hohot de rîs contagios. În cascada lui abia disting replica unui bărbat cu vocea baritonală : „Director de bancă ! Ha, ha, ha ! Măcar o zi de-aş fi fost,

mai vorbeai dumneata, ha, ha, ha, cu mine, ha, acuma ? Ha, ha !". Polonezii au un binecunoscut umor negru. Unul m-a trimis la morgă, altul la grădina zoologică. Doi m-au întrebat dacă n-am ceva dolari de schimbat din moment ce tot mă interesez de bancă. Vreo paisprezece nu mi-au răspuns. Se apropia ora prînzului, dăduse o geană de soare şi, cum era zi de sărbătoare, probabil că mulţi varşovieni plecaseră de acasă, în ciuda timpului friguros şi a zăpezii negre de pe străzi.

UN FILM POSIBIL

...Peste numele şi numerele din cartea de telefon vedeam suprapunîndu-se tablouri de demult păstrate pe retină de cînd aveam nouă ani... Acel septembrie 1939 cînd, la Ploieşti, oraşul meu natal, ca în mai toate oraşele României de atunci, îşi făceau apariţia convoaie de maşini poloneze supraîncărcate cu bagaje, cu oameni desfiguraţi de oboseală, cu copii speriaţi ai căror ochi văzuseră ceea ce eu nu aveam să văd decît la 1 august 1943 şi în vara lui 1944... Refugiaţii aceia polonezi, sute, mii de familii în căutarea unui adăpost erau pentru mine primele imagini ale războiului.

Peste ani şi ani m-am gîndit la un film posibil despre acel septembrie 1939. Am cercetat presa vremii şi am aflat că, odată cu valul de refugiaţi fusese evacuat prin România tezaurul polonez, un „tren de aur", urmat de alte două transporturi, care conţineau valorile muzeale ale Poloniei, nestemate, podoabe, manuscrise vechi, obiecte de cult, documente istorice, covoare de preţ, goblenuri, incunabule, tablouri... Comorile lui Ali Baba luînd drumul pribegiei, căutînd calea către singura ţară care şi-a deschis porţile vetrei sale poporului îngenunchiat... Am schiţat un proiect de scenariu pe care o casă de filme de la noi l-a propus unui colectiv de creaţie din cinematografia poloneză în vederea realizării unei coproducţii. Cunoscutul regizor Jerzy Kawalerowicz a fost cucerit de idee şi a dat curs propunerii. Documentarea de care dispuneam era însă prea sumară, iar din sursele ei lipsea elementul esenţial — viaţa, contactul cu cineva care să fi participat direct la acţiune. Auzisem de acel Karpinski, unul dintre foştii directori ai Băncii Poloniei, implicat în evacuarea prin România a aurului polonez. Asta se petrecuse însă în septembrie 1939, iar acum eram în ianuarie 1980. Şi, în cartea de telefon, nu mai puţin de 66 Karpinski, care mai de care mai pus pe şotii.

Eram gata să abandonez. Îmi mai rămăseseră trei, toţi cu pronumele Zygmunt, după care n-aveam decît să iau şirul numerelor de telefon al abonatelor cu numele de Karpinska. Poate că telefonul celui căutat era înregistrat pe numele soţiei, sau al vreunei fiice... Cu ultimul, de pe strada Zelenski, numărul 6, am avut însă noroc. El era. „Prosze Pana (vă rog, domnule) — mi-a spus, după ce, cu vocea gîtuită de bucurie m-am prezentat, cerîndu-i o întîlnire —, în legătură cu chestiunea care vă interesează am dat toate relaţiile, am scris şi cîteva lucrări, am tras ponoasele cuvenite, nu mai văd ce aş avea de adăugat in plus. Pentru mine este o problemă închisă!"

I-am explicat că nu vroiam decît să-l văd, că pentru asta am venit special la Varşovia (minţeam, eram acolo pentru o conferinţă a Comitetelor naţionale pentru apărarea păcii), că lucrez la scenariul unui film, că totul n-avea alt scop decît documentarea mea, ca autor, în vederea realizării unei coproducţii cinematografice româno-polone pe care urma să o regizeze marele cineast polonez Jerzy Kawalerowicz...

— Şi chiar vrea să facă Pan Kawalerowicz un astfel de film ?

Din întrebarea lui am înţeles că partida era cîştigată.

— Proiectul este gata, sinopsisul scenariului aprobat, sînt însă detalii legate de acţiunea pe care numai Dumneavoastră o cunoaşteţi, am fi fericiţi dacă aţi accepta să fiţi unul dintre consilierii noştri.

— Şi cum se va chema filmul ?

— „Trenul de aur".

Mi-a fixat o întîlnire la ora cinci după amiaza la el acasă.

«ROMÂNII, TOT ROMÂNI...»

Din fericire aveam la mine sinopsisul scenariului însoţit de referatele consilierilor ştiinţifici român şi polon (Ion Ardeleanu şi Zbigniew Szczygielski), ambele în principiu favorabile dar nelipsite de unele remarci critice. Referatul polonez arăta că „Acordul guvernului român cu privire la tranzitul aurului polonez a rezultat înainte de toate din energica acţiune diplomatică desfăşurată la Bucureşti de către ambasadorii Poloniei, Franţei şi Marii Britanii. Acţiunea aceasta a fost sprijinită printr-o telegramă trimisă de premierul de atunci al Franţei, Daladier, prin care se indica traseul aurului polonez spre Franţa prin România, Turcia şi Siria. O contribuţie favorabilă rezolvării problemei a avut-o premierul român Armand Călinescu, a cărui orientare era mai curînd proaliată decît progermană. A lega asasinarea premierului Călinescu, la 21 septembrie 1939, de acordul său cu privire la tranzitul aurului polonez nu se justifică — scria consilierul polonez. Este ştiut că acesta a fost ucis ca simpatizant al aliaţilor, în timpul încercării unei lovituri de stat pusă la cale de Garda de Fier progermană. Merită subliniat faptul că atentatorii au capturat pentru scurt timp staţia de radio Bucureşti, difuzînd o declaraţie, ca şi faptul că regele Carol s-a ascuns atunci de eventualii atentatori, undeva în afara Bucureştiului. De reţinut — continua Szczygielski — că nu întreaga cantitate de aur evacuat din Polonia a fost lăsată să treacă pe teritoriul României. Ultimul transport — circa 4 tone — a fost reţinut de către jandarmeria română şi dus la Banca Naţională de unde a fost revendicat în 1947...". Consilierul polonez mai arăta în referatul său că „arhivele polone nu dispun de acte şi documente privind problema evacuării aurului prin România, şi de acţiunea diplomatică legată de aceasta. Evacuarea aurului a fost descrisă în diferite publicaţii editate în Polonia şi în străinătate de către autori care ori au participat direct la acţiune, ori au fost

legați de ea prin funcțiile diplomatice pe care le îndeplineau".

În schimb, referatul consilierului român făcea trimiteri la documente aflate în arhivele Ministerului Afacerilor Externe, privitoare atît la evacuarea aurului polonez, cît și la operațiunile legate de tranzitul prin România a celorlalte două transporturi conținînd valorile muzeale ale Poloniei, sau la primirea pe teritoriul țării noastre a întregului guvern polonez și a cîtorva zeci de mii de refugiați. Din păcate, proiectul meu era tributar mai mult imaginației decît documentelor indicate. Acum aveam ocazia să procedez la confruntarea „pe viu".

La ora stabilită, înarmat cu o listă de întrebări și cu un salam de Sibiu (pentru orice polonez care a fost vreodată în România aceasta constituie o duioasă și apetisantă amintire), sunam la ușa apartamentului din strada Zelenski. Mi-a răspuns lătratul unui cîine și ușa a fost deschisă de o doamnă în vîrstă al cărei chip arăta că fusese cîndva o mare frumusețe. Aș fi dat orice să pot schimba salamul pe un buchet de flori. Cîinele, un sîrmos cu ochi cumpliți, m-a mitraliat cu un hămăit isteric, declarînd un război deschis pantalonilor mei. Am coborît strategic salamul înfășurat în hîrtie de pergament spre colții lui. Coada a început să-i penduleze ca un ștergător de parbriz.

M-am prezentat; i-am sărutat mîna doamnei și imediat am fost poftit să intru. În încăpere mă aștepta un bătrîn impozant, înalt, cărunt, slab, drept ca o șipcă, întinzîndu-mi o mînă noduroasă și arătîndu-mi un fotoliu. Cîteva clipe ne-am măsurat din priviri reciproc. Eu observîndu-l mai discret, el scrutîndu-mă cu insistență, cîntărindu-mă bătrînește din ochi ca și cînd și-ar fi pus la încercare flerul pentru a vedea dacă se înșela, sau nu, asupra bunelor mele intenții. Cîinele sîrmos era mult mai franc în sentimente. Mă lătra furios ori de cîte ori îndepărtam pachetul cu salamul de la nasul lui.

Pan Karpinski oferea imaginea perfectă a înaltului funcționar de stat, veteran, ieșit de mult la pensie. Era sobru, auster, cu o mînă

O înmormîntare simbolică. Cortegiul poartă un sicriu pe care e scris : Tratatul de la Versailles (sus) ● Afiș antinazist cu imaginea fostului cancelar Dollfuss, răspîndit după anexarea Austriei de către Germania fascistă ● Cavalcada fanfaronilor. Il Duce — împreună cu alte căpetenii mussoliniene, autoproclamate, autodecorate demonstrînd într-un marș hilar „cum se face armata"

severă care îmi impunea. Soția lui, cu cel puțin un sfert de veac mai tînără, părea că descinde din aristocrație. Avea un surîs îngăduitor care nu reușea să-i ascundă curiozitatea. Se putea ghici că cei doi soți discutaseră îndelung despre inopinantul meu demers și poate chiar avusese loc între ei o dispută cu privire la oportunitatea primirii mele. Camera era destul de modestă, cu pereții încărcați de tablouri și fotografii înrămate. Am pus salamul pe măsuța de lîngă fotoliu și m-am așezat.

— Ce aveți acolo — m-a întrebat Pan Karpinski — un magnetofon ?

— Nu, o mică atenție din România. Toți prietenii mei polonezi îmi cer să le aduc așa ceva și m-am gîndit că...

Sîrmosul își pusese labele pe măsuță și adulmeca pachetul. I l-am întins doamnei, care l-a desfăcut cu grijă, de parcă aș fi ascuns în el o bombă.

— Ia uite, Zygmunt, ce zici de asta ? Românii, tot români. Beți o cafea ?

Am mulțumit dînd din cap afirmativ.

— Sper că aveți sinopsisul acela în polonă — m-a întrebat bătrînul neacordînd nici o atenție cadoului meu. Doamna s-a dus în bucătărie să fiarbă cafeaua urmată de cîinele scandalagiu. Pan Zygmunt s-a cufundat în lectura paginilor pe care i le-am întins.

— Știți, nu este decît o schiță de proiect care...

Mi-a făcut un semn autoritar să tac. Înțelegeam că nu eu, ci el avea să conducă dialogul. Lectura a durat pînă am băut cafeaua. Doamna Karpinski m-a întrebat cum este iarna la București, dacă zăpada e tot așa de mare și de murdară, dar n-am apucat să-i răspund. Soțul ei i-a cerut cu un ton imperios să păstreze liniștea. Parcurgea ultima pagină.

REALITATEA MAI EXPRESIVĂ DECÎT FANTEZIA

— Mój drógi (dragul meu — mi s-a adresat el familiar), prea multă fantezie... În sfîrșit, filmul e film, și viața e viață. De unde știi polona ?

I-am spus că am stat doi ani în Polonia, din noiembrie 1956, pînă în octombrie 1958, și că de atunci mă gîndesc la acest film.

— Deci nu va fi un documentar.

— Nu, un lung metraj artistic. Poate chiar în două serii.

— Desigur, subiectul se pretează, dar autenticitatea lucrurilor nu poate fi substituită de imaginație. Kawalerowicz vrea să facă un film de aventuri ?

— Nu, el zice că-și dorește un fel de „striptease" politic. Evocînd momentul acela vrea să dezvăluie mecanismele terorismului, absurditatea și cruzimea războaielor, necesitatea solidarității între popoare, nevoia salvării valorilor proprii, specifice unei națiuni, a tezaurului ei de suflet, nu numai a bunurilor materiale... Știți mai bine ca mine că, atunci, pe lîngă aurul Băncii Dumneavoastră, au fost evacuate prin România, marile valori artistice ale Poloniei, goblenurile de la Wawel, manuscrise vechi, documente istorice, partiturile lui Chopin, în total au fost trei transporturi...

— Eu nu m-am ocupat decît de primul. Cel cu aurul.

— Povestiți-mi...

— Nu. Nu o să povestesc nimic. Am scris totul aici.

În dreptul lui, pe măsuță, se aflau o broșură și o carte cu coperți galbene. Mi le-a întins. Broșura se intitula : „Losy zlota polskiego podczas drugiei woiny światowei" **(Soarta aurului polonez în timpul celui de al doilea război mondial)**, iar cartea cu coperți galbene: „O Wielkopolsce, zlocie i dalekich podrózach" **(Despre Wielkopolska, aur și drumuri îndepărtate)**. Ambele purtau semnătura bătrînului din fața mea. Le-am privit admirativ, așa cum știu că îi place oricărui autor, le-am răsfoit avid de curiozitate. Bătrînul mi le-a luat din mînă și le-a pus pe măsuță.

— Din sinopsis se vede că, în linii mari, sînteți în temă. Minus excesul de imaginație... Realitatea a fost însă atît de palpitantă încît cred că nu mai are nevoie de „contribuții" născocite. Nu vreau să vă jignesc. Scriitorul de aceea e scriitor, să filtreze faptele de viață prin fantezia lui. Dar aici mi se pare că n-ar fi cazul. Kawalerowicz are dreptate cînd zice că vrea să arate prin asta un fel de „striptease" politic, deși, mie termenul nu-mi prea place. Oricum, nu știm decît în linii mari ce s-a întîmplat atunci în culisele politicii. Și mai puțin știm noi, însoțitorii polonezi ai trenului de aur, care au fost peripețiile trăite de români în timpul transportului de la graniță pînă la Constanța. Presupun că acestea nu au fost puține, și nici ușoare, că oamenii însărcinați atunci de guvernul român cu asigurarea securității tezaurului nostru au trecut prin multe, doar „coloana a cincea" fascistă opera și în România, și, să zicem că, aici, ar fi loc și de puțină imaginație, măcar așa, de dragul spectacolului. Dar dacă din toată povestea nu reiese un lucru esențial, n-am făcut nimic.

— Care anume ?

— Faptul că fără promptitudinea hotărîrii noastre de a evacua tezaurul, și mai ales fără permisiunea guvernului român, cu privire la transferul acestuia prin țara Dumneavoastră, în pofida presiunilor germane, totul ar fi fost pierdut. Era vorba nu de săptămîni, nu de zile, ci de ore...

— Chiar așa ?

— Exact cum vă spun. La două ceasuri după ce trenul cu încărcătura de aur a plecat din gara de frontieră Sniatyn, aceasta a fost bombardată de aviația germană. Fasciștii știau că vom evacua tezaurul, și nu erau mai proști decît noi să nu-și imagineze că ultima posibilitate care ne mai rămăsese era trecerea lui prin România. Poate că nu-și închipuiau că o vom face atît de repede, sau contau pe un refuz din partea Bucureștiului...

FRANȚA NU ACȚIONEAZĂ

Pan Karpinski ia volumul cu coperți galbene și îl răsfoiește căutînd o pagină.

— Am scris aici, undeva, poftim, am găsit, la pagina 211 : „Principalul nostru transport a trecut prin România absolut în ultimul moment".

— V-ați aflat în trenul de Constanța ?

— Nu. De la Cernăuți eu am plecat spre București, unde am rămas două zile ca să rezolv formalitățile cu Banca Națională a României. Mă gîndeam că voi avea de aprobat plăți, vă dați seama, șaptezeci de mii de kilograme de aur, numai transferul pe hîrtie, între bănci al unei astfel de cantități, cu alte cuvinte eu iți dau aici, tu îmi dai acolo, adică din depozitul tău aflat într-o altă capitală, se taxa atunci cu 2 pînă la 4 la mie din valoarea tranzacției. Darmite un transport fizic cu asigurarea deplinei securități !

— Și ați avut ceva de plătit ?

— Absolut nimic. În timpul acesta aurul nostru ajunsese la Constanța.

— Fără Dumneavoastră ?

— Fără mine. N-aș vrea să faceți din persoana mea vioara întîia a acestei povești. Mai erau și alții, mai importanți. Eu eram doar împuternicit cu semnătura în numele Băncii Poloniei. Șapte ani am însoțit acest aur prin lume... O adevărată odisee...

— Povestiți-mi măcar cum a început.

— V-am spus : Nu sînt un bunic cu povești pentru nepoți. Puneți-mi întrebări, și vă voi răspunde. De altfel, presupun că s-a scris și la Dumneavoastră, în presă, despre această acțiune. Cel puțin ziarele românești din acea vreme n-au prea făcut o taină din toată istoria. Nu le-ați cercetat ? Ce vă mai trebuie ?

— Caut oameni care au participat direct la această acțiune. Mi-am pus mari speranțe în Dumneavoastră. Știți cum v-am găsit ? I-am luat la rînd pe toți Karpinski din cartea de telefon.

— Dacă ați fi început cu ultimul, mă găseați imediat. Deci, întrebările...

— Cîți ani aveați atunci ?

— 47.

— Unde v-a prins războiul ?

— La Varșovia.

— Pe ce stradă se afla Banca ?

— Pe Bielanska.

— Acolo era depozitat tot aurul ?

— Cea mai mare parte.

— Și restul ?

— La Bresc, Lublin, Siedleéc și Zamosc. În patru depozite secrete stabilite încă din vara lui 1939, cînd amenințarea războiului devenise evidentă.

— Aurul era deja ambalat în lăzi ?

— Depozitul din Varșovia era în lingouri. Pentru evacuarea lui s-au confecționat lăzi speciale.

— Cît de mari ?

— Atît cît să poată fi duse de doi oameni. Cam patruzeci pe șaizeci de centimetri. Greutatea — circa șaptezeci de kilograme fiecare. Erau și lăzi mai mari pentru bancnote și alte valori. Monezile se aflau în saci de iută sigilați.

— Ați hotărît evacuarea după primul raid aviatic asupra Varșoviei ?

— Nu. Războiul a început în zorii zilei de 1 septembrie. Era într-o vineri... Duminica următoare am ținut o ședință a Comisiei de devize. Atunci ne-am zis că, pentru orice eventualitate, să mai evacuăm o parte a tezaurului din Varșovia la fortăreața din Bresć. Cei mai

Campania de exterminare a nearienilor a început, în numele „științei naziste" cu aceste monstruoase „operațiuni antropometrice"

mulți considerau că încă nu putea fi vorba de ocuparea Varșoviei. Că linia frontului se va stabili, undeva, în vest, și că aliații noștri direcți, Franța și Anglia, vor deschide cel de al doilea front.

— Unde se aflau atunci nemții ?

— Reduta Westerplatte, de la Gdank, căzuse. Se dădeau lupte în toată zona vestică a Poloniei, din Silezia Inferioară pînă în Prusia Orientală... Dar, cum v-am spus, varșovienii erau încă optimiști. În duminica aceea s-a aflat că Marea Britanie, și odată cu ea Canada, Australia, India și Noua Zeelandă au declarat război celui de al III-lea Reich. Am trăit atunci ultimul moment de speranță că Polonia mai putea fi salvată. Mii de varșovieni s-au adunat în fața clădirii ambasadei engleze, de pe Nowy Swiat, în balconul căreia, ministrul afacerilor externe, Juliusz Beck, s-a îmbrățișat cu Sir William Kennard, ambasadorul britanic. Toată lumea cînta „Polonia încă n-a pierit", vechiul cîntec al lui Dombrowski din timpul campaniei napoleoniene. În aceeași zi expira și ultimatumul francez dat Germaniei cu privire la retragerea trupelor sale de pe teritoriul Poloniei. Și la ambasada Franței s-au adunat mii de varșovieni cîntînd „Marseilleza". Ambasadorul Leon Noel privea jenat mulțimea care implora ajutorul Franței... Parcă știa că, încă mult timp, țara lui nu avea să acționeze.

— Cînd ați primit ordinul definitiv de evacuare ?

— Miercuri, 5 septembrie.

AMBUSCADA GERMANĂ

...5 septembrie. Înainte de a veni la întîlnirea din Strada Zelenski, abia lăsasem din mînă, la hotel, volumul al doilea al lucrării lui William Shirer „Cel de al Treilea Reich, de la origini pînă la prăbușire". Ultima pagină citită se referea la această zi. Abia se încheiase „bătălia

pentru coridor", prin joncțiunea armatei a IV-a a generalului von Kluge, care cobora din Pomerania, și armata a III-a a generalului von Küchler, care venea dinspre Prusia Orientală. Atunci s-au ciocnit tancurile generalului Guderian cu „Pomorska" — celebra brigadă de cavalerie poloneză : „Caii contra tancurilor ! — scria Shirer —. Lancea cavalerului împotriva țevii de tun de pe tanc ! În ciuda curajului lor, a eroismului și a temerității, polonezii au fost striviți sub asaltul german. Era prima lor experiență — și a lumii întregi — cu privire la războiul-fulger : brutalul atac-surpriză, vuietul avioanelor de vînătoare și al bombardierelor, efectuînd zboruri de recunoaștere, lovind, lansînd foc și teroare, vaierul Stukas-urilor în picaj ; diviziile de tancuri făcînd spărturi într-o cadență de 50 sau 60 de kilometri pe zi ; tunurile grele auto-tractate, cu tirul rapid, rulînd cu 50 de kilometri pe oră... Uluitoarea mobilitate a acestei uriașe armate de 1 500 000 de oameni dirijată și coordonată printr-un labirint de legături prin radio, telefon și telegraf... Era un monstruos dragon motorizat așa cum lumea nu mai văzuse niciodată pînă atunci...".

— La ce te gîndești ? — m-a întrebat bătrînul.

I-am spus. A zîmbit. Și-a întins mîna noduroasă peste mustață și m-a prins de braț.

— Lasă imaginația. Sau, confrunt-o mai des cu realitatea. Uite, chiar în seara asta, dacă vrei, uită-te la televizor, pe programul I. Este o emisiune intitulată „Dosarele istoriei". Va fi o dramatizare a procesului lui Rudolf Hoess, fostul comandant al lagărului de la Auschwitz. Vor fi și secvențe filmate din procesul de la Nürnberg... Cînd știi prologul unei povești, trebuie să-i afli și epilogul... Mai ai întrebări ?

— Sînt abia la început. Ce destinație vi s-a dat atunci ?

— Lublin. S-a lucrat toată ziua. În ciuda grabei, totul s-a făcut în perfectă ordine. Lăzile cu lingouri, cele cu bancnote și documente, sacii cu monezi, totul numerotat, sigilat, inventariat în amănunțime.

— Cu ce ați dus aurul ?

— Cu autobuzele municipale, rechiziționate special pentru asta. Erau niște „Leylanduri" roșii, cu imperială... Le însoțeau vreo sută de lucrători ai băncii, care nici nu apucaseră să-și ia rămas bun de la familiile lor. Eram convinși că ne vom întoarce după două-trei zile. Nimeni nu bănuia că porneam într-un drum care, cel puțin pentru unii, avea să dureze ani îndelungați.

— Cîți dintre cei cu care ați plecat atunci din Varșovia au ajuns pînă în România ?

— Vreo douăzeci. Cîțiva dintre ei au însoțit tezaurul în toate peregrinările lui.

— Deci ați pornit spre Lublin în seara de 5 septembrie.

— Exact. Cînd convoiul de autobuze roșii a ieșit din Varșovia, am văzut oameni ridicînd baricade. De ce baricade ? Doar războiul era încă departe și noi aveam să ne întoarcem curînd. Convins de asta eu nici nu îmi luasem pașaportul cu mine....

— Cînd ați ajuns la Lublin ?

— În zori.

— Erați probabil frînți de oboseală.

— Si totuși, a trebuit să descărcăm, să coborîm aurul în beciurile băncii, să-l asigurăm, să sigilăm ușile.

— Cît ați rămas la Lublin ?

— O singură zi. Abia apucasem să ne mai tragem sufletul cînd am primit ordin să încărcăm din nou și să pornim spre Luck. Noaptea următoare am petrecut-o din nou pe drum. Ziua nu puteam circula din cauza raidurilor aviatice. Și noaptea, înaintam cu farurile stinse prin beznă... De altfel, Lublinul a fost bombardat a doua zi după plecarea noastră.

— Și la Luck ? Ce s-a întîmplat ?

— Probabil știți.

— Nu

— S-a repetat povestea de la Lublin. Am descărcat, și am încărcat din nou. Știrile de pe fronturi erau catastrofale. Guvernul nostru se evacuase la Lublin. Erau și cîțiva ambasadori ai țărilor prietene. Acolo am fost întrebat dacă am pașaportul la mine. Am spus că nu. Mi s-a făcut altul... Ministerul afacerilor externe se instalase în vechiul castel de la Krzemienice. Acolo, în beciul castelului, noaptea, la lumina unei lumînări — electricitatea fusese întreruptă în tot orașul —, am redactat telegramele ce urmau să fie expediate urgent la București și Paris, sau înmînate reprezentanților României și Franței aflați cu noi în evacuare, prin care solicitam ajutorul cu privire la transferarea tezaurului nostru și punerea lui în siguranță.

«ELVEȚIA NE-A REFUZAT»

— Nu se mai făcuseră astfel de demersuri ?

— Ba da. Cîteva. Elveția ne-a refuzat, socotind pe bună dreptate că nu există nici o șansă de trecere a aurului polonez pe sub nasul nemților. Despre Cehoslovacia ocupată de fasciști, sau despre Ungaria lui Horthy nu putea fi vorba. Am încercat să tratăm cu Suedia, mizînd pe o posibilă transportare a aurului peste Baltica, dar și această cale s-a dovedit inoperantă. La propunerea noastră ca Banca Suediei să ne pună la dispoziție, la Londra, o cantitate echivalentă în aur cu aceea pe care aveam să i-o încredințăm, am primit un răspuns pe cît de laconic, pe atît de net : „Regretăm, dar nu dispunem la Londra de un depozit în aur pe care să-l putem pune la dispoziția dumneavoastră." Ne mai rămînea România. Singura noastră speranță. În așteptarea răspunsului guvernului de la București, toate depozitele noastre dispersate în provincie au primit ordinul să îmbarce aurul și să-l dirijeze cu mijloace cît mai rapide spre Sniatyn. În apropierea graniței.

— Deci, plecaserăți din Luck. Unde v-ați mai oprit ?

— Ia-mă domol. Mai întîi, imediat după ieșirea convoiului de autobuze din Luck, orașul a fost bombardat de Luftwaffe. În panica generală eu m-am rătăcit de ai mei. Vă închipuiți că nu puteam întreba pe nimeni încotro o luase convoiul cu aur. Bănuiam că, spre Dubno, unde se afla cartierul general al armatei.

— Tocmai despre Dubno vroiam să vă întreb.

— Stai puțin, mai e pînă acolo. Mă orientasem bine. Pe șosea am ajuns într-o pădure.

Acolo, printre copaci, am văzut cîteva pete roșii camuflate sub crengi rupte. Erau autobuzele noastre. Am pornit odată cu coborîrea nopții, am trecut prin Tarnopol și, la ivirea zorilor, ne-am oprit într-o pădure de lîngă Mikulinec. Era ultima noastră escală înainte de Dubno. Aici am primit printr-un curier știrea transmisă de ambasadorul nostru la București, Roger Raczynski, prin care eram anunțați că guvernul român acceptase tranzitul tezaurului nostru, pe calea ferată, într-un singur transport, pînă la Constanța, de unde să fie imediat preluat de o navă străină. Ambasadorul ne mai anunța că îl trimisese la Sniatyn pe consulul ambasadei, Bujnowski, pentru a ne fi de ajutor.

ROMÂNII NE-AU RESTITUIT AURUL FĂRĂ TRATATIVE

— Cred că știți că a existat un contencios în legătură cu o parte din acest aur. La el se referea, de altfel, și consilierul polonez căruia i s-a trimis sinopsisul. Mai exact, a fost vorba de reținerea a 51 de lăzi cu lingouri, în depozit, la Banca Națională a României.

— Da. Eu nu mă mai aflam la acea dată în țara dumneavoastră, dar știu de la colegii mei, care au însoțit acel convoi, că reținerea s-a făcut în contul acoperirii datoriilor financiare poloneze către România. Acum pot spune că această mică parte a tezaurului nostru s-a bucurat de o soartă mult mai bună în comparație cu teribilele aventuri prin care au trebuit să treacă celelalte valori tranzitare atunci prin țara dumneavoastră.

— Aș vrea să precizați.

— Știți că, pentru recuperarea aurului nostru

Exilul...

evacuat în Occident, și îndeosebi pentru restituirea comorilor artistice depozitate în Canada a fost nevoie, după încheierea păcii, de ani îndelungați de tratative și intervenții la cele mai înalte foruri internaționale. Abia în 1959 s-au putut reintoarce în Polonia manuscrisele lui Chopin și spada de încoronare din tezaurul palatului regal din Varșovia. Marea colecție de gobleuri evacuate din castelul Wawel, din Cracovia, n-a revenit în patrie decît în 1961. Or, toate acestea fuseseră tranzitate prin România în 1939. În schimb, aurul rămas la București ne-a fost restituit în 1947 cînd, în prezența delegaților Băncii noastre s-a procedat la scoaterea sigiliilor și la deschiderea celor 51 de lăzi. Totul era intact. Dacă nu mă înșel, exact la 8 ani de la evacuarea celei de-a treia părți din tezaurul nostru național, în ziua de 17 septembrie 1947, colegii mei Mikolaiczyk și Polkowski au semnat la București o chitanță prin care se confirma primirea celor 51 de lăzi cu lingouri de aur, declarînd că nu au de formulat nici o pretenție față de Banca Națională a României. Lăzile au fost aduse imediat la Varșovia la bordul a două avioane.

— Sînteți de acord să revenim la acel septembrie 1939 ?

— Da. Cu speranța că ne apropiem de sfîrșit și că vă epuizați întrebările.

FABRICIUS BĂTEA CU PUMNUL ÎN MASĂ

— Descrieți-mi ultima noapte dinaintea trecerii frontierei.

— Din ce punct de vedere ? Meteorologic ? Tensional ? Intim ?

— Să zicem patriotic.

— Puteți înțelege ce înseamnă sentimentul ruperii ? Incertitudinea drumului pe care pornești ? Necunoscutul ? Teama ascunsă, care te roade pe dinăuntru, ca un cancer, că poate nu-ți este dat să-ți mai revezi niciodată patria ? Că pe umerii tăi apasă o grea răspundere, și că va trebui să o suporți ani în șir, în ciuda vicisitudinilor, a hazardului, a riscurilor ? Noaptea aceea a fost pentru noi, toți, o noapte de coșmar... În orice moment bombardierele fasciste își puteau face apariția și așterne peste Sniatyn un covor de bombe. S-a lucrat sub camuflaj, atita cit se putea asigura în acele condiții, cînd mii de refugiați își căutau drumul spre România, concentrîndu-se într-un punct unde domneau deruta, panica, înghesuiala. Eu a trebuit să plec, cum vă spuneam, înaintea convoiului, cu un tren de persoane, prin Cernăuți, spre București. Dimineața, cînd am ajuns și m-am dus la Banca Națională a României, acolo mă aștepta o telegramă prin care mi se confirma că „ai mei" își începuseră cu bine călătoria „împreună cu toți copiii" — adică încărcătura plecase din Sniatyn.

— Deci, în timpul acesta, trenul de aur gonea spre Constanța.

— Exact. Detaliile din drumul lui nu-mi sînt cunoscute. Mi se comunicase doar de către ambasadorul nostru la București vestea că viceconsulul englez la Constanța, Sir Denis Wright, reușise să rechiziționeze singura navă sub pavilion britanic aflată atunci în port, un petrolier de numai 4 000 de tone aparținînd societății „Socony Vacum Oil Company"...

— Știți cumva cum îl chema pe căpitanul navei ?

— Nava se chema „Eocene", asta cred că vă este cunoscut... Pe căpitan, dacă nu mă înșel, îl chema Brettam, prenumele nu i-l mai țin minte. Știu că, prin martie 1940, a apărut în ziarul francez „Ce Soir", ca și în londonezul „Sunday Dispatch" un interviu cu acest căpitan, care relata despre riscurile și dificultățile acelei curse de la Constanța la Istanbul.

— Știați că Wilhelm Fabricius, ambasadorul Reichului la București, a amenințat că nava ar putea să fie bombardată de Luftwaffe în largul mării ?

— Totul era posibil .De aceea, „Eocene" n-a navigat decît în lungul coastei Mării Negre și în limitele apelor teritoriale românești și bulgare. Eram încă la București cînd mi s-a spus că Fabricius a protestat energic, bătînd cu pumnul în masa lui Grigore Gafencu, ministrul de externe în guvernul lui Armand Călinescu, declarînd că aurul polonez era „material de război", deși eu cred că fasciștii îl socoteau drept obiect de captură germană în virtutea tezei „bunurile inamicului învins sînt bunurile învingătorului" ! Mi se pare că Gafencu i-a răspuns atunci lui Fabricius că nu era în cunoștință de cauză, și că avea să dispună imediat anchetarea cazului... Asta, probabil, ca să cîștige timp.

— Acum e rîndul meu să vă previn că realitatea evocată adineauri a fost atît de uluitoare, încît nu mai avem nevoie să apelăm la imaginație. Cunosc din documentele noastre răspunsul lui Gafencu. El nu s-a eschivat, nu a promis nici o anchetă, ci a răspuns clar că guvernul român a refuzat să primească în depozit acest aur, dar el nu s-a putut opune să tranziteze aurul polonez care era o marfă ca oricare alta... Bunăoară, ca petrolul importat de Germania din România. Tot atunci, cu privire la refugiații polonezi, Gafencu i-a arătat ambasadorului german că, potrivit angajamentului solemn de a respecta regulile de neutralitate, se va proceda la dezarmarea militarilor, care vor fi internați, dar civilii aveau să fie considerați refugiați politici. Acesta n-avea să fie însă nici primul, nici ultimul protest al ambasadorului Reichlui fascist pe lîngă guvernul de la București în legătură cu evacuarea tezaurelor poloneze prin România...

Pan Karpinski mi-a zîmbit ridicînd din umeri.

— După cum vezi, din momentul acesta am putea inversa rolurile. Eu să întreb, dumneata să răspunzi. Pelerinajul nostru e însă de abia la început.

I-am mulțumit și i-am promis bătrînului meu prieten că voi citi cu cea mai mare curiozitate broșura și cartea pe care mi le-a dat. Ne-am luat rămas bun.

La hotel am avut o noapte albă.

Uitasem să-i pun bătrînului cel puțin o duzină de întrebări esențiale.

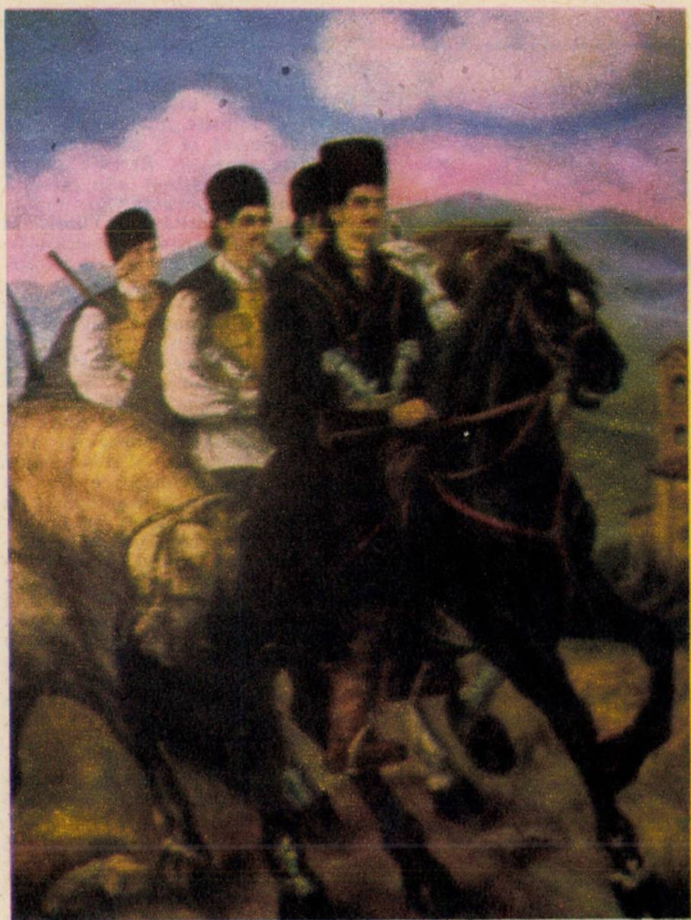
A doua zi sunam din nou la ușa apartamentului din strada Zelenski.

Sfîrșit ?

Nu !

(Relatarea integrală a odiseei aurului polonez în 1939 o vom face în numerele de vacanță [iulie-august] ale „Luceafărului")

Coperta almanahului : George Buțu

REVELAȚIILE UNUI SIGILIU

Inelul lui TUDOR VLADIMIRESCU

de Nestor Vornicescu

Matricea sigilară inedită pe care o descriem este o camee de culoare acajù mat, în greutate de două grame, cu dimensiunile 1,90/1,56 cm. Piatra are o structură foarte dură; pe ovalul vertical s-a gravat în negativ spre a se aplica în ceară roșie o imagine heraldică și o scurtă legendă indicînd milesimul. Inelul la care a fost montată nu s-a păstrat.

Emblema-alegorie din această matrice sigilară este plasată central în cîmpul sigilar. Înfățișează un bărbat matur, cu chipul în semiprofil spre dreapta, cu capul descoperit, ridicat cu semeție. Se disting trăsăturile rigide ale obrazului, nu atît aspre cît asprite, exprimînd încrîncenare, neînduplecare; are mustață scurtă, deasă, părul dat pe spate tăiat drept la ceafă, gîtul subțire și lung. O haină sau cămașă lungă pînă la genunchi, deschisă la piept pînă la brîu, îi acoperă trupul subțire-emaciat părînd musculos dar foarte vlăguit; este încins peste mijloc. Are mîinile viguroase, ciolănoase și palmele mari, puțin crispate pe trup și par abia descătușate. Personajul este îngenunchiat, dar atitudinea nu sugerează prosternarea ci gestul tensionat al ridicării, al înălțării. Nu este așadar o imagine statică, dimpotrivă, sugerează puternic mișcarea ce va urma, parcă sub ochii noștri în clipa următoare se va ridica. Lanțurile mari, groase, sînt încolăcite și aruncate la pămînt în fața sa, prelungindu-se și sub picioarele încă îngenuncheate ca și cum ar fi fost zdrobite cu forța trupului său. Privirea îi este ațintită în partea dreaptă spre o stea, aceasta are șase raze foarte proeminente și este de dimensiuni mari, aproape cît fața personajului.

La bază, emblema este delimitată orizontal cu o linie dreaptă, accentuată, sub care se află legenda indicînd data: 1821; cifrele sînt mari și energic conturate. Întreaga compoziție alegorică, imaginea emblematică și legenda sînt realizate cu remarcabil meșteșug artistic, foarte expresiv și cu multă iscusință în spațiul extrem de redus și în structura dură a gemei.

Tema alegoriei din emblema acestei matrice sigilare şi legenda cu indicaţia cronologică ce exprimă în chip evident intenţia de a da cheia exactă pentru descifrarea simbolului emblemei, modul în care este tratată tema, semnificaţia fără echivoc a fiecărui element al compoziţiei heraldice, toate acestea ne conduc la constatarea că avem în faţă o importantă relicvă a Revoluţiei din 1821 ; exprimă acest moment istoric, dar poate semnifica şi întreaga istorie a asupririi şi a revoltei poporului pentru „dreptate şi slobozenie" — întocmai devizei sub care s-a desfăşurat revoluţia antifeudală şi antifanariotă. În acelaşi timp, personajul alegoric reprezintă, prin trăsăturile chipului său, o mărturie asupra înfăţişării Marelui Pandur — lucru asupra căruia vom reveni, observînd că în acest caz nu este vorba de un obişnuit sigiliu personal de tip iconografic, personajul din emblemă personificînd însuşi poporul şi caracterul mişcării revoluţionare.

Imaginea simbolică gravată pe matricea sigilară acum semnalată poate fi considerată prima reprezentare alegorică exprimînd lupta poporului român din 1821 pentru dreptate şi libertate. Un astfel de sigiliu trebuia să reprezinte, prin mîna căpeteniei pandurilor — şi deopotrivă prin chipul său identificat cu chipul ţării, cea „cu totul împilată", cum spunea devotatul sfetnic al Domnului Tudor : Ilarion, episcopul Argeşului, — era menit să reprezinte, să simbolizeze şi să parafeze credinţa, aspiraţiile şi fapta Adunării norodului românesc din anul 1821. Această imagine alegorică exprima în chipul cel mai exact acel ceas al istoriei cînd, după cuvîntul Bălcescului, poporul s-a ridicat „mare, puternic, îngrozitor"! Este covîrşitoare această superlativă caracterizare, ea ar putea constitui o autentică legendă pentru matricea sigilară „1821", puternic, neînduplecat arătîndu-se chipul din emblemă, un chip al omului crîncen încercat în suferinţe, dar nicidecum înfrînt de ele.

Personajul înfăţişat în această imagine alegorică are privirea aţintită la steaua care îl veghează şi îl călăuzeşte de foarte aproape. El este încrezător în destinul său, steaua semnifică speranţa lui, încrederea neclintită în viitor, îi luminează drumul descătuşării depline şi dobîndirii „drepţăţilor cele călcate".

La un sfert de secol după jertfirea Domnului Tudor, Nicolae Bălcescu vedea în el „personificarea deşteptării noastre naţionale". Întocmai astfel este personajul alegoric din această emblemă, semnificînd ridicarea poporului din starea de umilire şi robie, către libertate şi lumină ; el are şi cîteva evidente asemănări cu trăsăturile chipului şi ţinuta lui Tudor, cu atît mai surprinzătoare ţinînd seama de faptul că incizarea s-a executat într-un spaţiu atît de mic ; părul dat pe spate adunat în chică scurtă, căutătura foarte pătrunzătoare, nasul drept, aici părînd cam mare, poate din cauza dificultăţilor tehnice ale inciziei ; mustaţa groasă, tunsă şi lăsată pe buze, bărbia rotundă. Ceva din aceste trăsături şi detalii caracteristice ale fizionomiei sînt de recunoscut şi în emblema sigiliului din 1810, unele şi în chipul de ctitor al Domnului Tudor din 1808, la biserica din Prejna.

„...Este de vîrstă mijlocie, are faţa prelungă, plină, ochii de culoare închisă, iar o mică excrescenţă în dreptul nării stîngi îl face lesne de recunoscut... pare a avea sînge rece..." — îl descria înaintea datei de 26 martie 1821, un corespondent de presă austriac ; incontestabil că îi văzuse chipul, îl reţinuse exact, avînd tot interesul să dea semnalmentele, cum şi „semnele particulare" ale fizionomiei „acestui revoluţionar valah" — cum îi spunea Fleischhackl, consulul de pe atunci al Austriei la Bucureşti. Aceste trăsături şi semnalmente coincid şi cu alte descrieri, cele ale pandurilor sau indicate de fostul secretar al Domnului norodului în timpul Revoluţiei, Petrache Poenaru. „Semnul particular" este în mod accentuat evident la personajul alegoric din emblema matricei sigilare „1821", cu deosebirea că se află pe umărul obrazului stîng.

GEORGE COŞBUC

ROMÂNII ŢINÎND DRUMUL LUI NAPOLEON CEL MARE

EPISOD DIN ISTORIA MILITARĂ A ROMÂNILOR ARDELENI

Din istoria campaniei lui Napoleon în Italia (1796—1797) e cunoscut faptul că războinicul împărat — pe atunci numai general, tînăr de douăzeci şi şapte de ani — trei zile s-a zvîrcolit degeaba să respingă un batalion de austrieci, pe care dacă l-ar fi putut birui ar fi nimicit întreaga armată austriacă.

În raportul ce-l face însuşi Napoleon către directorul republicei spune limpede că singur acest batalion l-a adus în neputinţa de-a înconjura şi de-a strivi cu totul armatele imperiale ale habsburgilor. El admiră statornicia şi vitejia acestui batalion „îndrăcit" şi n-are destule cuvinte să laude îndărătnicia acestor nemţi, a căror rezistenţă a fost într-adevăr neînchipuit de eroică. Cronicarii pun în gura lui Napoleon cuvintele că, de-ar avea el un asemenea batalion, ar ajunge la Viena în trei zile.

Napoleon însă nu ştia pe cine laudă. Acel batalion nu era de nemţi. În întreg batalionul era un singur neamţ, maiorul, şi-l chema Voestenradt ; toţi ofiţerii şi soldaţii batalionului erau pînă la unul români. Ei, românii, au apărat podul peste care n-a putut trece Napoleon trei zile de-a rîndul, cu toate că el, vrednicul şi norocosul general, s-a opintit în chipul cel mai desperat să-i arunce îndărăt de pe rîul Apone şi de pe mocirloasele lui maluri.

Era batalionul al doilea dintr-al doilea regiment de plăieşi români, din nordul Ardealului. Celelalte două batalioane ale regimentului se luptau pe vremea aceasta la Rin, cu oştirile Republicii. Românii pe vremea aceea formau în Austria o armată separată, un corp mic şi compus din două regimente de infanterie cu tunuri, şi unul de cavalerie. Regimentul de cavalerie n-a avut prilejul să se distingă în lupte ; regimentele de infanterie însă — unul în Nord la Năsăud, altul în Sud la Făgăraş — a fost oaste de elită, o dorobănţime despre care un istoric austriac zice că „era singura oaste, pe ale cărei urme puteau habsburgii să alerge cu încredere veghează pe cîmpul de luptă". Numele obicinuit de „phalanx valachica prima, secunda, tertia" pentru batalioanele unui regiment şi ale celuilalt se regăseşte prin mai toate ordinele de zi ale armatei austriece, pînă la 1866, date pe timpul luptelor cîte le-au purtat habsburgii de la 1796 încoace. Aceste „falange" au fost avangarda oştilor imperiale, şi de nenumărate ori generalii îşi cereau onoarea de-a li se da cîte un batalion „transilvanico-valah" sub comanda lor. Şi iarăşi de multe ori, după lupte mari, cîte o „phalanx valachica" era scoasă şi lăudată în faţa întregii armate („in conspectu totius exercitus" e termenul întrebuinţat de generali, în rapoarte).

După ce Napoleon veni în Italia şi luă comanda supremă, oştirile austriace au fost bătute mereu. Împăratul Austriei, văzîndu-se strîmtorat, a trimis în Italia alte două corpuri de armată. Într-unul din acestea se afla şi batalionul românesc al doilea. Amîndouă corpurile aveau să se unească, dar nu le-a dat răgaz Napoleon. În cele dintîi zile, Napoleon a fost bătut de primul corp la Piave, a fost respins, apoi, după cîteva zile la Verona, iar în a treia luptă, la Caldiero, unde Napoleon a atacat pe austrieci cu toată puterea oştirilor sale, a aflat atîta rezistenţă încît a trebuit să se retragă şi a intrat la griji, căci sosea celălalt corp de armată austriacă din Tirol şi-l cădea în spate. Napoleon atunci a atacat din nou corpul de oaste ce-l avea în faţă, ca să-l împingă şi să-şi facă larg.

Poziţiunea cea mai importantă pe care trebuia s-o ia Napoleon

era tocmai podul de la Arcole, la Areda Veneţiei. Dacă ar fi luat francezii podul, armata austriacă ar fi fost la rîndul ei, ea acuma înconjurată şi atacată pe la spate, şi ar fi fost, fără îndoială, nimicită. Apărarea podului a fost încredinţată batalionului românesc. Se înţelege, malul era apărat de altă oaste, dar podul însuşi era dat în seama românilor.

Chiar în capul podului stătea căpitanul Rotar, care a şi fost ucis în ziua dintîi. După datele oficiale, cei ce s-au luptat în fruntea frunţii au fost stegarul Toader Răul, sergentul Gavrilă şi căpitanul Herţa cu cetele lor.

Nu e de comparat, bineînţeles, dar cu toate acestea pomenesc aici lupta de la Călugăreni, pentru că amîndouă aceste lupte au puncte de asemănare. Francezii izbiră pe români cu adevărată furie. Generalul Augereau cu steagul în mînă mergea însuşi în fruntea ostaşilor ; neisprăvind nimic, a luat Napoleon steagul şi a comandat atacul în persoană. În învălmăşeală, adjutantul său, Muinon, a căzut lîngă el ; Lannes, generalul, a fost rănit şi însuşi Napoleon, apucat de vîrtejul soldaţilor săi care fugeau, a ajuns în mocirlă şi a scăpat cu greutate din noroi.

A doua zi, lupta la pod, cu românii, a ţinut din zori pînă seara. Napoleon însă, prin mişcări dibace, a înconjurat poziţia şi a făcut, a treia zi pe la amiazi, să se retragă austriecii din poziţia lor. Românii însă la pod au ţinut lupta pînă în amurg şi apoi s-au retras şi ei.

Într-acele zile au murit un căpitan şi o sută treizeci şi cinci de ostaşi, trei căpitani şi doi locotenenţi şi şase sute cincizeci şi patru de soldaţi au fost răniţi. Un căpitan cu 45 de oameni a ajuns în captivitate. Dintre răniţi au murit în zilele viitoare 260, aşa că apărarea podului au plătit-o românii cu viaţa a 395 de oameni. În mîinile românilor au încăput 350 de francezi, luaţi ca prizonieri. Într-aceste trei zile a fost o luptă mare, ceea ce se vede din numărul morţilor care se ridică la 20 000, cam atîţia francezi, cîţi şi austrieci.

Acesta a fost „îndrăcitul" batalion pe care-l lăuda Napoleon cu aşa de mari cuvinte. O „falangă valahică". Iar fapta ei, care i s-a părut aşa de eroică şi îndrăzneaţă celui mai îndrăzneţ general al timpurilor moderne, a fost şi atunci recomandată prin ordin de zi, ca exemplu de statornicie şi vitejie, şi este şi astăzi preamărită şi neuitată. Şi acum se mai dă ca exemplu, fie prin scrieri istorice, fie prin cărţi de cetire tineretului, numai cît se înţelege — batalionul e numit „de nemţi" sau cel puţin „batalion austriac", dar nimeni nu-şi mai aduce aminte că el într-adevăr era „transilvanico-valah".

(Universul literar, 1 apr. 1902)

DIN AMINTIRILE UNUI CONŢOPIST LITERAR

SE ISCĂLEA Z.S.

de Mircea Micu

Zaharia Stancu ar fi avut pe 10 octombrie 1981 79 de ani...

Se iscălea îndeobşte cu iniţialele **Z.S.**, rotund desenate, legate strîns una de cealaltă, împletite şi totuşi clare, o mică stemă, un semn heraldic, o parafă.

Stema lui de fiu de ţăran domnind peste un destin strălucitor de-acum.

Era puternic, prevenitor, şarmant, şiret şi agresiv deopotrivă. Emana forţă şi stăpînire de sine, avea prestanţă şi transmitea un flux dominator.

Înalt şi suplu pînă-n amurgul vîrstei, cu ochii de-un albastru glacial, cu obrazul frumos, „ras la sînge", sprîncene dese şi severe, avea ceva din eleganţa şi misterul unui prinţ nordic îmbrăcat veşnic ca pentru o sindrofie. Rar am văzut ţăran pe care hainele să stea mai „domneşte" decît pe el.

Viaţa lui fusese o aventură fantastică, şi mai era încă, la vremea cînd l-am cunoscut şi cînd, fără să vrea, m-a angajat la Uniunea Scriitorilor în timpul îndelungatei sale preşedenţii.

Mă chema deseori să mă „muştruluiască". Înţelegeam asta după tonul posomorît al secretarei care mă solicita telefonic cu voce de crainic anunţînd dezastre :

— Micule, (îşi permitea să mă apeleze astfel cu superioritatea şi siguranţa conferite de postul ce-l deţinea), te cheamă **preşedintele.** Îngheţam o clipă rămînînd perplex, căutînd să ghicesc motivele „aducerii la ordin". Mă auto-îmbărbătam, cinismul meu trucat năvălea la suprafaţă, bravam estompîndu-mi neliniştea şi, uneori, chiar frica :

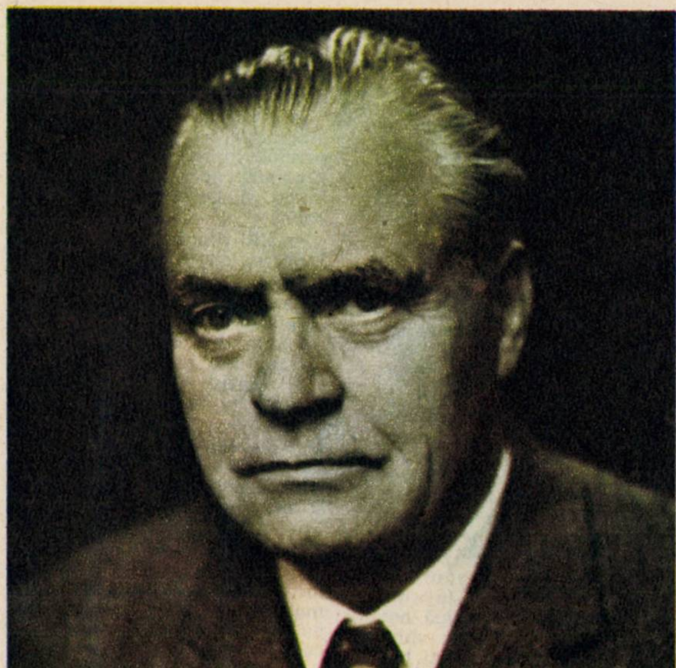
— Mă cheamă Padişahul (aşa îl poreclisem, noi, scriitorii funcţionari), îl informam eu pe poetul Mihai Gavril zis Mişa, coleg de birou şi pescar înrăit şi organizator de şezători literare la ţară. Altfel, ardelean ţăran care nu se impresiona de nimic.

— No, du-te, că doară nu te-o mînca dară...

Sigur că „doară nu te-o mînca dară". Însă, eram sigur, nici să-mi dea vreo decoraţie pentru merite administrative nu mă chema.

Coboram un etaj, (din punctul de vedere al amplasării birourilor îi eram **superior**), şi mă îmbăţoşam cu fiecare treaptă părăsită.

Zîmbetul profesional (de fapt un rictus), al secretarei îmi prăbuşea toată îmbăţoşarea, mă gelatina şi băteam la uşă preşedintelui încet sperînd

că de dincolo nu-mi va răspunde nimeni. Dar îmi răspundea...

Opulența cabinetului mă aducea într-o stare vecină cu leșinul. Intram pieziș rostind un „bună ziua" de căprar zvîrlit în fața generalului.

Mă întorceam după trei pași înșurubindu-mă și rămîneam stană.

Mă privea fix, cu ochii aceia fantastici și pătrunzători, tăcea clipe în șir cu mîna la gură, cu degetul arătător ticăind ușor în bărbia voluntară.

Tăcerea lui hipnotizantă mă îndîrjea. Îl priveam la rîndu-mi cu mirare și naivitate jucată și el simțea în dosul privirilor mele frica mascată de impertinență. Dădeam să mă așez, sfîrșit, simțind că mă lasă genunchii.

— Nu ți-am spus să stai... (Vorbea tărăgănat cu o ciudată nuanță bătrînicioasă în ton, contrastînd cu virilitatea chipului). Nu te-am chemat nici să conversăm. Nu ! Te-am chemat să te întreb ce faci dumneata aici, la Uniune, ce faci ?

— ! ? !

Nu știam ce să-i răspund, mă mai întrebase de zece ori același lucru și în alte ocazii, cu martori, să mă umilească probabil și nu i-am răspuns niciodată.

De data aceasta eram singuri. Sau aproape singuri...

În stînga mea, într-un colț, un ins cu aer cadaveric, cu cap de șobolan năpîrlit, mă privea placid. Îl simțisem și apoi îl văzusem.

Era stenograful președintelui, un fel de „secretar particular" dacă vreți, căruia îi dicta ca unui robot, nu mai știu cum îl chema, ceva cu „escu" în coadă, („escu" transformat mai tîrziu în „esco" căci a catadixit să-și părăsească „țărișoara" fără regrete), și văzîndu-l, am răspuns :

— Vă spun numai între patru ochi...

Stancu a tresărit imperceptibil, pentru prima oară derutat, ochii lui și-au domolit strălucirea devenind curioși.

S-a întors lupește spre silueta acelui „escu" care pîndea în penumbra odăii și i-a zis cu un soi de ironie pe care de fapt mi-o atribuia :

— Domnule „escu", te rog, nu te supăra, dar colegul nostru, da, da, colegul nostru Micu te poftește afară. Afară te poftește...

Insul s-a ridicat netezindu-și pălăria cu borurile răsucite, m-a privit buimac cu ochii de mort adormiți pe fața limfatică și a părăsit precipitat încăperea.

— Ei, a ieșit, l-ai dat afară. Acum spune-mi, spune-mi ce faci dumneata aici la Uniunea Scriitorilor ?

Exasperat de întrebare, de nuanța batjocoritoare a vocii, de îndîrjirea cu care vroia să știe odată pentru totdeauna „ce fac" i-am răspuns încercînd să fiu surîzător și cinic :

— Nimic ! Nu fac nimic domnule președinte !

a urmat o clipă de liniște după răspunsul acela în care mărturiseam cu o sfîntă inocență că „nu fac nimic" la Uniunea Scriitorilor, răspuns pe care Zaharia Stancu l-a intuit perfect.

— Ba faci, și faci destule, numai necazuri îmi faci și pentru asta o să te dau afară. N-am chef să mă certe toți din pricina dumitale.

S-a ridicat de la birou, s-a apropiat de draperia grea de pluș care acoperea geamul dinspre șosea, a dat-o la o parte, și a zis :

— Vino, vino și spune-mi ce vedem noi în curte ?

Mi se adresa ca unui școlar căruia îi arăți un obiect cerînd să-l recunoască și eu m-am apropiat și m-am uitat să vedem : „Ce vedem noi în curte".

— Noi vedem parcul și șoseaua pe care trec mașini, am declarat eu conștiincios, cu glas de copil cuminte.

— Lasă șoseaua, lasă mașinile, aici, în fața geamului, pe iarbă ce vedem ?

În fața geamului, pe iarbă se vedea statuia lui Eminescu, recent așezată acolo, cioplită de Oscar Han, pe care Zaharia Stancu o achiziționase pentru Uniune cu un gînd foarte exact : „Atîta vreme cît avem pe Eminescu în față înseamnă că asta e casa lui și nimeni n-o să ne mute din casa lui..."

(Ne-a mutat totuși, contrar voinței noastre, cutremurul de pămînt din martie '77...).

Am privit la statuia cam butucănoasă care nu-mi plăcea și mi-am amintit că în urmă cu cîteva ore, un bătrînel cu pipă, semănînd cu Chaplin, văzîndu-mă în curtea Uniunii, m-a întrebat dacă-mi plăcea statuia și eu i-am răspuns că

e „cam prea terestră", fără să știu că am de-a face chiar cu autorul sculpturii. Acesta, desigur șocat de răspuns, îi comunicase președintelui părerea mea împreună cu detaliile fizionomice și acum vroia să verifice dacă eu eram persoana în cauză.

— Pe iarbă vedem statuia lui Eminescu, am continuat eu jocul acela copilăresc.

— Și, cum e statuia lui Eminescu ? a vrut să știe președintele.

— Din ce punct de vedere ? am ricoșat eu prudent.

— Din toate punctele de vedere !

— Păi, e cam... terestră.

— Da, terestră, eram sigur, terestră, numai dumneata puteai să răspunzi astfel. Știi că l-ai jignit pe Oscar Han ?

— Nu știam că e dînsul și dacă aș fi știut, îmi mențin părerea.

— Terestră, nu ? Terestru ești dumneata, ești viu și ești terestru și iei leafă de pomană, aici, la noi, unde nu faci nimic. Pleacă, scrie-ți demisia și vino cu ea să ți-o aprob.

Plecam. De cîte ori n-am plecat și m-am întors cu demisia scrisă și de fiecare dată președintele mi-a cerut s-o las și va avea el grijă să mi-o aprobe.

Nu mi-a aprobat-o însă vreodată...

Cele ce urmează s-au întîmplat în ziua în care poetul Teodor Pică intrase de trei ori cu stilu-i intempestiv peste președinte și acesta l-a refuzat de tot atîtea ori într-o chestiune bănească, evident. Erau zile în care STANCU era ciufut și colțos. Toată vigoarea lui de fost luptător și lup tînăr învățat să muște și să se apere izbucnea din adînc și-l făcea de neînduplecat. În ciuda acestui lucru știut, a vigilenței secretarei, Pică a izbutit, totuși, să intre pentru a patra oară, într-un stil, ca să zic așa, absolut pichesc...

A rupt un trandafir imens, chitat și înrourat, din grădina Uniunii, a urcat scările de marmoră, a străbătut holișorul secretarei, a bătut la ușă și fără să mai aștepte a deschis-o, și-a vîrît doar capul hirsut în crăpătură, apoi a prezentat trandafirul tremurîndu-l ca pe-o floretă împurpurată, și-a graseiat baritonal cu vocea sa erodată de recitări nocturne : „Ce mult te-am iubit, Zahario !" După care a făcut stînga-mprejur, îmbățoșat și demn (știa el ce știa) și dus a fost...

De cu dimineață aflasem de la Traian Iancu, elegant ca un actor de operetă pregătit pentru aria finală, că președintele a decis să viziteze sala de protocol.

Trei sau patru luni încheiate lucraseră cu proverbiala tragere de inimă o echipă de icraliști al căror entuziasm era greu de apreciat și care se încăpățînaseră să restaureze pictura barocă a tavanului boltit și înalt.

Și acel tavan reprezenta, dacă-mi amintesc bine, un cer siniliu, cu nuanțe pierdute, (eternitatea, nu-i așa ?), cîteva perechi de îngeri stînd șui, agățați cu aripa de nori, sau pur și simplu le-(ne)-vitînd, roze și alte flori, ghirlande de iederă sau te miri ce, șnuruind colțurile. Din mijlocul tavanului, (administrativii, adică noi, vizionasem capodopera), spînzura un candelabru numai bile și biloaie, greu cît un Trabant și vopsit într-un galben oranj.

Plictisit de dute-vinoul icraliștilor cu coifuri de hîrtie pe cap, Stancu a cerut urgentarea lucrării și urgentarea s-a făcut și iată, venise ziua în care rodul celor trei sau patru luni de zugrăveală artistică avea să fie gustată și apreciată chiar de președinte și, alături de el, de toată suflarea funcționărească de la parter și etaje emoționată și curioasă deopotrivă.

La ora potrivită, după ce Iancu a dat svon prin emisari sunînd adunarea, și după ce subsemnatul a împrumutat o cravată de la Szasz Janos care, în calitate de secretar, putea veni și descheiat la cămașă, și după ce același Iancu a făcut o ultimă inspecție pieptănîndu-se în toate oglinzile de pe hol să fie „spitz", ușa dinspre cabinet s-a deschis și Zaharia Stancu a apărut destul de posomorît.

I s-a arătat drumul, s-a făcut un mic alai în spatele lui și el a intrat urmat de Iancu și de cîțiva administrativi mai îndrăzneți și nespus de mîndri ; a intrat, a făcut cîțiva pași și s-a oprit cu capul ridicat spre tavan. Pe mine nu mă interesa tavanul. Mă interesa figura președintelui și m-am uitat dar „nimica n-am văzut", numai mușchii maxilarelor umflîndu-se ușor.

A stat așa într-un extaz enigmatic, cu toți cei din jur privind în sus de li se muiase jugulara, apoi s-a întors spre Iancu și l-a întrebat tărăgănat :

— Cît a costat chestia asta, Iancule, cît a costat ?

Iancu a ridicat sprîncenele-i stufoase spre Mihăilescu (șeful administrativ) care a murmurat iute din buze ca un școlar șoptind la matematică.

Și Iancu a repetat cifra prinsă din zbor cu glas îndulcit și cu mirare indulgentă. (Adică, numai atît ? ! ?)

— Și dacă a costat atît, a zis președintele, de ce nu i-ați și îmbrăcat în prețul ăsta ? Cine-a mai văzut îngeri-îngerași cu sex ? Cine ?

Abia atunci ridicai fulgerător capul observînd pentru prima oară că, într-adevăr, sus pe tavan se lăfăia un înger băiat, un înger fetiță, un înger băiat, un înger fetiță, cu toate însemnele indubitabile menite a-i diferenția fără falsă pudibonderie.

La întrebarea de mai sus n-a putut răspunde nimeni. Eram gata să înapoiez cravata sau s-o șterg cu ea cu tot, dar Iancu a mîriit un Mihăilescule ! și apoi un Micule ! așa, din obișnuință, după care ne-a făcut semn să-l urmăm în biroul președintelui.

Intrarăm, ne foirăm, așteptarăm și spionarăm pe sub sprîncene.

Stancu avea un început de grimasă, ceva între zîmbet și înjurătură, se uita la pendula de pe perete ca și cum atunci ar fi văzut-o pentru prima dată și tăcea încît îmi auzii genunchiul scîrțîind de emoție.

Și Traian Iancu, nemaiputînd suporta silențiа ireverențioasă (din partea noastră), a întrebat bănățenește :

— Cum v-a plăcut, tovarășe președinte ?

Stancu s-a uitat întîi la mine, apoi la Mihăilescu străpungîndu-ne cu două lasere :

— E ca la tractir ! În două zile să le ștergeți „puțele" și să-i îmbrăcați, iar dumneata, domnule Micu, să-ți dai demisia și să te înscrii la Belle-Arte... Auzi, domnule, îngeri cu sex !

Marin Preda a fost unul dintre cei mai exigenţi polemişti ai literaturii române contemporane. Critica a insistat foarte puţin asupra acestei trăsături a scrisului său. Dar ieşirile sale în arena literară au arătat întotdeauna nu numai o mare claritate a mijloacelor polemice, ci şi o decisă adresă. Marin Preda este cel care a apărat propria sa generaţie literară, atunci cînd i s-a contestat însemnătatea, şi tot el a avut o hotărîtă intervenţie polemică atunci cînd operele lui şi ale altor colegi de generaţie au fost trecute la capitolul „hiatus postbelic". Primul articol tipărit în Luceafărul se numeşte „Gerontocraţia literară", iar celălalt „Obsedantul deceniu" şi a apărut prima şi ultima dată într-o culegere anonimă de articole.

GERONTOCRAŢIA LITERARĂ

marin preda

Montherlant are o nuvelă sau un roman cu un titlu nefericit : Pitié pour les femmes, milă pentru femei... Asta pentru că nu le-a cunoscut, a fost un celibatar. Femeile n-au nevoie de milă, se descurcă singure. Într-o zi mi-a venit şi mie în minte un titlu : Milă pentru bătrîni. „Credeţi că ne pasă că sîntem bătrîni" ? — ne-ar răspunde el. Nici o grijă ! Avem şi noi mijloacele noastre, noi ăştia, gerontocraţia literară, să vă amintim că valorile noastre nu se compară cu ale voastre şi n-o să vi le recunoaştem niciodată. Înclinăm votul la Academie în premii în favoarea nulităţilor din sadism, ca să protestaţi zadarnic, şi ne servim la vot tot de-ai voştri. Dăm din cînd în cînd şi la cîte unu, acolo, din cei buni ca să nu pară lucrurile prea de tot scandaloase.

Aşa şi fac. Cei mai buni critici tineri, de pildă, sînt ignoraţi. Degeaba scriu ei studii strălucite şi urmăresc fenomenul literar cu pasiune. Ei, şi ? Da, critica e o „ştiinţă" şi noi ăştia gerontocraţia, ştim noi mai bine cine e critic bun şi cine nu. De fapt nu e nici unul bun, dacă vreţi să ştiţi. Dintre scriitori, ştim noi, nu e nici printre ei unul bun. Ce mai încoace şi încolo, nu cunosc limba. De la Sadoveanu n-a mai apărut nici unul...

Da, lumea a încremenit prin anii '20, cînd erau şi ei tineri, de atunci nu s-a mai întîmplat nimic în literatură. Rebreanu, doamna Bengescu, Camil Petrescu, n-am auzit...

Fireşte, eu nu vorbesc aici de cei a căror curiozitate e nesecată şi care iubesc cultura şi literatura în totalitatea ei şi pentru care

creația artistică și efortul cultural reprezintă un miracol totdeauna proaspăt. Ei nici nu sînt bătrîni spiritual și toate generațiile îi iubesc pentru că ne-au urmărit la debutul nostru și fiindcă, pe lîngă marea lor creație, ne-au mai urmărit și sprijinit în ezitările și îndoielile noastre. Însemnările mele privesc numai pe cei cițiva care au renunțat să facă toate acestea.

Cu mulți ani în urmă, adică vreo cincisprezece, am cunoscut o astfel de personalitate anchilozată, care tocmai sărbătorea șaptezeci de ani de la naștere. Făcuse să apară în cinstea lui un volum gros, de 700 de pagini, format mare. Cum nu era iubit, nu știu cine a lansat atunci despre el ceea ce urmează: ...„cădea-i-ar volumul omagial in cap de la etajul șapte". Îi făcuse ceva probabil și acela se răzbunase. Am înțeles că avea motive, într-o ședință de redacție a „Vieții Românești" unde fiind membru în colegiu, a acaparat discuția, n-a mai lăsat pe niciunul să scoată un cuvînt. Nimic nu-i plăcea, totul era demn și dispreț, nimeni nu știa nimic, numai el știa. El era pentru dispariția î-ului din a, pentru eliminarea unor forme lingvistice ale latinității noastre. Viața lui spirituală fusese oscilantă, după cum bătuse vîntul, avînd un cap de gresie, savant timoleonpisanesc. Totuși i s-a sărat inima cînd am publicat un articol critic despre Scrinul negru. Dacă știam nu-l mai publicam! Pentru mine creația și eșecul sînt ceva dramatic, un motiv să i se săreze inima cuiva care mîrîie tot timpul împotriva efortului creator.

În societate alții au un umor al lor, pe care-l resorb în sine printr-un he, he, he, care sugerează că ei înșiși se văd cu o ironie detașată pe care numai ei o gustă. Nu e rău, chiar dacă nu se deosebesc de cei posomoriți decît prin asta. Sînt rafinați, se salvează prin umor, fiindcă descrețesc frunțile. Umorul ne salvează pe toți, spre deosebire de alții, a căror frunte n-a fost niciodată descrețită necum s-o mai descrețească și pe-a altora.

Eram odată la o aniversare. Gazdele, soția și fiica unui mare scriitor, serviseră pateuri minuscule, cafea în cești cît un degetar, tort... Cu tortul ăsta era o chestie! Era mai subțire decît lama cuțitului cu care fusese tăiat. Toată lumea însă se îneca mîncînd și exclama: „Vai, Ioana dragă, dar nu mai putem! Cum, dar e prea mult" !... Prefăcîndu-se că înfulecă și că a luat prea mult în gură cînd în realitate i-ar fi trebuit cel puțin trei felii din aceea ca să aibă ce ține în lingurița de argint un astfel de fin a exclamat la un moment dat:

— Ex-cșe-lent! Ex-cșe-lent! Ioana, dragă, ne-ați răsfă-țat! He, he, he, he...

Și ironia întoarsă din afară era treptat absorbită înăuntru cu fiecare, he, pînă se topea într-o șoaptă spusă sieși. Rîdea deci și de sine.

Altă dată am răspuns la o chemare de a sa, făcea muncă obștească: să spun cîteva cuvinte, să răspund la cîteva întrebări din public, la o universitate populară, după care urma un film. Mi-am zis să nu mă duc, dar mi-am amintit că și el mă sprijinise odată. Am găsit semnătura lui venerabilă într-un grupaj de proteste tinere care-mi luau apărarea împotriva unor injurii. Iată, mi-am zis, cum generațiile se pot înțelege cînd e vorba să combată moravurile rele care se mai instalează ici-colo. Și mi-am amintit. Hai, să-l servesc și eu, are nevoie de un scriitor pentru programul lui popular, și m-am dus. M-a întîmpinat extrem de jovial, am schimbat cîteva cuvinte și am urcat pe podium. Dar am observat că-și ducea mereu mîna la buzunarul hainei, că avea pe chip o expresie nu de jovialitate de circumstanță, ci de extremă încîntare. Hotărît că i se întîmplase ceva: mă privea cu un ochi uimit, ca și cînd nu m-ar fi cunoscut, sau mă cunoscuse și mă uitase, și acum era bucuros că venisem... Așa-mi închipuiam...

În sfîrșit, toată lumea luă loc în bănci și se făcu liniște. Marele critic, căci era mare critic și istoric literar, s-a ridicat în picioare și a rostit cîteva cuvinte. Că avem în mijlocul nostru un scriitor care...

Și aici îl văd că scoate din buzunar o broșură. Îl văd că începe s-o agite prin aer, s-o arate publicului.

— V-o recomand, zice, cu toată căldura! Este scrisă de oaspetele nostru, este intitulată „Frigul"... Este ex-cșe-lentă... He, he, he...

Vasăzică ăsta era misterul gestului cu dusul mîinii la buzunar. Era încîntat! Ar fi vrut să mi-o spună de la început, dar îmi rezervase surpriza în fața publicului. Am început și eu să rîd ca el, he, he, he...

Aveam și de ce. Scriam literatură de 25 de ani și marele critic nu citise nimic din ceea ce publicasem. Și acum, pentru că venisem să-l servesc găsise și el o nuvelă de-a mea, cine știe de pe unde, și o citise; i se păruse... Și aproape că nu-i venea să-și creadă ochilor.

Am luat cuvîntul cu multă vervă, am răspuns la întrebări, pe urmă criticul m-a condus pînă la ușă și am plecat într-o ex-cșelentă stare de spirit, cum ar încheia marele Caragiale.

Peisaj de Ilie Boca

CENTENAR ION ANDREESCU

Ion Andreescu : „Peisaj"

Testamentul lui Ştefan cel Mare

Vorbe puţine de la el ne dor
Bronzul clopotelor le mai ştie
Poeţi născuţi din tînguirea lor
Pe limba lui se trag la veşnicie

Să intri-n inima unui popor
E cea mai strîmtă poartă dintre toate
De nu eşti jertfă-n lacrimile lor
Nu-i cum pătrunde în eternitate

N-a fost de nimenea îngenuncheat
Numai la ceruri pravila ne-o cere
Ca pulberea din care-ai fost luat
Să miroasă-n cosmos a-nviere

Nu şi-a dat odihnă pe pămînt
Pînă ce Moldova-n întregime
De cetăţi şi mănăstiri la rînd
O închise dinspre tătărime

Unde-a fost sămînţa unui schit
Un sihastru-n peştera de piatră
Clopote de-argint a slobozit
Peste ţară aur să abată

Cel din urmă legămînt al lui
Pînă astăzi încă în putere
Să nu daţi pămîntul nimănui
Căci prin el ţinem de înviere

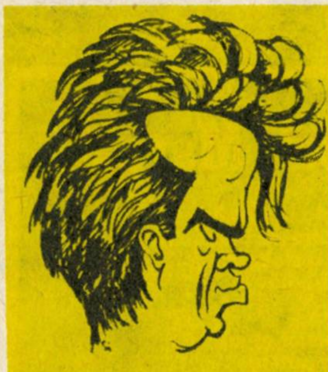
De cumva vei îndrăzni să pleci
Dintre moşii tăi din ţintirime
Neodihna vecilor de veci
Se va ţine umbră după tine

Un mileniu jumătate-i dus
Altele puhoaie o să vină
Dar Moldova noastră cea de sus
Peste cea telurică-i divină.

Ioan Alexandru

EPISOADE POSTBELICE

Nichita Stănescu

Nicolae Velea

Ioan Alexandru

De **Luceafărul** postbelic este legată și existența celui mai viu și mai productiv pentru literatura română contemporană cenaclu literar : **Cenaclul Nicolae Labiș** condus de Eugen Barbu și de scriitorii revistei **Luceafărul**. El avea întruniri săptăminale, aduna o mulțime de amatori de literatură în chipul cel mai firesc, promova discuții libere, foarte deschise, dădea posibilitate sălii să participe la fenomenul literar. Amfitrionul era amator de mici încăierări verbale cu vorbitorii. Se practicau gluma, ironia, parada de cunoștințe, vehemența critică, etc. Ședințele se țineau la Casa scriitorilor pe Calea Victoriei 115, în sala cu oglinzi. Aici s-au citit multe din poeziile care fac mîndria literaturii contemporane. Pe aici au trecut ca lectori din propria operă, și sac de antrenament pentru amatorii de pughilat verbal, mulți din scriitorii care sînt astăzi nume consacrate.

Din amintirile ctitorilor acestui cenaclu, fost inițial al C.C. al U.T.M., se știe că primul scriitor tînăr care a citit aici a fost Fănuș Neagu. Șirul celorlalți e lung și de aceea procedăm selectiv și capricios după impulsurile memoriei. A citi aici Ioan Alexandru, adus de la Cluj ca un mire al poeziei. Venea însoțit de Ion Pop, care a citit și el atunci, apărind alături de Ioan Alexandru în revista **Luceafărul**, dar a preferat critica literară. Nichita Stănescu este un alt nume mare trecut pe aici. Vin la rînd, Ion Gheorghe, Gheorghe Pituț, Grigore Arbore, Gheorghe Suciu, Sânziana Pop, Ileana Mălăncioiu, Marius Robescu și cîți alții.

Lectura era urmată de discuții, de tipărirea în revistă a scrierilor care treceau hopul și această cutie de rezonanță a literaturii române care a fost **Cenaclul Nicolae Labiș** a avut scurta lui perioadă de aur.

Cenaclul revistei **Luceafărul** a fost reluat sub conducerea noului redactor șef, Nicolae Dragoș, în 1974. Participau la aceste ședințe Mihai Ungheanu, Ion Gheorghe, Grigore Hagiu, Aurel-Dragoș Munteanu, Sânziana Pop, Nicolae Ciobanu și alții. Citeau tineri, ulterior premiați de revistă, și veneau să asiste și să ia cuvîntul ca invitați speciali ai cenaclului scriitori consacrați : Mihai Beniuc, Eugen Barbu, Marin Preda, Nichita Stănescu, Ion Gheorghe, Gheorghe Pituț, Romulus Vulpescu, Laurențiu Fulga, Al. Piru, etc. au onorat prin prezența lor adunările. Prin ei noul cenaclu încerca să țină legătura cu cel vechi. Eugen Barbu își ținea în continuare cenaclul său, tot Labiș numit, dar acum al **Săptămînii**. Ecoul acestuia n-a fost niciodată la fel de mare ca al aceluia din anii '60.

★

Redactorii revistei **Luceafărul** își amintesc cu plăcere de episodul tipăririi nuvelei **In treacăt** de Nicolae Velea. Multe proze și poezii au istoria lor și multe se pot povesti în legătură cu viața unei reviste, dar între ele tipărirea prozei **In treacăt** are un loc special. Prozele neconformiste vedeau pe atunci greu lumina tiparului. **In treacăt**, care a făcut epocă după apariție, a cunoscut și ea multe dificultăți pînă cînd să apară în revistă. Sfîrșitul nuvelei n-avea nimic optimist în el și această încheiere nu corespundea rețetelor în curs. Doritoare să tipărească nuvela, redacția a recurs (prin criticii ei, Al. Oprea, M. Bucur, I. D. Bălan) la o stratagemă necesară și în fond onestă. Au tipărit **In treacăt** cu o introducere prin care declarau că ea fiind o nuvelă discutabilă o supun discuției cititorilor și criticii. Succesul a fost mare. **In treacăt** s-a bucurat de adeziunea cititorilor, iar comentarea ei a devenit, datorită acestei împrejurări, foarte serioasă con-

tribuind la impunerea definitivă a lui Nicolae Velea. Desigur a crescut și prestigiul revistei, care găsise ingenioasa cale să tipărească în spirit critic o scriere literară remarcabilă.

★

Episodul la care ne referim acum este legat tot de proză. El privește tipărirea **Leului albastru** de D. R. Popescu în revista **Luceafărul**. Cine va deschide colecția va descoperi o susținută promovare a prozei, deși redactorul revistei era el însuși prozator. Generozitatea acestui procedeu trebuie amintită cu atît mai mult cu cît nu este prea răspîndită. **Leul albastru** prezenta și el o sumă de trăsături nonconformiste față de rețetele timpului.

De data aceasta revista n-a mai apelat la o introducere justificativă ci a tipărit pur și simplu nuvela în două numere de revistă. Secția de proză a **Luceafărului** era condusă în acea vreme de Ion Lăncrănjan. După apariția integrală a nuvelei a urmat o adevărată furtună în viața literară și în presă, e adevărat de scurtă durată. D. R. Popescu era un prozator stimat cunoscut, deși tînăr, dar vîlva în jurul **Leului albastru** i-a amplificat reputația.

Astăzi, neîndoielnic, nuvela nu pare deloc inconformistă și nimeni n-o să înțeleagă prea bine de ce ea a fost considerată o eroare. Volumul recent din B.P.T. o include și poartă chiar titlul **Leul albastru** pe care autorul ei îl afișează ca pe o decorație. Dar tipărirea ei a însemnat un moment important în viața revistei **Luceafărul** și în viața literară și este datoria celor care au lucrat atunci în redacție și-i cunosc istoria să facă la vreme mărturisiri complete.

Ion Lăncrănjan și Dumitru Radu Popescu văzuți de Silvan

FILE DIN ISTORIA UNEI REVISTE

● **PRIMA serie a revistei „Luceafărul" a apărut la 18 iunie/1 iulie 1902 la Budapesta pînă în septembrie 1906. Inițiator și susținător material al revistei era studentul A.P. Bănuț (scriitorul de mai tîrziu, 1881—1970), împreună cu alți 9 studenți entuziaști, care au constituit comitetul de redacție : Alex. Ciura (1876—1963, primul redactor șef al revistei), Octavian Goga (redactor responsabil, 1881—1938), Ioan Lapedatu, Ioan Lupaș, V. Moldovan, Ioan Montani, Sebastian Stanca, Dionisie Stoica. George Zăria. Revista, prin programul semnal de Al. Ciura, botezată „Luceafărul" cu gîndul la Eminescu, și-a propus să fie „o revistă literară a tinerimii academice" (universitare).**

● **Din toamna anului 1902 i se încredințează redacția lui Oct. C. Tăslăuanu (1876—1942), iar după 15.IV.1903, prin retragerea lui Bănuț, conducerea revistei o au în exclusivitate Goga și Tăslăuanu, iar din 1904, prin plecarea lui Goga la Berlin, Tăslăuanu rămîne editor și redactor.**

● **1902 — primele poezii publicate de Goga în „Luceafărul" sînt cea din nr. 1 — Rapsodie, semnată Othmar și Revedere (nr. 2), semnată Octavian. Ulterior și-a publicat toate poeziile care l-au impus : Rugăciune, Plugarii, Noi, Oltul, Casa noastră, Apostolul.**

Marin Preda, invitat de onoare al Cenaclului revistei „Luceafărul". În prezidiu, alături de marele scriitor : M. Ungheanu, Nicolae Dragoș, Nicolae Ciobanu și Teodor Balș

Dascălul, Dăscălița, Bătrînii, În Codru, Lăutaru, Ruga mamei, Învierea, Cosașul, Mi-a bătut un moș la poartă, Rapsodie, etc.

● 1903 — după strălucirea talentului lui Goga, care a împodobit de la început paginile „Luceafărului", revista descoperă un nou talent — acela al prozatorului Ioan Agârbiceanu, care publică schițele În Sîmbăta Floriilor și Mătușa Stanca, iar în anii ulteriori Arhanghelii. În același an începe să colaboreze la revistă și Maria Cunțan.

● Între anii 1904 și 1912 „Luceafărul" a consacrat numere speciale, monografice, de mare ecou, unor proeminente personalități : Ștefan cel Mare **(1904)**, Nicolae Grigorescu și Ștefan Luchian **(1905)**, Al. Vlahuță, G. Coșbuc, V. Alecsandri, Victor Vlad Delamarina **(1907)**, **M. Eminescu (1909)**, **Ion Creangă (1910)**, **I.L. Caragiale (1912) ș.a.**

● Între anii 1905—1910, „Luceafărul" a tipărit în propria editură și tipografie mai multe volume dintre care se remarcă și reamintim :

— Poezii (1905) de O. Goga, volum distins în 1906 cu Premiul Academiei Române.

— De la țară (1903) de I. Agârbiceanu, Icoane **(1906) de Al. Ciura,** Versuri **(1906) de Elena Farago,** Ramuri **(1906) de Zaharia Bârsan și** Traiul nostru **(1910) de I. Ciocîrlan.**

● De la 15 octombrie 1906 revista apare la Sibiu existînd mai multe echipe de conducere redacțională, printre aceștia aflînduse Ciura, Goga și totdeauna Tăslăuanu. La 16 iulie 1914, odată cu mobilizarea din Austro-Ungaria, revista și-a încetat apariția. Coincidența făcea, ca acest ultim număr, retras, să fie dedicat armatei române.

● La 1 ianuarie 1919 „Luceafărul" a reapărut, la București, pînă în septembrie 1920, sub conducerea lui Oct. C. Tăslăuanu. Vechilor colaboratori li s-au alăturat Lucian Blaga, T. Vianu, I. Pillat, Gib. Mihăescu, V. Voiculescu, I. Al. Brătescu-Voinești, Gala Galaction, Em. Bucuța, N. Davidescu, Al. T. Stamatiad, Carol Ardeleanu, Gh. Brăescu, I. C. Vissarion, Arthur Enășescu, I. V. Soricu ș.a., revista prezentînd pe larg semnificațiile profunde ale actului de la 1 Decembrie 1918.

● 1919 — Vasile Pârvan, care colabora încă din 1903 la „Luceafărul", publicînd între altele Proiectul de organizare privitor la Universitatea națională a Daciei Superioare.

DIN CAIETUL CU AMINTIRI

TINEREȚEA

Este adevărat, între anii 1963—1968, revista „Luceafărul" a fost o publicație, în esență, polemică, nonconformistă (în sectorul beletristic) și, uneori, pamfletară. Într-o anumită măsură, lucrul acesta nu se petrecea de la sine, ci reflecta, desigur în formele specifice ale publicisticii literare, dialectica realității, intrarea contingentului într-o nouă istorie, — printr-o istorie nouă. Revista însăși avea deja o istorie nouă. Revista însăși avea o istorie particulară care nu mai corespundea cu cerințele deceniului VII în care intrase, timid la început, apoi din ce în ce mai furtunos. În această perioadă, „Luceafărul" a fost întîia publicație care „a spart" aspectul grafic monoton al seriei tipografice din care făcea parte, mărindu-și dintr-odată formatul, sugerînd, deci, deschiderea amplă, generoasă, spre efervescența literară care se simțea în viața spirituală a breslei și a tineretului. „Luceafărul" a adus o înfățișare exterioară inedită, artistică, exploatarea liberă a spațiului grafic reflectînd libertatea creatoare atît a spiritului plastic, cît și a celui critic și literar. A fost primul șoc care a cucerit pe cititori și mai ales pe tinerii scriitori, dacă nu cumva chiar spiritul tînăr care subzista cu tărie în generațiile literare existente și coexistente acum 20 de ani. Se petrecea ceva nou în lumea literară și nu numai literară. Eram student al Facultății de filosofie din București. În sala ei de lectură predomina colecția „Gazetei literare", cu aspectul ei destul de anodin. Pe culoare, în pauze, o citeam mai mult sau mai puțin ; deși eram cîțiva care o țineam în mînă și în buzunare ca semn al delimitării noastre întru vocație de ceilalți colegi, în secret năzuiam să ajungem în paginile „Contemporanul", luminați de steaua lui Călinescu. Ziua în care „Luceafărul" a apărut, într-un format nou și într-o prezentare grafică luminoasă, a schimbat, nu numai atmosfera exclusivistă a sălilor de curs, devenită subit parcă policromă, dar și intențiile noastre, ale celor puțini, de la secția (facultativă) de ziaristică. Am cerut să facem „practică" nu la „Contemporanul", cum solicitasem inițial, ci la „Luceafărul" ce părea că începe să corespundă mai mult cu intențiile și intuițiile noastre temperamentale, decît cu aspirațiile noastre culturale (spre publicistica elegantă a „Contemporanului") ; că aveam să regret sau nu această opțiune, de ultimă oră, este o altă chestiune, dar cert era că mă înscriu într-o luptă cu formele unei mentalități revolute.

În fine, acesta este aspectul oarecum anecdotic al unei etape din istoria revistei „Luceafărul", care se anunța, contrar așteptărilor mele, nu lipsită de tensiuni redacționale. Pentru că, dacă ea a reprezentat cîțiva ani de zile cota cea mai ridicată a spiritului critic, literar și polemic innoitor, faptul s-a datorat nu numai „războiului" declarat aspectelor anchilozate ale realității literare — și, slavă domnului, că, pe măsură ce le numeam, păreau tot mai multe ! — cît faptului că ea s-a luptat și în interior pentru propria sa clarificare și amornizare cu tendințele spiritului creator tînăr, în plină afirmare. Este cazul să spun că dacă revista a avut succese și insuccese indubitabile în această perioadă, dacă ea a însemnat ceva pentru afirmarea generației aflată astăzi cu 15—20 de ani mai mult peste cei 20—25 care îi

SPIRITULUI

avea atunci, faptul se datorează în primul rînd învingerii „redutelor" interioare pe care le purta cu sine sau pe care le preluase de la o Plevnă a proletcultismului al cărei sultan murise la timp. Se crease, realitate a vieţii literare îi crease, un paradox al „mersului ei înainte".

Poezia şi proza, dar în special poezia, dăduseră cîteva cărţi antologice : „11 elegii", „Scrisorile esenţiale" şi „Zoosophia", „Viaţa deocamdată", şi „Infernul discutabil", „Singur printre poeţi" şi „Iona" care bulversaseră pe cronicarii al căror limbaj scriptic nu se prea deosebea de cel folosit în şedinţele de tot felul în care participau sau la care fuseseră formaţi de-a lungul timpului. „Cuvintele aveau (într-adevăr) cuvîntul", — dar nu aveau gîndul ! — era butada care circulase ca o minge între etajele clădirii de pe Ana Ipătescu 15. Exerciţiul dogmatic şi dogmatizat al unor cronicari se înecase într-o mare de clişee şi lozinci care temporizau receptarea adecvată a noilor valori literare, a conceptului nou de literatură română, de poezie patriotică, antisămănătoristă, care se ivea la orizont. Conceptualizarea limbajului critic, pe care o încercam unii dintre noi ca reacţie la prejudecăţile sociologiste ce se mai vehiculau, astăzi un titlu de glorie al noii generaţii critice era aproape de neconceput. Reacţia noastră la clişeele din afara revistei şi dinlăuntrul ei prin, de pildă, introducerea neologismelor, a categoriilor filosofice sau estetice valide, părea unora un atentat la securitatea canoanelor prestabilite un deceniu-două în urmă. Existau noţiuni prohibite : utopie, structură, viziune, ontologie, specific naţional, epistemologie etc. astăzi abundente şi curente în presa literară. Pentru noile tendinţe existente în sectorul critic revista adusese întăriri redutabile, înfiinţînd rubrici pentru personalităţi ca Al. Rosetti, Vladimir Streinu, Dragoş Vrânceanu, Al. Piru sau I. Negoiţescu. Alături de scrisul lor, spiritul critic inconoclast şi aşa-zis gongoric se simţea mai îndrăzneţ, mai apărat, iar discrepanţa între stilul scolastic al unor interpretări critice de aici şi din alte publicaţii, şi gîndirea analitică elevată a primilor, apărea în adevărata ei lumină. Nimeni şi niciodată nu va putea să ne şteargă din memorie amintirea reacţiilor penibile ale limbajului proletcultist, la adresa Elegiilor lui Nichita Stănescu, ale eforturilor pe care colectivul redacţional le depunea pentru publicarea şi susţinerea textelor semnate de Nichita Stănescu (aici a apărut pentru prima oară „Laus Ptolemei"), Ion Gheorghe, Ana Blandiana, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Leonid Dimov, ş.a. astăzi considerate unanim drept opere fundamentale ale literaturii române contemporane, unele dintre ele intrate şi în circuitul valorilor europene.

Aşadar, ceea ce a făcut să se spună în dicţionare şi articole despre existenţa unei echipe unite şi unitare la „Luceafărul", într-o anumită perioadă de timp, a fost rezultatul înfrîngerii, mai mare sau mai mică, după posibilităţi, a propriilor sale „redute" interioare. Că ele mai iradiază şi astăzi este o altă problemă. Direcţia însă nu mai poate fi curmată, ea venind întotdeauna din viitor, vorba lui Nichita Stănescu. A fost şi este meritul „Luceafărului" să capteze „fîlfîitul fără aripe" al acestuia.

M. N. Rusu

publică în acest an Parentalia, imnul dedicat împăratului Traian după 18 veacuri de la moartea lui.

● Seria III-a a revistei a reapărut la Sibiu între aprilie 1941—mai/iunie 1945, avîndu-i în comitetul de redacţie pe V. Papilian, D.D. Roşca, Olimpiu Boitoş, M. Beniuc, Gr. Popa, iar printre colaboratori aflîndu-se pe lîngă I. Agârbiceanu şi Lucian Blaga, mai tinerii şi tinerii Dimitrie Popovici. Oct. Şuluţiu, Al. Dima, I. Negoiţescu, Şt. Aug. Doinaş, V. Iancu, Tudor Murăşanu, Gherghinescu Vania, G. Ţepelea, I. Şiugariu ş.a. Revista publică studii de filosofie şi literatură comparată, precum şi articole împotriva Dictatului de la Viena.

● Bibliografia exhausivă a celor 3 serii ale vechii reviste „Luceafărul" face obiectul volumului cu acelaşi titlu apărut în 1972, în Ed. Ştiinţifică şi enciclopedică, sub semnătura lui Mihail Triteanu.

● 15 iulie 1958 — reapare la Bucureşti, bilunar, apoi săptămînal, ca organ al Uniunii Scriitorilor, revista „Luceafărul", avîndu-l director pe Mihai Beniuc şi redactor şef pe Mihu Dragomir.

● 1962—1968 : între aceşti ani revista a fost condusă de Eugen Barbu. „Luceafărul" se afirmă în această perioadă prin poemele lui Ion Gheorghe, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Adrian Păunescu ş.a. ; în proză prin Fănuş Neagu, Nicolae Velea, Ion Lăncrănjan, Şt. Bănulescu, D.R. Popescu, G. Bălăiţă, Gh. Suciu ; în reportaj prin Sânziana Pop şi Mihai Stoian ; în cronica literară prin I.D. Bălan, Al. Oprea, Gh. Achiţei, M.N. Rusu ; în cronica teatrală prin Dinu Săraru. În aceeaşi perioadă M. R. Paraschivescu semnează rubrica „Civilizaţia ochiului", iar Al. Rosetti — „Cartea albă". Reintră, efectiv în circuitul publicisticii literare, prin paginile „Luceafărului" Vladimir Streinu, Petre Pandrea. Revista publică un dicţionar al scriitorilor contemporani care reînnoadă firul lexicografiei noastre.

● Din iunie 1968 revista este condusă de Ştefan Bănulescu (redactor şef), avîndu-i adjuncţi pe Gh. Achiţei, E. Simion şi Cezar Baltag, apoi pe Gh. Tomozei, Fănuş Neagu, Nichita Stănescu şi Adrian Păunescu, iar secretari responsabili de redacţie pe Mihai Ungheanu (1968/1969) şi

Constantin Toiu (1969/1972). In această perioadă cronica literară este semnată de Mihai Ungheanu şi Nicolae Ciobanu.

● Incepînd din februarie 1972, pînă în mai 1974, revista este condusă de Virgil Teodorescu.

● Din luna mai 1974, pînă la sfîrşitul anului 1979, revista este condusă de poetul Nicolae Dragoş (redactor şef), Mihai Ungheanu (redactor şef-adjunct) şi Teodor Balş (secretar responsabil de redacţie). Revista este puternic ancorată în actualitate, sînt înfiinţate noi rubrici, printre care Biografia debutului, Tinereţea clasicilor, Colocviile Luceafărului şi cea în întîmpinarea centenarului Arghezi din mai 1980 — L-am cunoscut pe Tudor Arghezi, care a apărut în volum (1981) sub îngrijirea lui Nicolae Dragoş. Timp de doi ani, revista a publicat „Biblioteca Luceafărul", caiete antologice de versuri, proză şi critică semnate de tineri. Au apărut mese rotunde de ecou între care aceea despre Protocronism şi sincronism (1977 şi 1978) s-a bucurat de un răsunet special.

● Numeroase cărţi apărute în acest răstimp au trecut mai întîi prin paginile revistei Luceafărul: Al. Piru — Panorama poeziei româneşti contemporane. E. Simion — Scriitori români de azi I (ed. revăzută) şi II ; Adrian Păunescu — Manifest pentru sănătatea pămîntului ; Ion Gheorghe — Elegii politice ; Fănuş Neagu — Cartea cu prieteni ; Pierdut în Balcania ; M. Micu — Intîmplări cu scriitori ; Ioan Alexandru — Imnele Ţării Româneşti şi Imnele Moldovei.

● Incepînd din luna noiembrie 1979 revista apare sub conducerea poetului Nicolae Dan Fruntelată (redactor şef), Mihai Ungheanu (redactor şef-adjunct) şi Teodor Balş (secretar responsabil de redacţie). In cursul anului 1981 au fost publicate numere monografice consacrate centenarelor Goga, Bacovia şi Lovinescu. Odată cu nr. 26/1981 (27 iunie), revista a împlinit 1 000 de numere de la apariţie, eveniment marcat în revistă prin numeroase evocări. La festivitatea care a avut loc cu acest prilej au fost de faţă, în afară de conducerea şi personalul redacţional, numeroşi colaboratori, foşti redactori din perioadele anterioare ale revistei. Şi-au adus salutul lor colectivului redacţional Laurenţiu Fulga, Edgar Papu, Ion Dodu Bălan, Fănuş Neagu şi Niculae Stoian. In luna decembrie 1981 revista editează primul său „Almanah" pe anul 1982, iar începînd cu nr. 9/1982 iniţiază

O DEZBATERE CARE S-A IMPUS

PROTOCRONISM

Bogdan Petriceicu Hasdeu

C. Dobrogeanu Gherea văzut de Iser

Intre iniţiativele memorabile ale revistei **Luceafărul** amintim aici şi masa rotundă despre **Protocronism şi sincronism**. Desfăşurată în două etape, prima masă rotundă a apărut în 1977, a doua masă rotundă în 1978, fiecare pe întinderea a două numere de revistă, ea a avut un ecou deosebit. Discuţia a pornit de la cartea lui Edgar Papu **Din clasicii noştri**. Reputatul comparatist tipărise în acel an o carte în care atrăgea atenţia asupra unor trăsături artistice sau opere literare româneşti cu valoare de reper comparatistic nou. Plecînd de la ele, Edgar Papu semnala capacitatea literaturii române de a crea, după o perioadă de adaptare la formele literare occidentale, independent şi novator. „Protocronia" însemna deci momentul de independenţă creatoare şi chiar întîietatea unei descoperiri artistice. Intenţia autorului era de a semnala valenţe necunoscute ale literaturii române şi de a propune o viziune nouă asupra dezvoltării noastre literare. Teoria influenţelor trebuia folosită cu multă prudenţă din acest punct de vedere.

Masa rotundă a revistei **Luceafărul** a fost susţinută de autorul cărţii, Edgar Papu, de Paul Anghel, scriitor cu vederi asemănătoare în materie de literatură comparată, de Ov. S.Crohmălniceanu, istoric literar interesat de relaţiile literaturii române cu expresionismul, de Pompiliu Marcea, istoric literar preocupat de valorile clasice ale literaturii române, şi de Mihai Ungheanu, amfitrionul şi iniţiatorul mesei rotunde. Incepută ca o masă rotundă obişnuită ea s-a înfăţişat repede ca o dezbatere deosebită prin întinderea şi tensiunea discuţiei. Introducerea în discuţie a lui E. Lovinescu ca susţinător al sincronismului, al imitaţiei şi influenţelor, a lărgit considerabil cadrul dialogului dîndu-i o forţă de generalizare mai mare. S-au afir-

Nicolae Iorga

ŞI SINCRONISM

mat trei poziţii : una de susţinere a protocronismului, alta de amendare a lui, o a treia neutrală. Postulatul întregului schimb de idei a fost complementaritatea dintre protocronism şi sincronism : culturile împrumută şi imită firesc (sincronism), dar pot crea independent şi pot avea iniţiative culturale şi artistice proprii (protocronism).

Ecoul şi efectul acestei mese rotunde a fost cu totul nescontat. Ea a produs vii reacţii de adeziune şi refuz. Unele considerau teoria lui Edgar Papu un incitant punct de plecare pentru o discuţie de filozofia culturii, un ciştig teoretic, altele refuzau de plano orice valabilitate acestei propuneri. Una din obiecţii era că este inutil a descoperi asemenea elemente de protocronie dacă ele n-au lăsat o moştenire. **Ţiganiada** a fost o carte de excepţie a timpului său dar a zăcut între hîrţoage fără valoare şi neapărînd la vremea sa n-a produs nici o influenţă, n-a contribuit la îmbogăţirea literaturii române. Dar chestiunea nu era a eficacităţii acestor produse pe plan naţional sau internaţional ci de a constata existenţa virtualităţilor. O alta privea faptul că datările nu-s la fel de precise în artă ca în ştiinţe care-şi pot evidenţia înaintaşii, inventatorii, dar că nu este posibil a lucra astfel şi pe tărîmul culturii, artei, literaturii. Comparatistica nu refuză însă criteriile cronologice, modul istorizant de a vedea lucrurile şi nici această obiecţie nu se poate susţine pînă la capăt.

Oricum, implicaţiile protocronismului se vădeau a fi mult mai numeroase şi mai interesante decît le concepuse Edgar Papu. Chestiunea interesa, incita şi producea contrateorii. Importanţa ei se poate deduce şi după marele număr de contestări, după încercările de ridiculizare şi de minimalizare. Adrian Marino a îmbogă-

Mihail Dragomirescu văzut de Iser

Eugen Lovinescu văzut de Marcel Iancu

G. Călinescu, portret de Baba

rubrica „O istorie în imagini a literaturii române contemporane".

● **Din anul 1961 revista a început să acorde premiile „Luceafărul" :**

— **1961** — **poezie :** Radu Cârneci şi Adrian Păunescu ; **proză :** Manole Auneanu ; **dramaturgie :** Ilie Purcaru.

— **1962** — **proză :** George Bălăiţă ; **critică** — Dinu Săraru.

— **1963** — **poezie :** Ion Pop şi Damian Ureche ; **proză :** Ana Barbu şi Tudor Ursu, **critică :** M. N. Rusu.

— **1964** — **poezie :** Adrian Păunescu şi Dumitru M. Ion ; **proză :** Const. Georgescu, Sânziana Pop şi Horia Pătraşcu ; **critică :** Mihai Drăgan şi Dan Zamfirescu.

— **1965** — **poezie :** Gheorghe Pituţ ; **proză :** Gheorghe Suciu; **critică :** Marian Popa.

— **1966** — **poezie :** Ileana Mălănciolu şi Grigore Arbore.

— **1970** — **teatru :** D. R. Popescu (**Aceşti îngeri trişti**).

— **1972** — **poezie :** Dan Verona.

— **1974** — **proză :** Gabriela Adameşteanu şi Ştefan Pîrvu ; **poezie :** Ion Trif Pleşa, Patrel Berceanu, Grigore Georgiu ; **reportaj :** Constantin Stan ; **critică literară :** Nicolae Baltag.

— **1975** — **poezie :** Ioana Ieronim, Marin Constantin, Emilian Marcu, Marin Lupaşcu, Valeriu Bârgău ; **proză :** Areta Şandru, Mihai Arsene, Victor Marin Basarab; **critică:** Doina Uricariu, Artur Silvestri, Valentin F. Mihăescu.

— **1977** — **poezie:** Artur Bădiţa, Mircea Brăiliţa, Denisa Comănescu, Adrian Frăţilă, Marin Lupşanu ; **proză:** Aurel Antonie, Dumitru Augustin Doman, Mircea Nedelciu, Stelian Zamora; **critică literară:** Dan Condeescu, Sultana Craia, Dan C. Mihăilescu; **reportaj:** Ion Longin Popescu.

— **1979** — **poezie :** Ioana Crăciun, Dan David, Ion Dragomir, Mircea Stâncel, Lelia Munteanu ; **proză** — Ion Lică Vulpeşti, Sabina Drăgănel, Ion Prigoreanu, Mircea Croitoru, Gh. Bogoroдea; **critică:** Dan Arsenie.

— **1980** — **poezie :** Ioana Bălan, Ioana Dinulescu, Elena Ştefoi, Adrian Aluigheorghe, Voicu Olari; **proză:** Dorin Măran, Adrian Pintea, Sorin Preda ; **critică:** Costin Tuchilă.

Documentar de Gheorghe Catană

ARHIVA „LUCEAFĂRUL“

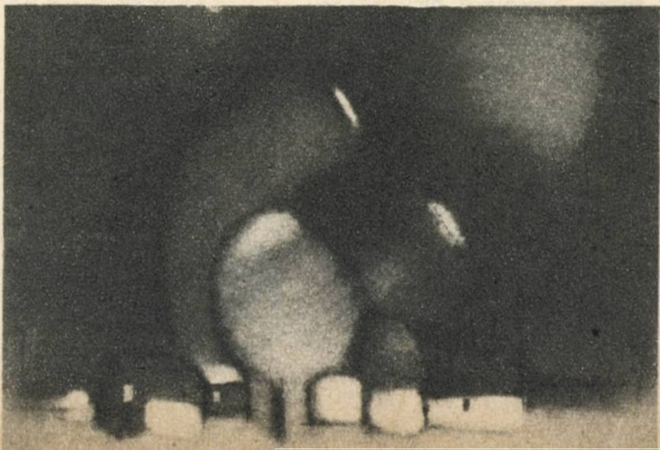
Edgar Papu văzut de Silvan

tit discuţia cu accente şi nuanţe noi propunînd şi termeni ca postcronism, pancronism, etc.

Un motiv special de ripostă l-a produs introducerea în ecuaţia discuţiei a lui E. Lovinescu. **Istoria civilizaţiei române moderne** a acestuia a fost citată în discuţie pentru a i se examina validitatea astăzi. Evident că o perspectivă protocronistă nu asimilează cartea lui E. Lovinescu, dată fiind hotărîta negare de către acesta a spiritului creator şi a tradiţiei pentru etape întregi ale literaturii române. Admiţînd ideea de sincronism nu se poate admite extremismul teoriei sincroniste şi nici viziunea lui E. Lovinescu asupra dezvoltării civilizaţiei şi culturii româneşti. Nici perspectiva marxistă asupra problemei, nici noile cercetări şi sinteze de istorie, istorie culturală şi artistică, de istorie literară nu mai încuviinţează cartea lui E. Lovinescu. Rediscutarea ei se impunea deci. În această chestiune, reacţia a fost dintre cele mai neaşteptate. Orice discuţie a fost respinsă şi E. Lovinescu văzut apologetic ca un autor fără fisuri, invulnerabil, etc. Desigur că această poziţie este şubredă în fundamentul ei şi n-ar merita a fi amintită, dacă nu s-ar fi manifestat cu o tenacitate demnă de o cauză mai bună. Riposta a fost în genere pe lîngă discuţie şi a vădit o mentalitate improprie dialogului. Partizanii lui Lovinescu au inventat dilema : „protocronism sau sincronism ?“ care le aparţine şi desemnează un tip de optică culturală. Sincronismul nu exclude protocronismul, iar protocronismul nu exclude sincronismul. Formulînd astfel ceea ce se dorea era menţinerea neschimbată a unor teorii depăşite despre cultura şi literatura română şi eliminarea din discuţie a elementului nou, protocronismul cu valoare de ferment. Toate acestea nu arată însă decît faptul că ecoul ideii lui Edgar Papu a fost mare şi a întors privirile asupra unor aspecte ignorate ale culturii şi literaturii române.

În 1978, la un an de zile, a fost reluată aceeaşi temă de data aceasta cu mai mulţi invitaţi. Au fost prezenţi din nou Edgar Papu, din nou Paul Anghel, din nou Crohmălniceanu, din nou Pompiliu Marcea şi Mihai Ungheanu, dar au apărut şi nume noi : Solomon Marcus, matematicianul şi Nicolae Dragoş, poet, redactorul şef al revistei **Luceafărul.** Rostul era de a recapitula datele problemei şi de a continua o dezbatere care se dovedise de un interes acut, răspunzînd totodată şi replicilor şi deformărilor primei dezbateri. Prima concluzie a fost aceea că valorificarea internă este cea care asigură teoretic succesul extern. Fără condiţii bune în punctul de plecare, şansa difuziunii şi a succesului pe alte meridiane nu este cu putinţă. Şi această masă rotundă a avut partea ei de comentarii, de replici, de răstălmăciri, lucru firesc pînă la urmă într-o asemenea împrejurare. Cînd vor fi strînse în volum opiniile acestei discuţii vor prilejui o contemplare calmă a chestiunii şi vor da un orizont nou dezbaterii ei. Pînă atunci, constatăm că noţiunea de **protocronism** circulă în scrierile partizanilor sau adversarilor ei frecvent, ceea ce înseamnă că ea era o noţiune necesară. Dezbaterea **Luceafărului** şi-a atins ţinta impunînd nu numai un cuvînt, ci şi o idee nouă. Protocronismul poate genera o nouă înţelegere a culturii şi literaturii române.

C. Gherghel

Peisaj de Mihai Topa

Inscripţie la Tricolorul românesc

Steagul domnitorului Alexandru Ioan Cuza

Roşu. Galben. Albastru. Aceste trei culori înfrăţite întruchipează simbolul Patriei române unite, libere şi deplin stăpîne pe destinul ei socialist.

Sînt trei culori care veghează destinele multimilenarei ţări de pe străbunele meleaguri carpato-danubiano-pontice.

Tricolorul cuprinde în el istoria eroică a strămoşilor noştri geto-dacii, care, în vremuri imemoriale, cînd alte seminţii încă îşi mai căutau loc şi nume sub soare, întemeiau pe aceste pămînturi una din strălucitoarele civilizaţii ale antichităţii. Sînt în culorile tricolorului jertfele şi aspiraţiile unui popor de eroi, care nu şi-a părăsit niciodată vatra străbună, chiar atunci cînd vremi năprasnice şi invadatori porniţi pe cucerirea hotarelor lumii s-au abătut să-i distrugă rosturile sale paşnice.

La mijlocul primului mileniu al erei noastre, împăratul bizantin Justinian consemna însemnele locuitorilor din străvechea Dacie — cele trei culori: Roşu, Galben, Albastru. Documentul, datat 14 aprilie 553, se păstrează astăzi în Biblioteca Vaticanului. Este vorba de „Novella XI", în care sînt menţionate teritoriile din episcopia Justiniana Prima, cu stemele lor. Însemnele Daciei erau: „Din partea dreaptă, în prima diviziune scut roşu (...) în a doua diviziune scut ceresc (albastru)... iar mijlocul auriu". (Documentul a fost semnalat şi comentat de dr. Marius Bizerea în „Magazin istoric" nr. 3/1970). Este cea mai veche menţiune a tricolorului românesc.

Tricolorul este legat de faptele voievozilor ctitori, care, la cumpăna veacurilor XIII şi XIV, consolidau unitatea statelor feudale româneşti de sine stătătoare.

Sub steagurile falnice ale ţărilor lor române Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Ioan Vodă cel Viteaz au păstrat neştirbite neatîrnarea şi unitatea poporului din sînul căruia s-au născut şi întru care s-au jertfit.

Înălţătoarea epopee a primei uniri politice a românilor s-a înfăptuit la 1600 sub stindardele lui Mihai Viteazul, cel care realizase, prin strălucita sa acţiune politică şi diplomatică, „pohta ce-a pohtit" un întreg popor de fraţi, readucerea între hotarele aceluiaşi stat a Ţării Româneşti şi a Moldovei şi a Ardealului.

Trei secole mai tîrziu, sub faldurile culorilor naţionale, prin voinţa unanimă a maselor largi populare, românii realizau, la 24 ianuarie 1859, unirea Moldovei şi a Ţării Româneşti sub un singur domnitor: Alexandru Ioan Cuza.

În preziua Unirii din 1859, istoricul german J.F. Neigebaur nota: drapelul românesc, cu cele trei culori ale sale, este o moştenire dacică. O istorie milenară ale cărei semnificaţii le releva însuşi Alexandru Ioan Cuza — Tricolorul „este România, acest pămînt binecunoscut al patriei, stropit cu sîngele străbunilor noştri şi îmbelşugat cu sudoarea muncitorului. El este familia, ogorul, fiecăruia, casa în care s-au născut părinţii şi unde se vor naşte copiii... este totodată trecutul, prezentul şi viitorul ţării, întreaga istorie a României".

Roşu. Galben. Albastru. Trei culori care au strălucit, înfrăţite, peste redutele Războiului de Independenţă şi în numele cărora, la 1 decembrie 1918, la Alba Iulia, peste 100 000 reprezentanţi ai românilor transilvăneni au proclamat voinţa unanimă a fraţilor din acest străvechi ţinut românesc de a se uni cu patria mumă România.

Tricolorul românesc a strălucit în toate marile bătălii desfăşurate de Partidul Comunist Român, făurit la 8 mai 1921 şi care şi-a asumat rolul istoric al călăuzirii poporului român spre culmile socialismului şi comunismului.

Ioan Lăcustă

NUMELE POETULUI

Sînt poeţi care nu au reuşit pînă acum să publice nici o carte, deşi după a noastră credinţă valoarea lor o depăşeşte cu mult pe aceea a altora care au semnat zeci de cărţi; sînt poeţi de vîrste diferite, oficiind cu gravitate în solitudine fără speranţa funcţionărească a recompensei imediate, uneori chiar fără speranţa recunoaşterii publice a trudei lor, uneori chiar de tot fără speranţă... Petru Aruştei, pictorul de geniu ignorat în parte ca pictor şi ignorat de tot ca poet : cele două cărţi de poeme în proză pe care le-a scris pînă acum ar fi trebuit să-l situeze în fruntea poeziei moldave de azi... Liviu Antonesei, cel mai puternic şi mai profund poet al tinerei generaţii moldave, Traian Furnea, caricaturist, poet, prozator, dramaturg extraordinar, Liviu Cangeopol, poet şi prozator scriind cu dezinvoltura pe care ţi-o dă înzestrarea naturală nutrită de lecturile esenţiale din autorii vechi şi moderni, Radu Cange, abia îndrăznind să şoptească melodia dureroasă a unei sensibilităţi ultragiate, Marcela Mariana Milcu, singura autentică urmaşă feminină a lui Nichita Stănescu, prin graţia aeriană a unui limbaj dematerializat rostit cu aplomb oltenesc, Ioana Bălan, poeta unor sumbre şi dramatice viziuni apocaliptice, cea în care ne descoperim cel mai fidel discipol din poezia tînără de azi, Marius Petrescu, îndrăgostit de ritualul rostirii limbii româneşti pînă la alexandrinism, Mircea Şoncuteanu, posesor al unei inconfundabile dicţii moderniste, Voicu Olari, excepţional poet existenţial evoluînd cu siguranţa artistului care şi-a găsit tonul şi vocea... zece poeţi... ar fi putut fi douăzeci dar mereu nu este „spaţ"...

Ne-am întrista să aflăm că editorii şi membrii juriilor pentru concursurile de debut, supăraţi de vehemenţa noastră, îi ocolesc tocmai pe aceşti poeţi...

Cezar Ivănescu

Benone Şuvăilă: „Peisaj"

PETRU ARUŞTEI

Zeu înfrigurat

Da ! şi dacă el nu a fost mare a muncit enorm să fie mic! Da, şi a şi murit după aceea, fiind mic ! Avea şi obiceiuri ciudate : murea strigînd : aer, aer, aer ! Era aer, aer, şi tot nu era ! Murea aşadar el, învia el ; mai ucidea el pe acei sărmani moştenitori care respirau, mulţi erau încă vii dintre cei ucişi — îngrozitor dar adevărul nu poate fi altul ! — dar se uscau şi ei curînd — curînd pentru a se putea aprinde un foc mic, mic, în căminul unde, iată, vine către seară micuţul zeu al Casei să se-ncălzească puţin — sufletul îi e rece, rece ! — şi să se plîngă puţin, puţin, atît cît trebuie : friguroasă casă mai are un suflet ca mine... Stăpîn al Cadavrului, nu uit să mă întreb, încălzit, înduioşat de aduceri aminte : ce mai face Sufletul, Stăpînul, fratele Cadavrului ? Dacă el face bine eu sînt mulţumit de mine însumi şi Cadavrul respiră în soare cu mai multă plăcere.

Clipe de singurătate şi de înălţare spirituală, după ani vin anii cu înţelepciunea şi Sufletul priveşte prin Ochii Cadavrului pierdut în visări încîlcite ; da, păcatele rămase în urmă sînt tot mai vii, sînt multe de spus după ani şi nu-ţi vine să mai spui nimic.

MARCELA MARIANA MILCU

Dialogul cu Alizar

(Scrierea aceasta dinăuntrul meu
nu se va descifra niciodată
mişcările grele ale sufletului în trup
hieroglife triste-or stăvili
sub carne-apăsătoare sigilate)

– Alizar a murit.
– Ştiu, dar aş vrea să stau de vorbă cu el.

(Am încercat să sparg poarta. Vînăt
mi s-a făcut trupul. Alizar, strigam,
bărbatul meu, ocnaş
în mare ferecat, deschide. M-am
înfrumuseţat la trup şi ochi iar
mîinile mai albe-mi sînt acum.
Plecarea ta rezămisli în mine o
mare frumuseţe inutilă. Şi lumea
toată am cuprins în trup, de
la-nceputul ei fără de capăt...

Am adormit apoi pe buza
craterului – trist peisaj arheologic
cu minarete prăbuşite şi poleit
cu praf de smalţuri – pentru-un
arheolog inexistent.
O gipaetă a venit, părul meu l-a făcut colan
în jurul ciocului de aur crud şi m-a îmbrăţişat
cu ghearele.
M-a dus apoi în casa mea cea largă şi pe
pereţi cu plîns mucegăit.
A doua zi am venit iar.)

Trasă pe roata naşterilor
nevoia de miracol :
neştiind ca să aleg între materie şi nimic –
aceeaşi lipsă de proprietăţi şi aceeaşi
tulbure ignoranţă.

Pe pajişti cai anacronici umbresc grîul
pe spic cresc alte tulpini din seminţe
de şira spinării se alătură copite
o nevăzută dungă de pămînt sau altceva
separă straturi succesive de existenţe
vătămate
de grindină, fulger şi bici ş.a.m.d.

1). Idealuri trecute ; să fiu
eliberată de formă, vieţuind într-un nespaţiu,
într-o minunată lipsă de timp –
pîntecul şi craniul la fel de informe,
de seci.

2). Idealuri trecute : să am carnea puternică
şi să înmuguresc
perpetuu.

Privindu-mă în lama sabiei, cea
ca un diamant cu multe feţe.

(Eu : istovită carte de carne
fără a şti ce cuprinde şi vrînd
să se ştie.
Eu-eu-eu-eu- rostire fără înţeles –
imaginea la fel multiplicată-n spaţiu şi
oglinzi
şi fără înţeles, la fel.)

Chemînd, de spaimă, dimensiunile în ajutor :
cuburi numerotate în care lucrurile le aşez

ori grafice ; certitudini : mereu cu alte haine
ipoteze în travesti.
Şi, ca o fiziologie necesară
binecuvîntatul miraj al sufletului :
venit să facă pace înăuntrul cercului.
(Apoi creşte vîrtejul.)

În faţa craterului e o piatră cu belciug
de care se leagă jertfa.
– Vreau să vorbesc cu Alizar, mai spun
zbătîndu-mă, deşi
de mîna mea am fost legată.
Se face tăcere ca la-nceputuri
şi-n ea bulboane de cuvinte.
Luminătorii şi-au pus togă neagră.

(ÎNCHIN ACESTE RÎNDURI CARE-AU FOST
LUI ALIZAR)

TRAIAN FURNEA

Melcul

Cu privire umedă-ageră-tristă
Melcul
Cel care dintre toate vieţuitoarele
Vede cel mai departe
(Neputînd niciodată ajunge
la capătul privirii sale)

Priveşte
Spre crudele ierburi
Umedele şi deopotrivă dulcile ierburi
Scăldate acuma-n răcoare şi brumă

Şi vesel
Ademenitor
Ele îi joacă în ochiul lui tînăr

Acolo e locul unde
Sortit îi e lui
Să fie bătrîn

MARIUS PETRESCU

Avatar ilustru

„Hello, Lady Canterbury !" (nici un vînzător
de iertări,
de pe vremea lui Saint Thomas-a-Becket,
nu ţi-a putut cunoaşte
adevărul). Ce frumos
începuse Istoria – expediţii de vînătoare,
decapitări galante,
un pelerinaj o dată la un secol...

Aminteşte-ţi „misterious Lady",
cinci veacuri apoi :
seara era boltită adînc,
înfiorătoare ;
se prăbuşea asupra oraşului
ca o arcadă de scrum.
Tu erai deconspirată, Dumnezeule, în mijlocul
acestui purgatoriu (luminile
marilor bulevarde, panica şi extazul,
crematoriul metropolei..)
Prea tîrziu, pentru tine, de această dată,
prea tîrziu !

„Hello, Lady d'Arbanville !" – e rîndul tău...
În „rue Morgue", încă de acum un secol,
a fost inaugurat muzeul morţii.

Vino, (mai ţii minte ?), este expus
un singur corb,
în plisc purtînd căpăţîna funebrului Poe,
cu o bucată de caşcaval
în dinţi...
Se oferă gratuit pliante :
„Nici un week-end în infern pe stomacul gol !"

„Hello, Lady Walewska !", iată
mormîntul dinasticei tale iubiri
asediat
de autostrăzi şi pasarele gigantice –
vuietul de moarte al vieţii...

„Marie Walewska",
reclamele ard de vii deasupra noastră, lasă-te
jefuită, violată, ucisă –
traficul cu destine
ne poate îmbogăţi în această noapte !

„Hello, Lady Pogany,
black fair lady !" Întunecimea
chipului tău speriat
şi-a pierdut soarta.

Totul de vînzare, „Miss Pogany" –
ochii tăi, ce nu se mai pot niciodată închide,
vor vedea totul, pînă la sfîrşit...
E mult prea tîrziu,
chiar şi pentru Alexei Karamazov, mîntuitul.

„Hello, Miss World –
Lady Venus !" Ce miracol, cel de pe urmă,
iubirea ta fără braţe, ca o fotografie în sepia,
supravieţuind, pe „Canale Grande"
în vitrina magazinului de licitaţii,
alături
de ultimul glonte al lui Hemingway
şi eşarfa Isadorei Duncan.

Restul e tăcere...

MIRCEA ŞONCUTEANU

Poem de dragoste

la porţi se-aude zbatere de aripi
– Albastra Pasăre
îşi leapădă veşmînt –
şi-n limpedea ninsoare
ca printr-un ochi flămînd
apar, de dor, cohorte migratoare

primeşte-le ofranda
– val de vînt –
nici o tăcere nu-i mai dreaptă
ori mai sfîntă
decît
cînd păsări între aripi pogorînd
îşi bat pecetea firii pe pămînt.

LIVIU ANTONESEI

Poem profetic

Şi dă-mi mie, Doamne, poemul acesta
ca o Moarte de aur împotriva Morţii
şi cancerul purpuriu al cuvintelor să sape
în carnea mea şi în simţurile mele
înfierbîntate
şi în ochii mei stinşi, întorşi înăuntru,
şi în inima mea ; iar tăcerea să se scuture
cum florile de zarzăr duse de vînt...

Singur să fii cuprins de faldurile albe
ale memoriei – muzică streină
insinuîndu-se de pretutindenea
o, ca o Moarte de aur împotriva Morţii...

Să ne bucurăm aşadar şi să ne scufundăm
mîinile arse în apa verde a Oceanului
galioanele se prăbuşesc în adîncuri,
iar fregata portugheză iese din portul cu
nume ascuns.

Şi noaptea se lasă în miezul zilei
ca o cometă de smoală şi soarele
negru este biciuit de furtunile
zeului mezonic şi noi ne ascundem în
măruntaiele pămîntului ca nişte cîrtiţe
izgonite de o paradoxală lumină absentă.

O pulsaţie roşie şi crepusculară
respiră trupul infinit al lumii în miezul
marelui haos — ca o părere îmi simt
viscerele inundate de nelinişte, flăcări
şi sînge...

Şi iată aceste rînduri naive, neştiutoare,
desprinse în grabă din acel **jurnal intrauterin:**
„Apă, apă roşie, spaţiu închis şi nefisurat,
rostogolire sacadată în acest recipient lichid.
Un cordon translucid care mă leagă de ceva,
un fir care îmi umple pîntecul cu o ceară
dulce.
Ajunge ! Un ţipăt scurt, un scîncet ca un
mieunat
de pisică. E lumină, e aer, respir !"

O, sfînt vagin, clitoris sfînt
palidă lumină
care şi-a găsit mormînt
la mine-n retină !

(Dar este o neruşinare şi o impoliteţe să
vorbesc numai despre mine şi despre aceste
lucruri unice şi delicate ca despre o facere
a lumii !)

VOICU OLARI

Cristale

Tu,
posesor de miraje învinse,
posesor de prelungi deznădejdi,
renunţări, suferinţe, uitare —
Ce poţi să schimbi, ce ai putea să schimbi
dacă-ntr-o zi vei exclama plîngînd :
doamne, descoperit-am cele trei cristale,
al morţii, al iubirii şi-al durerii ?

Serie neagră

Fără cruţare mă înjunghie totul
anotimpul, minutele, ora
se întrec
să-mi înfigă în suflet
amînare, invidie, ură...
Răpus
mă prăbuşesc în faţa acestei uşi.
Zi de zi
noapte de noapte
aurora de auroră.
Şi în sfîrşit te-aud
haos, haos, haos :
divin cuvînt
aducător de zîmbete-nţelepte.
Să te rostim
şi să cădem în somn adînc.
Rămîi cu noi :
Nu eşti nici avion
nu eşti copil, nu eşti femeie.
Poţi trăi din nimic !
Poţi trăi
din economiile ecoului tău.
Rămîi ?

Gazela

După ani de eclipsă
vin veşti mărunte să-ţi smulgă un surîs
Plăpînde voioşii se prăbuşesc în gol :

CENTENAR I. THEODORESCU-SION

Theodorescu Sion : „Portret"

cinci jumătăți de versuri publicate
sau mici victorii în războiul ruso-turc...
Dar nu ești singur : pe trotuare reci
ai lîngă tine umbrele acelor
ce nu au profitat vreodată de nimic
După atîta chin primești
ceva fărîme dintr-o noapte,
un suflet ce-ți aruncă uneori
stropi firavi de căldură,
parfumurile verii agitate,
minute care trec la gura cărnii...
Dar nu ești singur :
auzi iar tropotul speriat pe-ntinderi arse,
nebuna goană a gazelei hăituite.
În tunelul memoriei
asculți din nou țipătul amintirii,
revezi umbre oribile
ce se tîrau în anii de eclipsă.

Ajutor neașteptat

Sînt iar singur
cineva
îmi întinde o mînă
mă trage
și mă îmbrățișează.
De unde cunosc,
De unde știu eu
personajul acesta?
Poate din visele mele
cele mai frumoase
Poate din izbiturile
cu capul de pavaj
din atîtea-accidente
Poate din acea pornire
de furie a inimii
de a mă arunca la pămînt
sub cerul trist al toamnei.

Nu pot fi sigur.
Nu-mi amintesc.
Durerea îmi întinde o mînă !

Schimbarea la față

Mulțumim, doamne, că ne-ai lăsat aici
să hălăduim pe aceste mări, pe aceste
pămînturi,
unde sărăcia și frumusețea mera mînă-n
mînă...
Viața trece necruțătoare
și nu-i așa că un nod în gît ți se pune
cînd vezi bătrînețea urîțindu-le chipul
blînzilor oameni pe care-odinioară-i aveai în
preajmă ?

Unde sînt oare fețele lor rizînd fericite
cînd eu însumi, copil, rîdeam fericit...
Ochii și sufletul privesc alte fețe acum,
pe care se scurg invidia, scîrba
văd alte statui pe care se scurg
excremente (de vrăbii) umezite de ploaie...
Lucrurile grăbesc spre serbarea sfîrșitului
și, prin artere, sîngele meu chiar
aleargă mai lacom spre moarte !
Viscolul s-a oprit. Se-aud venind zorii,
lumina :
doamne, cum am mai putea acoperi
gîndurile noastre oribile ?

Limită

Nu poți cumpăra suferința
Nu merită nările tale
mirosul puternic de monedă coclită.
Ființa ta nu știe frica
de a fi singur : fiară
gemînd sub dărîmături.

Încearcă să-ți tai pîine
de-a dreptul pe hîrtia
cu-acele teribile poeme
de un poet vestit :
aceeași duritate
aceiași dinți scrîșnind
din literele negre
cuțitul nu va trece
s-au adunat aici
toată durerea toată scîrba
toată rugina vieții.

Moartea în interior

E timpul să tăcem
Va mai rămîne praful
Vor mai rămîne pînze de păianjen
Un peisaj fără vînt
Ca moartea în interior
Și acele plăpînde lumini permanente
în ateliere obscure
unde se desfășoară munca umană.

Desen de Șerban Rusu Arbore

O LUME DE CÎȘTIGAT

— fragment —

EUGEN BARBU

Întîi fusese otrăvit cîinele. Deșteptul de șofer adusese otrava de șobolani pentru că găsise urme de șoareci în garaj și spunea cu suficiența lui plină de demnitate : „Nu e bine ! Am mai auzit de la cineva că rod pînă și metalele, se strecoară în motoare și fac praf curele, fotolii, huse, ce găsesc. și dacă, Doamne ferește, ne trezim fără frînă și intrăm în vreun copac, eu am o mare răspundere !" **Își luase răspunderea** cu de la el putere, fără să avertizeze pe careva și **canișul** Olgăi mîncase bucata de carne pusă într-un colț al curții și în cîteva ore murise sub ochii nevestei lui Alexandru care chemase un doctor, dar era prea tîrziu, bietul animal înțepenise cu ochii sticloși, plini de uimire : în casa aceea domnise, toți se jucau cu el, îi aduceau din oraș ce vrei și ce nu vrei : de la prăjituri la fructe, de la corn-flakes la bomboane fondante. Cîinele era lacom, inteligent, jucăuș, ba chiar răutăcios : desperechea papucii de casă ai lui Licărete ascunzîndu-i de nu-i mai găseai, și reapărînd după cîteva zile, triumfător, cu ei în dinți, dînd din coada retezată și avînd un aer pezevenghi ; dacă era frig nu făcea afară, ci își găsea un loc mai întunecat în biroul lui Alexandru, blestemat de femeia care le făcea curățenie, venită de la țară unde astfel de animale dormeau în curte, nu în așternutul curat al stăpînei. Din cauza cîinelui se certau des, Licărete ținea partea Floricăi pentru că nici el nu pomenise javră în casă. Două lucruri nu avea să le înțeleagă în această viață : căldura abstractă a caloriferului care nu lăsa nici măcar o urmă de fum și această coexistență cu animalele care erau spălate cu șampon, periate și duse în lesă la plimbare. La el, la țară, numai fumurile sărace cu miros înțepător îi dădeau senzația adevărată de căldură ; adică devenea ceva palpabil, undeva se făcuse focul, pe coș se ridica fumul, și acel iz de lemn (dacă era lemn pentru că în sărăcia lor mai mult cu coceni se făcea focul, cu resturi și cioturi, cu bălegar uscat și cu șipci smulse de pe unde apucai), cel mai nenorocit foc din lume care avea mirosul lui specific, un foc mirosind a sărăcie, pe cînd radiația aceea secretă din caloriferele mascate cu împletituri de fier sau de lemn nu-i spunea nimic, era un foc fără nici un fel de identitate. cineva umbla în subsol la gaze și apa încălzită pînă la fier-

bere intr-un cazan cutreiera țevile răspîndite la toate nivelele, emițînd o căldură egală, discretă. Nicăieri o flacără, Olga își construise în dormitorul ei un fel de cămin fals, cu niște foi de staniol ce se mișcau la un curent de aer și care la lumina unui bec roșu, de recuzită teatrală, dădea iluzia unui foc feeric. Licărete risese de invenția asta și o întrebase de ce nu-și cumpăra mai bine niște lemne în fiecare toamnă pe care să i le spargă Alexandru și să-și facă un foc adevărat ? Ce era butaforia asta, cum spunea fii-său, și el contrariat dar gata să accepte toate capriciile femeii sale. Chip de te înțelege cu acești oameni care influențau pe ceilalți numai cu o privire mirată, cu un scuturat din umeri sau cu un cuvînt mușcător. Așa că moartea ciinelui produsese ceva catastrofic în casă. Olga plînsese cîteva ore în șir, în felul ei discret, fără patetism, dar sentimentul era adevărat, nu făcea actorie, cum era el, Licărete, dispus să creadă. „La mine la țară, pînă acum îl îngropam în fundul curții și terminam, ce-i cu toată tevatura asta ?" Șoferul fusese concediat pe loc, Alexandru ceruse pe un altul la Gospodăria de partid și omul, tremurînd de frică și de furie, dăduse să facă apel la el, dar Licărete nu avea timp de discuții ; trebuia să se întîlnească cu Ronțea și acela nu aștepta, așa că îi aruncase peste umăr : „Ce-mi spui mie, omule, descurcă-te cu nebunii ăștia care vor să facă funeralii jigodiei", fiindcă pentru el un ciine, era numai atît, o javră, chit că fusese înscris la Miliție, că avea un fel de carte de identitate, adică o rozetă de metal la gît, cu numele, adresa și telefonul în caz că s-ar pierde, ca să nu mai vorbim de carnetul cu datele personale, **pedigreul**, cum se tot lăuda Olga cu el, adică numele tatălui, al mamei cățelului, rasa, și chiar ascendența pe linie de bunici. „Măi să fie cu pălărie !" mîrîise Licărete cînd auzise una ca asta. Dar acum totul trecuse, ciinele fusese îngropat undeva între niște tufe de trandafir din grădina vilei și nimeni nu mai avusese voie să vorbească despre ciine. Cei mai triști erau copiii : Chiril și Alexandra. Olga parcă ar fi uitat de el. O auzise întîmplător, odată, spunîndu-i cuiva la telefon : „Mi-a spus mie Doctorul că am un Saturn care mă va frustra în toate domeniile pînă la 20 martie : în activitate, între cei apropiați și în familie." Licărete se amuzase secret și își văzuse de treabă, dar la o săptămînă de la dispariția cățelului, se trezise cu Alexandru la el în birou. „Ce-i cu tine aici ?" Era pe la patru după masă, încă avea multe lucruri de rezolvat și celor din familie nu le permitea nici măcar să telefoneze aici, dar-mite să se înfățișeze la el la serviciu : „Ce-i cu tine ?" îl întrebase enervat deodată. „A murit mama Olgăi". Nici acum nu știa de ce se uitase cu un gest reflex la calendarul de pe birou : se aflau în februarie, spre sfîrșitul unei ierni seci, fără zăpadă, o iarnă scremută care avea să împuțineze recolta din anul acela pentru că nu ninsese și nici nu plouase, în afară de o chiciură decorativă care tivea ramurile negre ale copacilor, dimineața topindu-se pe la unsprezece, cînd de sub plapoma neagră de nori se ivea un soare scurs ca un muc de lumînare ; nimic, nu tu ninsoare bogată, cu fulgi cît pana de giscă ; nu tu, măcar, un viscol care să te îngroape ; nimic, numai ismeneala aia din copaci ! „Saturnul Olgăi !" își spusese în gînd, zîmbind spre stupefacția fiului său care nu înțelegea cum o veste ca asta putea să-l facă vesel pe tatăl său. „Ce-i cu dumneata ? De ce zîmbești ?" „Rîd și eu ca prostul care-și aduce aminte" și pe urmă o curmase brutal cum avea obiceiul „Și de ce ai venit aici ?" „Pentru că am nevoie de tine. De azi de dimineață umblu după niște acte de înmormîntare. Am fost și la Belu, unde familia Olgăi are un cavou și dumnealor au treabă". „Și crezi că eu am să-ți mișc din loc cioclii dumitale ?" „Nu rîde atît", îi spusese Alexandru cu o voce pe care nu i-o cunoștea, adică cu o asprime de bărbat care se adresa altui bărbat într-o situație anume ce nu suporta glumele și amînările. Ciudat lucru, niciodată autoritatea lui față de fiul său nu fusese știrbită ca acum. Dar nu mai întrebase nimic, își îmbrăcase paltonul, spusese secretarei că se va întoarce într-un ceas pentru că are un mort în familie și cine îl cheamă să mai aștepte, că astfel de lucruri nu se întîmplă oricînd. „Haide !" îi spusese lui Alexandru. „Ai o mașină, ceva ? întrebase acesta. „Am, e jos." Orașul fără verdeața din timpul celorlalte anotimpuri părea urît ; noroaie de pe șantiere, urmele de cauciucuri ale mașinilor ieșind din gropile săpate cu excavatoarele ; fațadele stropite de ploi, mulțimea apăsată de cerul plin de fum și frigul ascuțit. Șoferul, un tip îndesat cu un dinte de aur drept sub strungăreață, dăduse să spună cîte ceva, dar cei doi pasageri tăcuseră înverșunați. Cimitirul avea lacăte pe poartă, cel de la volan sunase de cîteva ori ; nu se vedea nimeni ; se însera ; o lumină cenușie învăluise în aburi copacii și aleile. După un sfert de ceas, la insistența celui ce claxona în disperare, se ivise un fel de portar cocoșat care se răstise la ei : „Și voi ce mai vreți ? Nu vedeți că cimitirul e închis ?" „Cum adică e închis ? se oțărîse Licărete la el. Că doar nu sunt muzee, cu program fix". „Dar dv. cine mai sunteți?" „O să vezi tu după ce-mi deschizi, hai că nu avem timp" se aruncase înainte Alexandru, după obiceiul lui de a intra mai întîi și pe urmă a spune pe cine caută și de ce. Celălalt, intimidat, deschise lacătele cu o cheie, privind la **Ceaika** neagră de la poartă mai mult decît la cei doi vizitatori, spunîndu-le umil : „Să trăiți, să trăiți ! Eu sunt mic aici, poftiți. Avem alegeri de 'partid !" Licărete izbucnise într-un rîs aproape necuviincios pentru un astfel de loc. „Ce faaace ?" întrebase cu gura pînă la urechi : „Da, avem alegeri de partid". În viața lui se aflase de multe ori în situații neașteptate, dar asta întrecea orice închipuire : „Mai spune o dată", îl rugase pe portar. „Da, avem gropari, membri de partid ; avem funcționari care și ei au carnet de partid, de ce vă mirați atît ? Poftiți pe aici, vă conduc" și o luase înainte. „Și dacă aveți alegeri de partid, ați închis cimitirul ?" „Așa ne-a spus tovarășul secretar, sunt în ședință, era să nici nu ies, abia mi-au dat voie să văd despre ce e vorba." Înaintau spre o capelă de lîngă biserica cam răpănoasă a cimitirului și cînd coborîră cîteva trepte știrbe și simțiră mirosul vechi de mucegai al criptei, pentru că era de fapt un vechi loc unde, în alte împrejurări, probabil se depuneau coșciugele pînă le venea rîndul să fie introduse în biserică pentru slujbele de în-

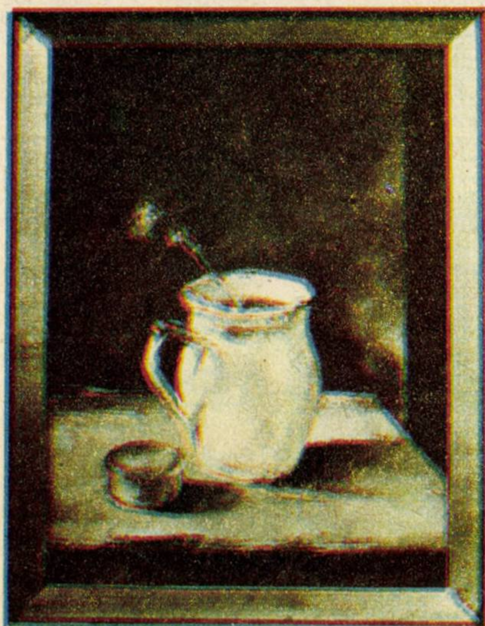
mormintare, păstrînd încă de la intrare acel aer funebru al acestor locuri cu tot ce avea sepulcral în el, cu răceala din ziduri și indicibilul miros de tămîie și luminări și tăcerea plină de ecouri. Licărete avu sentimentul că ceva era profanat : ceremonia morții sau chiar acele alegeri ale groparilor, membri de partid. Și cînd omul din fața lui, mișcîndu-și gheba din spate într-un fel de suită de salturi, ca ale înotătorilor în mare, desfăcu ușile metalice ale unui cavou, lui Licărete i se arătă un spectacol nebănuit : o masă a prezidiului ca în orice loc în care se duce o viață de partid, portretele lui Marx, Engels, Lenin, Stalin și Dej ; un drapel roșu, o lozincă din litere de hîrtie : „Nu imperialismului american !" și cîteva înștiințări pe pereți : „Aici nu se fumează", „Nu aruncați hîrtii pe jos", „Stingeți lumînările la plecare, pericol de incendiu", cîteva bănci pe care ședeau vreo zece, cinsprezece bărbați, ba chiar și două femei care aduceau cu niște chivuțe, probabil cele ce strîngeau frunzele de pe alei cu tîrnurile, cele ce aduseseră la masa prezidiului format din cîteva persoane, două ghivece cu flori roșii, luate de pe cine știe ce mormînt proaspăt pentru a face mai plăcută reuniunea. Un bărbat chel, cu ochelari, îi măsurase o singură secundă cu o privire rece și văzînd chipul hotărît al lui Alexandru care frămînta în mîini **șapca lui de demagog**, cum îi spunea cîteodată Licărete, mîrîise ceva și pe urmă spusese auditoriului din fața lui : „Și acum, să trecem la vot secret, cred că ați completat buletinele ! Urna e aici, tovarășa, tovarășa, se adresă el unei persoane care apăru de dincolo de masa prezidiului : Adu, te rog urna, să votăm, că văd că tovarășu de azi dimineață a venit cu întăriri, noi avem alegeri de partid și dumnealor le arde de altele". Licărete era aproape amuzat, dar se abținu să spună ceva. „Ai mai fost aici azi dimineață ?" îl întrebă pe Alexandru. „Da, m-au trimis la plimbare și le-am spus că o să vin cu cineva de la Comitetul Central". „Și crezi că asta se vede pe chipul meu ? Am eu mutră mai dihai ca a ta ? Oamenii se ridicaseră și virau în urnă niște hîrtii bine împăturite. Un alt membru al prezidiului se și strecurase lîngă el, întrebîndu-l șoptit pe Alexandru ceva asupra identității lui Licărete. Alexandru îi șoptea indignat : „E tovarășu Licărete, de la Ce Ce, o să vedeți voi pe dracu', acuș". Celălalt dispăruse repede și se întorsese la masa prezidiului, șoptindu-i ceva în urechi chelului. „Păi de ce nu spuneți așa, tovarășu ?" se rostogolise el de pe estrada de lemn din fața băncilor bisericești în care stătuseră ceilalți, „Îmi pare bine să vă cunosc. Cum, dar parcă cine nu a auzit de tovarășu Licărete ?" se răstise la cel ce îi adusese vestea că un tovarăș de la Ce Ce se afla în mijlocul lor. Să ne scuzați, dar știți cum e cu alegerile de partid...". Alexandru schimbase tonul, era iar autoritar, cum avea obiceiul ori de cîte ori dorea să obțină ceva rapid și fără multă bătaie de cap : „Dar de ce nu ați avut alegerile de partid după orele dv. de producție ?" și deodată se oprise mirat și el de enormitatea pe care o spusese, dar celălalt nu observase nimic nefiresc în cele ce auzise : „Aveți dreptate, dar iarna, noaptea cade mai repede și cine mai stă pe întuneric într-un cimitir, mai sunt și femei, după cum vedeți, nu putem să le cerem așa ceva, sunt superstițioase, se sperie, cum cade seara, o șterg acasă ; au copii, au bărbați, nu le putem cere așa ceva, încît, scuzați-ne ! Dealtfel trebuie să vă spunem că nu mai avem locuri. Iarna, acum spre primăvară, producția crește, vreau să zic că moare lume mai multă ; se anunță în ziare că sunt bombardamente solare, da, s-a constatat științific că bombardamentele solare fac multe victime ! Anul acesta am avut mult de lucru, dacă vreți vă arătăm planurile noastre. La figura 14 mai era ceva pînă ieri, dar s-a completat, doi morți stau și așteaptă să le vină rîndul de alaltăieri ; noroc că e frig, că altfel s-ar împuți. E și criză de gropari, dacă nu am avea aici doi membri de partid, nu știu cum ne-am descurca...". Licărete abia se stăpînea să nu rîdă, niciodată nu trecuse printr-o astfel de situație grotescă. Alexandru părea excedat de cele ce auzea : „Dar tovarășu, cum te cheamă... ți-am spus de azi de dimineață cînd am venit la dumneata, că nu e vorba de un loc nou de înmormîntare, ci de o criptă, o criptă a familiei. Simplu ca bună ziua : familia soției mele are aici un cavou, e vorba numai de zidirea unei cripte, ce atîta tămbălău ?". Chelul făcuse o figură nemaipomenit de contrariată : „Mi-ați spus mie asta, azi de dimineață ? Nu-mi amintesc, ori eram cu gîndul la alegerile de partid, că și noi avem atitea pe cap, păi dacă e așa, se schimbă chestiunea. Vorbiți, domnule, tovarășe, românește, ce naiba".

Își făcuse o cruce cu un gest mecanic și pe urmă se bătuse peste gură : „Ia te uite, ce treabă ! Poftiți după mine. Stere, ai tu grijă de urna aia, fă procesul verbal cum scrie la carte și lasă-i pe oameni la casele lor, că, uite s-a și făcut întuneric, poftiți, pe aici, știți unde e cavoul ? Vreau să zic, cunoașteți ce număr are **Figura ?**". „Cunoaștem, spusese Alexandru și o luase înaintea celor doi care-l urmau. Cimitirul pustiu avea sub o ceață neagră, de seară, aspectul unei părăsiri ireversibile. Grămezi de flori, fanate în tomberonuri și ele abandonate sub copacii cu trunchiuri lucioase, pietre tombale roase de ploi și înverzite, cruci strîmbe, surpate de neîngrijire ; și aici, inegalitatea morții, atît de evidentă. În rare locuri mai ardeau mici lumînări ce rezistaseră umezelii sau fuseseră aprinse mai tîrziu. Un cimitir nu e un loc prea

Desen de Gheorghe V. Ionescu

vesel, gîndise Licărete, în nici o împrejurare, dar peripețiile acelei după-amieze mai mult îl înveseliseră. „E necuviincios, își spusese, dar unor astfel de lucruri nu li te poți sustrage". Alexandru mai venise aici, se părea, ajunseseră după cîteva minute în fața unui cavou de piatră pe care-l arată însoțitorului său : „Aici, spusese Alexandru și coborîse cele trei trepte ce duceau spre locul de repauzare, ca și cînd ar fi intrat la el acasă. Licărete rămăsese afară, privind mormintele ce dispăreau în negura, moale și rece, a serii de februarie. Undeva, în copacii cu coroanele desgolite se strigau niște ciori, marcînd tot ce era funebru într-un astfel de loc. De jos se auzeau vocile celor doi tocmindu-se : „Vă costă 2 500, ăsta e prețul ! O mie e pentru urgență, restul îl iau zidarii". „Dar e vorba de cîteva cărămizi, acolo, și nițel mortar". „Știți cum e în sezon, suntem în plin sezon, dacă era vara, era altceva ; vara mor mai puțini oameni și zidarii nu au de lucru, ca și groparii, atunci te roagă ei să mori, Doamne, iartă-mă !". Alexandru mai spusese ceva. Licărete nu mai ascultase, dar vocile iar se ridicaseră : „Păi și slujba o să vă coste ! Înțeleg, dv., ca membru de partid, nu dați două parale pe slujbă, dar mama soției dv. era creștină și cred că a ținut să i se facă o slujbă, nu-i așa ? O să vorbim cu sfinții părinți, să vedem la ce oră vor fi liberi pentru că în luna asta ne-am făcut planul". Licărete crezu că nu auzise bine. „Ce plan ?" întrebase Alexandru. „Cum ce plan ? Păi ce, credeți că noi nu avem o planificare, cum scrie la carte, suntem economie dirijată ! Păi ce-i de colea ? trebuie să știi de cîți gropari ai nevoie, cine cară mortul din biserică pînă la groapă, cine-l aduce de la poartă în biserică, dacă actele de deces sunt în regulă ; dacă s-au plătit taxele, dacă omul nu are groapă ce faci cu el la poartă ? Și peste toate astea, să mai ai și alegeri de partid, taman acuș în februarie, cînd nu mai prididim ! Ei, nu că dv. nu vreți să înțelegeți, nu ne respectați și pe noi, dar cine-i tovarășu de la Ce Ce ?". Urmase ceva nedeslușit și pe urmă iar vocea slugoasă, spărtigoasă, cerșetoare : „Păi de ce nu spuneți așa ? Licărete ? Cum nu ? Am auzit". Nu auzise dar de data asta văzuse **Ceaika** de la poartă pe care de dimineață nu avusese cum să o vadă, și de aici bunăvoința și toate celelalte. „Și spuneți că e tatăl dv. ? Atunci să mai vedem ce putem face, să mai scădem ceva, deși e atît de greu, nimeni nu se mai bagă în astfel de munci. Am avut unul, foarte conștiincios, săpa, tăcea mile, era cel mai bun gropar, s-a spînzurat acuș o lună, două, ce l-o fi găsit, nu știu, băgase atîția în pămînt și, deodată l-a cuprins deprimarea, așa spunea un doctor. Auzi dumneata să fii deprimat cînd toată ziua bună ziua, asta faci, bagi lumea în pămînt ! Nu mai înțeleg nimic, uite, eu de ce nu mă deprim ? Sunt aici de 32 de ani, mă duc acasă, mă spăl pe miini, mănînc, dorm liniștit, vin la slujbă, nu am treabă, niciodată nu am visat nimic. Pot să stau aici pînă la ziuă cu morții mei, nu mi-e frică. Dacă vreți să știți, nu aș da locul ăsta pentru nimic în lume. E pace, lumea vorbește respectuos, nu ridică tonul, care mai plînge, bagă nasul în batistă, și-și vede de ale lui ! E o tăcere, tovarășe, de ți-e mai mare dragul, nici la țară nu ai o astfel de pace ! Țineți minte ce vă spun, dacă aveți vreun necaz și vă zdruncinați la nervi, veniți aici și stați cu mine o săptămînă, vă trece nevroza sau ce o să aveți, cît ai zice pește. E o folie cimitirul ăsta, vă spun eu, așadar, cu 2 000 tot vă scot pînă la urmă, mai tăiem de la zidari, că dacă e vorba de tovarășu' Licărete, ce nu facem noi pentru dînsul...". Plecase, o luase inainte pe aleile lunecoase pe care se așeza acum chiciura și se urcase în spatele șoferului, lăsînd portiera deschisă ca să-l scutească pe fiul său de vorbăria celuilalt. Veneau încet, chelul gesticula încă, arătînd niște locuri apropiate sau îndepărtate ca un ghid care te plimbă printre niște ruine sacre, ca la Pompei sau în altă parte : „Mai poftiți pe aici, nu neapărat cu prilejuri din acestea triste, cînd cineva din familie vă lasă, ci într-o frumoasă zi de vară, să zicem, cînd e soare și totul strălucește. Nicăieri nu e mai frumoasă iarba ca la noi, morții o hrănesc, ehe, ce priveliște e pe la 7 seara, în august, cînd soarele poleiește totul ; cruci și pietrișul ăsta alb pe care mereu îl împrospătăm și-l spălăm cu furtunul ! Ce, credeți că noi nu muncim aici ? Și încă cum ! Avem plan și la întreceri. Numai anul trecut am fost depășiți de cei de la Sfînta Vineri, dar încolo, Belu în frunte la cifra de plan ; la servicii, la fîn, că avem și plan pentru fîn ; dăm Statului fîn cît dă o grădină publică, nici Cișmigiul nu dă atîta fîn cît dăm noi ! Să trăiți, să trăiți ! complimente tovarășului Licărete și nu fiți supărați pe noi, eram în alegeri de partid și de-aia am închis cimitirul, dar de acum, gata, la dispoziția dv. ! Vă așteptăm, și vă asigur că o să aveți o înmormîntare a-ntîia pentru soacra dv. ! Dacă spuneați de la început că e vorba de o rudă a tovarășului Licărete, amînam alegerile, dar știți cum e, să trăiți, mai poftiți pe la noi...

Radu Dărângă : „Vas cu flori"

clipă de clipă

lună trasă din compas
curat inaltul
bintuie și azi
pretutindenea recelecaldul

mi-au mai rămas
văzduhul caratul
de aer din gleznă din pas
dorul necugetatul

temerar pămintiu
de toate avid
respingind de toate

clipă de clipă
de cosmos gravid
in singurătate

de o lumină

de zeama strugurilor
făcuți terci
prin lighene prin coveți
noaptea incerci

parcă de singe
miinile murdare
cu incăpățînare
să ți le ștergi

dai de os
de o lumină
lunară

de materia
care și-a scos
gind inafară

pătură neagră

o pătură neagră
în fereastră imi voi zidi
să nu mă bată
lumina de zi

in ce ești
și-o să fii
pe săturate
să poți dormi

nu te opri din scris
grei umerii
grei genunchii

din maică-mea a rămas
numai o pilă
de scobit in unghii

vuind monoton

retras bătrinește
mai lingă horn
s-ascult arborii
vuind monoton

să mai migălesc
vreun pislar vreun cuțit
cu plăsele de corn
să mai adorm

Mihai Bandac : „Peisaj"

treaz să fiu
și să nu știu
de ce

și dacă lucrurile
au și inceput
să mă judece

și nu intirzie

iat-o cum vine
bătrinețea vezi bine
mai mult stafie
mai mult nuseștie

GRIGORE HAGIU

uși coridoare și pod
și tavanul de la casa pustie
se-ntorc și se-ntreabă
cum va fi să fie

iat-o cum vine
bătrinețea vezi bine
și nu intirzie

mai lină decit umezeala
din sarea solniței
de bucătărie

golul

mi-e dor de părinți
sfîșiedorul
cind le simt brusc și atroce
golul

amețesc și mă duce
mă buimăcește piciorul
pe buza unei prăpăstii
din preistorii

carne crudă
incă nelogodită
cu fierul

in gaura malului
va să se-ascundă
cu gerul

A. I. ZĂINESCU

Şi totdeauna

Şi totdeauna graţie, tu, solitudine,
Inima-n formă de lacrimă, parcă,
Inima-n formă de ceas.

Inima-n formă de linişte
Şi liniştea ca un secundar ce-a sărit
Şi bate de fosfor in ochi, se topeşte
in glas.

Etern

Printr-un ochean de reproş — o iluzie
Sau scoica, ventuza care ni se pune
Şi se ascultă-mblinzit, gilgiitor insuşi
singele,
Dar mai ales nopţile, o rază eternă-a
acestora
Şi urletul lor stins, inăbuşit printre alte
Şi alte vederi sau vedenii la zi, ale
mării.

Disecţia nopţilor

Cineva care se ocupă cu disecţia
Nopţilor, asta e, o operaţie
Pe viu, seară de seară iar uneori
Il mai apucă şi ziua,
Uneori uită chiar şi să mănînce,
Doarme puţin şi asta

De-a dreptul pe o banchiză, in mijlocul
Nopţilor sale-ngheţate, tăiate pe toate
părţile
Şi haşurate, puse felii deoparte,
Imbăiate în spirt, unse cu nori
Şi stoarse picătură cu picătură — ce ţi-e

Şi cu pinguinii aceştia, mai zice
citeodată,
Şi se ceartă, dă buzna printre ei,
Dar tot el : cum dracul,
Cum dracu' s-or fi invăţat
Noctivori — mai zice

Şi taie apoi cu un fierăstrău şi
ultimul nod.

Desen de Dragoş Morărescu

GHEORGHE SUCIU

Pastorale

★

Cinta un clarinet pe deal
Şi era seară în Ardeal.
Sus priveau copiii-n stele
C-ochi adinci, de viorele.

Smalţul cerului de-atunci
S-a topit ca raza-n irişi
Cum cu vremea de pe lunci
Nu-şi mai află dorul mirii-şi.

S-a schimbat pe mine carnea ?
S-a-nnegrit măseaua-n gură ?
— Sonurile dulci şi moi
Curg, in gind, — harababură.

★

Bătea ploaia in şindrilă
Şi rodea sufixul ilă,
Bătea ploaia-n tinda strungii
(Bade, pe duşmani alungi-i !)

Bătea ploaia, vremuia,
Cum era la vremea mea.
Cintecele lui Orfeu
Le plingeam foarte cu greu.

Astăzi cum să le ascult
Cind de-atuncea eram mut ?

★

Fluier de cucută,
Melodie intreruptă.
Cintec de prisos
Din fluier de os.

Sunet de caval
Lung şi ancestral.
Stele sus, in noapte,
Mindre jos, departe...

Berbeci rumegind.
Veşti aduse-n vint. —
Nu-ncăpea-n seninu-i
Omul cu suspinu-i.

UN ROMAN DE DRAGOSTE À LA BELLE-ÉPOQUE

NATALIA ȘI DIOSCURII

„— Uite-l ! Uite-o pe ea ! Ei sînt !

Era, în amurgul acela de primăvară, înțesat parcă mai mult decît de obicei trotuarul Căii Victoriei pe partea frecventată cu precădere dintre Palat și Capșa. Treceau femei frumoase, tinere, elegante. Treceau perechi la braț, cu oglindirea fericirii pe chipuri și în priviri.

Luarea-aminte se oprea însă asupra lor, de dată recentă fiind întîmplarea care îi pusese în centrul discuțiilor — din lumea literară în primul rînd. Pe urmă,

Natalia Negru văzută de Iser

deveniseră subiect de conversații și mai largi.

— E frumoasă ! își spuneau bărbații privind în urma ei.

— Într-adevăr, e frumoasă ! recunoșteau cu invidie femeile.

Treceau strîns lipiți unul de altul — ea înaltă, zveltă, el mai scund, mai vîrstnic, măsliniu la obraz, cu ochii mici sfredelitori, neliniștiți, cu un cioc prelungindu-i figura și dîndu-i un aer de Mefisto. Curiozitatea, al cărei obiect erau, îi stingherea, îi intimida într-un fel, dar îi și măgulea."

Cuplul Natalia Negru-Dimitrie Anghel s-a imprimat definitiv pe retina contemporanilor într-o aureolă afrodiziacă de neuitat.

„Se știa despre el că este cîntărețul delicat al florilor, coautor al **Caleidoscopului lui A. Mirea** și al comediei **Cometa** jucată cu un răsunet deosebit la Național. Se știa despre ea că e poetă, că semnase mai întîi cu numele său de familie, apoi cu acela al tovarășului ei de viață Șt. O. Iosif. Se știa că prietenia și colaborarea atît de rodnică, dintre Anghel și Iosif se curmase, unul luînd nevasta celuilalt."

Caracterul de spectacol pe care-l reține această amintire a însoțit teribila istorie de dragoste din funestul triunghi : Iosif-Natalia-Anghel. Iosif și Anghel erau doi dintre cei mai cunoscuți scriitori ai boemei bucureștene de după 1900. **Patriarhalele** lui Iosif făcuseră din autorul lor poetul zilei, iar colaborarea cu Anghel, datorită căreia apăruse nu numai **Caleidoscopul lui A. Mirea,** ci și nenumărate traduceri și pagini de proză și teatru, consacrase o mare și fericită prietenie literară. Natalia era la rîndul ei de o frumusețe care putea s-o facă idolul unei generații. Istoria lor de dragoste s-a petrecut ca pe o scenă sub ochii publicului și ai cititorilor, un adevărat spectacol cu atît mai atrăgător cu cît figurile din distribuție sînt mai cunoscute, iar sentimentele care le animă autentice. Se știe că la puțină vreme după această despărțire, ale cărei efecte copleșitoare Iosif nu le ascundea, poetul a murit. După încă un an D. Anghel s-a sinucis. La mormîntul lui D. Anghel o femeie i-ar fi strigat supraviețuitoarei : „Mizerabilo, care omori pe toți oamenii mari ai țării". Natalia Negru și-a tras voalul negru și s-a urcat în cupeu. Răspunsul avea să-l dea mai tîrziu.

Concluzia era mai generală : totul se petrecuse din cauza „aceleiași femei, care zdrobise la scurt interval două destine, prăbușise în neant două existențe, pricinuise două pierderi mari literaturii". Natalia Negru a fost supusă oprobriului general și numele ei a însemnat multă vreme totuna cu femeie fatală. Frumusețea ei n-ajungea s-o absolve. Vina de a fi prăpădit la scurtă vreme pe doi dintre cei mai talentați scriitori români ai vremii a apăsat asupra memoriei ei și orice încercare n-a putut-o disculpa. La o sută de ani de la nașterea Nataliei Negru (5 dec. 1982) cazul ei merită, dacă nu o revizuire, cel puțin o reexaminare.

Natalia Negru

„Rămăsesem cu amintirea acelui fermecător amurg de primăvară și cu splendida imagine a făpturii mlădioase, gingașă, superbă, după care se întorceau, admirative, toate privirile. I-am purtat, de-a lungul anilor, ca și atîția alții, resentimente pentru cît rău provocase nestatornicia sentimentelor ei".

După un răgaz atît de lung, cînd resentimentele contemporanilor au dispărut odată cu supraviețuitorii, această tragică istorie merită o privire epurată de pasiuni, cu atît mai mult cu cît ea are trăsăturile excepției.

TENTATIVA UNUI RECURS

Prietenia dintre Iosif și Anghel este mai veche decît dragostea lui Iosif pentru Natalia Negru. Cei doi poeți s-au cunoscut la Paris, s-au regăsit la București, au inventat un scriitor nou, pînă cînd Anghel, primit în casa prietenului, i-a luat soția. Nimeni n-a încercat încă să reconstituie în întregime firul acestei întîmplări de senzație pentru vremea ei, stabilirea adevăratului vinovat ori a gradului de complicitate și vinovăție al fiecăruia. Cei doi bărbați du-

Dioscurii înainte de desfacere : Anghel — Iosif

cîndu-se unul după altul, în condiții dramatice și după un spectacol public prelungit, vinovată a rămas considerată femeia. Natalia Negru a încercat să se absolve și într-o carte de memorii intitulată **Helianta, Două vieți stinse, mărturisiri,** (Ed. Viața Românească, 1921), prezintă o versiune evident dezvinovățitoare. Cartea a fost considerată regretabilă. Părtașii la dramă, colegi ai celor morți, au lăsat și ei amintirile și documentele lor posterității asupra acelorași împrejurări și personaje. Dosarul femeii fatale Natalia Negru este voluminos și ne permite tentativa unui recurs. În cartea ei, **Helianta,** carte ușor romanțată, personajele au, evident, alte nume : Helianta este eroina care a produs desfacerea prieteniei și, după opinia publică a vremii, moartea celor doi poeți: Iosif este **Steluța,** desigur de la Steo, care vine de la inițiale : St. O. Iosif ; Anghel este **Fulga.** Natalia Negru relatează episoadele principale ale amorului ei cu Steo, ale căsniciei ei cu poetul **Patriarhalelor,** ca și cele mai șocante împrejurări ale conviețuirii ei cu Dimitrie Anghel. Vom urmări pe de o parte versiunea ei, pe de alta pe aceea a altor surse de informație ale epocii.

„SĂ MĂ ÎNGÎNI..."

Natalia Negru se înfățișează pe sine ca victimă a șantajului sentimental sau în cel mai bun caz al presiunii sentimentale exercitată asupra ei cu insistență.

„Doi călători — veneau de pe drumuri opuse — și m-au întîlnit în calea lor. Din două lumi deosebite veneau, și fiecare m-a îmbiat, m-a rugat, îngenunchind, plîngînd, amenințînd că moare — dacă nu-l urmez".

Este aici rezultatul unei contaminații de optică. Iosif și Anghel n-au intrat simultan în viața Nataliei Negru. Dar s-o ascultăm mai departe pe supraviețuitoarea zguduitorului dublu amor al literaturii române de după 1900 :

„Cel dintîi care a sosit era trist melancolic, bolnav, și așa de blînd și sfînt, încît mi-am zis, că nu-i om... avea în glas și în privire bunătatea lui Isus !" Iosif sosește totuși primul, ne-o spune textul **Heliantei,** din care rezultă însă numai solicitarea bărbatului. Epistolele către **Helianta** ale **Steluței** înfățișează dragostea rugătoare a poetului. Alte elemente lipsesc. Natalia Negru l-ar fi întîlnit pe omul blind ca un Isus și la insistențele lui ar fi acceptat comuniunea sufletească și mai tîrziu căsătoria. Reproducînd texte epistolare Natalia Negru se crede liberă de a mai da alte detalii decît cele pe care duioasele scrisori de dragoste ale lui Iosif le înfățișează.

Relatarea feminină preferă prezentarea dovezilor de adorație a bărbatului. Alte surse ne dau însă o imagine deosebită a începuturilor acestei iubiri. Momentul apropierii a fost facilitat de postul de custode al lui Șt. O. Iosif la Biblioteca Fundațiilor unde Natalia Negru, studentă, era o cititoare asiduă. Iosif către Sextil Pușcariu : **„Printre numeroasele vizitatoare — unele de o frumusețe remarcabilă și mai toate drăguțe — era mai ales una, care venea cu o regularitate de școlar premiant la Bibliotecă, în toate după amiezile cînd aveam slujbă. Mi-a atras atenția de la început — felul simplu și totuși elegant de a se îmbrăca, gesturile și mișcările corpului ei plin de armonie, figura luminoasă cu trăsături așa de nobile și mai ales ochii ; ochii aceia vineți bătînd în verde m-au pus pe gînduri."**

Și avea și de ce. Frumoasa cu ochi vineții verzi a trecut la atac : „— **Domnule Iosif, îi spune ea de față cu alți cititori, vă rog să-mi corectați niște versuri..."** Iată-le : **„Te iei numai cu haiducii și prin codru o pornești / și de gît cu ei, zici doina, nebunatec crai ce-mi ești ! // E frumos nu zic prin codru ; dar nu ți s-a mai urît ? / N-ai dori și o fetiță ca să-ți fie de urît ?... // Eu mă prind că multă vreme așa n-o să poți s-o duci, / Dacă în tovărășie vei fi**

numai cu haiduci. // Şi cînd, stînd pe iarbă verde, doina o să zici mereu, / Din adîncuri de pădure te voi îngîna şi eu. // Te vei supăra, şi-n ciudă îmi vei face-o... dar aş vrea / Să mă-ngîni cum zici că cucul îngîna o turturea...“

Iniţiativa e premeditată şi aparţine Nataliei Negru, contrariu imaginii pe care o înfăţişează mărturisirile din **Helianta**. Dealtfel mai tîrziu Natalia Negru îşi va recunoaşte dulcea agresiune. În discuţia care urmează, îndrăzneaţa Natalia îi declară că de mult vrea să-l cunoască : „— Cum, dvs. n-aţi observat încă ?“ Această scrisoare în care Iosif declară intenţia de a o face scriitoare „faină“ şi de a o lua de nevastă e datată „Bucureşti, 4 februarie 1903“. Dacă scrisorile lui Iosif despre Natalia Negru sînt deconspirate de Sextil Puşcariu în **Călare pe două veacuri**, cele ale lui Iosif către Natalia sînt exhibate chiar de către adresantă în **Helianta** pe mai multe pagini : „Helianta mea, tu eşti un înger“. Cam acesta e tonul şi stilul epistolar întrebuinţat de St. O. Iosif pe care le semnează **Steluţa**.

Pe 25 iulie 1904, St. O. Iosif şi Natalia Negru se căsătoresc. Sextil Puşcariu îşi aminteşte : **„Iosif s-a însurat cu Natalia Negru şi în cuibul lor domnea la început o fericire deplină. Cînd sosi şi «Nagiţul» cum îi ziceau fiicei lor (ruptă în bucăţi de Zeppelinul ce zbura deasupra Capitalei în primul război mondial, scurt timp după moartea tatălui ei), mi-o arăta deosebit de mîndru. Nevastă-sa se simţea bine în tovărăşia prietenilor de chefuri. Din nenorocire prea** bine, adaugă cu amărăciune memorialistul, **cum aveam prilejul să bag de seamă în curînd“.** Pentru Sextil Puşcariu vinovat pare a fi D. Anghel : **„În schimb, prietenia dintre Anghel şi Iosif deveni din ce în ce mai strînsă. Anghel îmbolnăvindu-se, Iosif îl luă în casa sa. Aici sub acoperişul de două ori sfînt — al ospitalităţii şi al prieteniei — Anghel îl înşelă“.** Vina după cîte vedem începe a fi împărţită. Agentul destrămării şi al înşelăciunii este în ochii lui Sextil, un apropiat al lui Iosif, mai ales Dimitrie Anghel şi nu Natalia.

ÎNCEPUTUL ASEDIULUI

Colaborarea şi prietenia dintre Iosif şi Anghel era unul din punctele cele mai luminoase ale literaturii noastre dinaintea primului război mondial. De cînd datează prietenia celor doi scriitori ? E greu de stabilit cu precizie, dar e sigur că s-au întîlnit la Paris în cercurile boemei pariziene. În noiembrie 1900, Iosif trimitea **Convorbirilor literare** o traducere din elenul Moschus, care apare pe 15 decembrie. Este primul gest de prietenie atestat în presă. În 1901 Şt. O. Iosif face acelaşi serviciu, tot la revista junimistă, cu **Popularele spaniole** care vor apare la sfîrşitul anului. Colaborarea lor începe în 1902 la **Dumbrăvenii** lui Leon Ghica unde Iosif şi Anghel traduc împreună mai multe poeme de Verlaine. Volumul **Traduceri din Paul Verlaine** de D. Anghel şi Şt. O. Iosif apare la Minerva în 1903. Lista acestor colaborări concretizate în volume succesive e numeroasă : 1906 — **Poezii de Henric Ibsen**, 1907 — poemul dramatic **Legenda funigeilor**, 1908 — poemul dramatic **Cometa** şi tot acum volumul I din **Caleidoscopul lui A. Mirea**, 1909 — **Carmen saeculare** (poem istoric), **Strigoiul Carpaţilor de Al. Dumas, Camőens de Fr. Hahn**, 1910 — volumul II din **Caleidoscopul lui A. Mirea, Portrete, Gringoire de Th. Banville, Cireşul lui Lucullus.** Anul 1910 este anul rupturii dintre Iosif şi Anghel. Rodnica şi aplaudata colaborare încetează. Însoţirea cu Victor Eftimiu pentru asemenea opere comune, din care rezultă în 1911 **Ce e teatrul**, sau cu Leon Feraru nu durează. Productivitatea celor doi scriitori suferă reciproc de pe urma echilibrului pierdut.

Timpul petrecut împreună de cei doi prieteni este evaluabil cifric la aproape zece ani. Intensă a fost simbioza lor mai ales cînd erau în ţară. Au trăit împreună satisfacţiile succesului la cititor, la spectatori, satisfacţiile unui premiu academic. D. Anghel era prezent adesea în casa lui Iosif unde lucrau împreună, acoperiş fatal, sau acolo unde se deplasa şi familia Iosif, cum sînt sărbătorile în cinstea lui Eminescu de la Botoşani şi Galaţi. O staţionare mai lungă în casa lui Şt. O. Iosif datorită bolii se pare că a permis începutul deznodămîntului. Cartea Nataliei Negru este în acest punct un izvor important pentru că descrie modul în care Anghel încearcă să se apropie de ea şi-i reproduce scrisorile persuasive.

„Steluţa însă era mai obosită (decît povestitoarea, n.n.) ! **Vai şi ce departe eram eu de a înţelege că în izvorul vieţii lui pătrunsese o picătură de otravă ucigaşă... Eu nu înţelegeam, el nu avea curaj să-mi spună !... O mînă blestemată se ţinea după noi, şi dărîma tot ce clădeam...“** Într-o scrisoare Iosif scrie Nataliei : „Bietul Fulga ! Cu cît entuziasm vorbea aseară despre **Helianta** mea !“ E o scrisoare de la începutul iubirii **Steluţei** cu **Helianta.** Desigur prima persoană din cuplu care descoperă intenţiile lui Anghel este femeia, căreia acesta trebuia să i se adreseze. Cartea de mărturisiri a Nataliei Negru cuprinde multe scrisori ale lui Anghel, dar şi multe scene pregătitoare.

Anghel a acţionat tenace, persuasiv, metodic, cu o voinţă neobişnuită pentru a cuceri pe soţia prietenului său. El începe prin a introduce o notă de îndoială în viaţa fericitului cuplu : **„— Steluţa e numai sărac şi bolnav, dar nu este altul mai cinstit şi mai credincios decît el...“, „Ţi-ai dat seama, că pupila unui ochi a soţului dumitale e dilatată ?...“** Pe această cale Natalia Negru începe să afle de o boală pe care Iosif i-o ţinea ascunsă. Altă dată Anghel îi spunea : **„Şi mie îmi place în casa asta !“.**

Seducţia se compune din gesturi şi fraze acumulate în timp : **„Într-o zi m-am întors mai tîrziu din oraş. I-am găsit nemulţumiţi, trişti. — N-am lucrat nimic mi-a spus Fulga. — De ce ? Pentru că numai cînd stai acasă, în odăiţa d-tale, vin muzele să ne inspire... I-am răspuns înţepată : — Eu, domnule, nu doresc nici un fel de promiscuitate cu muzele d-tale“.** Convorbirea are fond erotic. Anghel încearcă stabilirea unei minime complicităţi sufleteşti, cap de pod pentru cele viitoare, dar femeia care sesizează perfect intenţia îi răspunde neted. Ceea ce nu înseamnă că intenţia lui Anghel nu e realizată. Natalia ştie ce fel de „muze“ alimentează